

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ (DİSİPLİNLERARASI) ANABİLİM DALI

İNANÇ TURİZMİ REHBERLİĞİ ALT BİLİMDALİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN BATTÛTA'NIN SEYAHATNÂMESİNDE

HAC YOLCULUĞUNUN İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN

DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet DEDECAN

Mardin 2024

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ (DİSİPLİNLERARASI) ANABİLİM DALI
İNANÇ TURİZMİ REHBERLİĞİ BİLİMDALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN BATTÛTA’NIN SEYAHATNÂMESİNDE
HAC YOLCULUĞUNUN İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet DEDECAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Taha NAS

Mardin 2024

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Turizm İşletmeciliği (Disiplinlerarası) Anabilim Dalı 19803003 numaralı öğrencisi Mehmet DEDECAN'ın hazırladığı “İbn Battûta'nın Seyahatnâmesinde Hac Yolculuğunun İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisanüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca, 08/05/2024 Perşembe günü saat 13.00'de yapılmış, tezin onayına oy oybirliği ile karar verilmiştir. Tez savunma sınavında oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Juri	Unvan, Adı SOYADI	İmza
Başkan	Doç. Dr. Taha NAS	
Üye	Doç. Dr. Betül KODAŞ	
Üye	Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ	

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20.....

Enstitü Müdürü

(Unvanı, Adı Soyadı)

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

Mardin

08.05.2024

Mehmet DEDECAN

ÖZET

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ (DİSİPLİNLERARASI) ANABİLİM DALI

/İNANÇ TURİZMİ REHBERLİĞİ BİLİM DALI

İBN BATTÛTA’NIN SEYAHATNÂMESİNDE HAC YOLCULUĞUNUN
İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet DEDECAN

2024: 123 sayfa

İbn Battûta’nın Seyahatnâmesi, döneminin kültürel, coğrafi ve sosyal dokusunu ortaya koyan gözlemler barındıran bir eserdir. Bu gözlemler, İslam dünyasının ve ziyaret ettiği yerlerdeki ticaret ağlarının anlaşılmasına da önemli katkılar sunmuştur. Onun Seyahatnâmesi, tarihsel, coğrafi ve sosyal açıdan birçok ilginç bulguyu barındıran nitelikte bir eser olup, dönemindeki kültürel çeşitliliği ve etkileşimi de gösteren bir belge olarak değerlendirilebilir. İbn Battûta’nın seyahatleri sırasında tanık olduğu farklı dinler, diller, gelenekler ve yaşam tarzları, o dönemin insanların birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu ve kültürel alışverişin yaygın olduğunu göstermektedir. Örneğin, İslam dünyasının çeşitli bölgelerindeki farklı mezhepler ve uygulamalar hakkında yaptığı gözlemler, Müslüman toplumların çeşitliliğini ve dinamizmini yansıtır. İbn Battûta’nın Seyahatnâmesi, tarihçiler ve araştırmacılar için ziyaret ettiği mekânların ve toplumların dinamiklerini anlama açısından önemli bir kaynaktır. Onun bu eseri, dönemin inanç turizmi ve bu amaçla yaptığı seyahatlerinin, dönemin toplumları üzerindeki etkisine dair önemli ipuçları sunmaktadır. İbn Battûta’nın Seyahatnâmesine bakıldığında, inanç merkezleri olan Mekke ve Medine’deki mekânlar ve oralarda yaşayan toplumlar arası etkileşim ile ilgili fikirler elde edilmektedir. Bu çalışmada, İbn Battûta’nın Seyahatnâmesinde yer alan tarihsel ve kültürel gözlemler, inanç turizmi açısından derinlemesine incelenmiştir. Bu çerçevede, literatüre yeni bir bakış açısı getirilerek inanç turizmi ile seyahatleri arasındaki ilişki daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. İnanç turizminde seyahat motivasyonunun, İbn Battûta’nın deneyimleri ve destinasyonun imajı üzerindeki etkisini ve bu deneyimler ile imajın destinasyona olan memnuniyeti nasıl etkilediğini ölçmeyi amaçlamaktadır. İbn Battûta’nın Seyahatnâmesi’nin incelenmesi, inanç turizminin kökenlerini ve gelişimini anlamak için önemli bir kaynaktır. Bu çalışma ile bu alanda daha fazla araştırmanın yolunu açabilmek için, İbn Battûta’nın inanç merkezleri olan Mekke ve Medine’ye yaptığı ziyaretler ve hac ibadeti ile ilgili gözlemleri incelenerek inanç turizminin boyutuna odaklanılmıştır. Dönemin inanç merkezlerine ve seyahat üslubuna doküman analiziyle derinlemesine bir bakış sunulması çalışmada elde edilecek önemli bir çıktıdır.

Anahtar Kelimeler: İnanç turizmi, İnanç merkezleri, Mekke, Medine, Hac İbadeti.

ABSTRACT

**MARDİN ARTUKLU UNIVERSITY
INSTITUTE FOR POSTGRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF TOURISM MANAGEMENT (INTERDISCIPLINARY)
FIELD OF STUDY: FAITH TOURISM GUIDANCE**

EVALUATION OF HAJJ JOURNEY IN IBN BATTÛTA'S TRAVELOGUE IN TERMS OF FAITH TOURISM

Mehmet DEDECAN

2024: 123 Page

Ibn Battuta's Travelogue is a work containing observations that reveal the cultural, geographical and social texture of his period. These observations also made important contributions to the understanding of the Islamic world and the trade networks of the places he visited. His Travelogue is a work that contains many interesting historical, geographical and social findings, and can be considered as a document showing the cultural diversity and interaction of his period. The different religions, languages, traditions and lifestyles that Ibn Battuta witnessed during his travels show that the people of that period interacted with each other and cultural exchange was common. For example, his observations regarding different sects and practices within the Islamic world reflect the diversity and dynamism of Islamic societies in various regions. Ibn Battuta's Travelogue is an important source for historians and researchers to understand the dynamics of the places and societies he visited. It provides significant clues about the impact of religious tourism and the travels undertaken for this purpose on the societies of the period. Upon examining When we look at Ibn Battuta's Travelogue, ideas are obtained about the places in Mecca and Medina, the centers of faith, and the interaction between the societies living there. In this study, the historical and cultural observations in Ibn Battuta's Travelogue were examined in depth in terms of religious tourism. Within this framework, a fresh perspective is introduced to the literature, providing a more detailed examination of the relationship between faith tourism and travels. The study aims to measure the impact of travel motivation in faith tourism on Battuta's experiences and the destination's image, as well as how these experiences and image affect satisfaction with the destination. Examining Ibn Battuta's Travelogue is an important source for understanding the origins and development of faith tourism. This study focuses on the dimension of faith tourism by analyzing Ibn Battuta's visits to the religious centers of Mecca and Medina and his observations related to the pilgrimage. The aim is to pave the way for further research in this field by delving into Ibn Battuta's observations on the pilgrimage to Mecca and Medina, the centers of faith. Providing an in-depth analysis of the period's religious centers and travel style through document analysis will yield significant insights in the study.

Keywords: Faith tourism, Centers of faith, Mecca, Medina, Hajj Pilgrimage.

ÖNSÖZ

Seyahatnameler toplumların kültürel, sosyal ve iktisadi yapıları hakkında veriler barındıran eserlerdir. İbn Battûta seyahatnâmesi de bu alanlarda çeşitli bilgiler ihtiva eden önemli eserlerdendir. Onunla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da kültürün bir alt birimi olan inanç ve inanç turizmi açısından incelenmesi ile ilgili çalışmalar bulunmadığından onun Hac yolculuklarını Seyahatnâmesi bağlamında incelemeyi uygun gördük. Bu çalışma natiçesinde, İslam'ın ilk ana inanç merkezi olan Mekke ve Medine şehirlerinde onun ziyaret ettiği dönemde Hac ibadetinin yapılışı ve bu bağlamda o günkü sosyal, kültürel ve dini hayatın aydınlatılması amaçlanmaktadır. Böylece onun gözünden bu şehirlerin dini ve manevi atmosferleri, ibadet pratikleri, dini kurumları ve dini toplulukları anlama ve günümüzde inanç turizmi açısından bundan faydalanmaya katkı sunma hedeflenmektedir.

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi izah edilmiştir. Birinci bölümde, ana konunun daha iyi anlaşılması için ana hatlarıyla inanç turizmi ve ilgili bazı kavramlar olan inanç turizmi şekilleri, hac, seyahatnâme, İbn Battûta'nın hayatı ve benzeri konular ele alınmıştır. İkinci bölümde ise İbn Battûta'nın hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği Mekke ve Medine şehirlerinde, haccın farz, vacip veya sünneti olan hususlar ile bunlar dışındaki faaliyetler inanç turizmi açısından incelenmiştir.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana destek olan ve derslerime girerek kıymetli bilgilerini paylaşan bölüm hocalarıma, tez konumun seçimi ve hazırlanması süreçlerinde danışmanlığımı üslenip katkı sunan çok değerli hocam Doç. Dr. Taha NAS'a ve tez savunma jürisinde bulunup katkı sunan değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca akademik çalışmamda bana yön veren ve gelişmeye katkı sunan hocalarıma, tezimi tamamlama aşamasında bana yardımını esirgemeyen değerli arkadaşlarıma ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bugünlere ulaşmamda maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen değerli eşime, çocuklarıma ve aileme de teşekkür ederim.

Mardin 2024

Mehmet DEDECAN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	2
Araştırmanın Konusu	4
Araştırmanın Önemi	5
Araştırmanın Amacı	7
Araştırmanın Yöntemi	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	20
İNANÇ TURİZMİ.....	20
1. Genel Hatlarıyla İnanç Turizmi.....	10
1.2. Turizm ve Coğrafya ilişkisi.....	14
1.3. İnanç Turizminin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi	16
1. 3. 1. Din ve İnanç	20
1. 3. 2. İnanç Turizmi	23
1. 3. 3. İnsanları İnanç Turizmine Yönelten Sebepler.....	26
1. 3. 3. 1. Psikolojik (Ruhsal) Nedenler.....	26
1. 3. 3. 2. Dini Mirasın Çeşitliliği	28
1. 3. 3. 3. Dini Günler ve Özel Günler.....	28
1. 3. 3. 4. Misyonerlik faaliyetleri.....	29
1. 4. İnanç Turizmi Şekilleri.....	30
1. 4. 1. Hac	32
1. 4. 2. Hac Yolculukları ve İnanç Turizmi	34
1. 4. 3. Kutsal Mekânlar.....	39
1. 4. 4. Ayinler (Festival).....	40
1. 4. 5. İbadet Yerleri	40
1. 4. 6. Ziyaret Yerleri.....	41
1. 5. Seyahat	41
1. 6. Seyyah	44
1. 7. Seyahatnâmeler	45

1. 8. İbn Battûta'nın Hayatı ve Seyahatnâmesi	48
1. 8. 1. İbn Battûta Seyahatnâmesinde Tespit Edilen İnanç ve İnanış Unsurları	51
İKİNCİ BÖLÜM	66
İBN BATTÛTA'NIN HAC YOLCULUĞU ESNASINDA ZİYARET ETTİĞİ	
İNANÇ MERKEZLERİNDEN MEKKE ve MEDİNE	11
2.1. İnanç Turizmi Açısından Medine	57
2. 1. 1. Dımaşk'tan Çıkarak Medine-i Münevvere'ye Yolculuk	58
2. 1. 2. Hz. Peygamberin Yurdu Medine-i Münevvere	62
2. 1. 3. Mescid-i Nebevi ve Hz. Peygamberin Kabri	63
2. 1. 4. Mescid-i Nebevi'nin ilk Yapılışı	65
2. 1. 5. Mescid-i Nebevi'nin Minberine Dair Rivayetler	68
2. 1. 6. Hatip Sirâceddin'in Hikâyesi	70
2. 1. 7. Peygamber Mescidi'nin Hizmetkârları, Müezzinleri	71
2. 1. 8. Medine-i Münevvere'ye Gelip Yerleşenler	72
2. 1. 9. Medine Dışındaki Ziyaret Yerleri	73
2. 1. 10. Ali b. Hucr'un Hikâyesi	76
2. 2. Medine'den Çıkış, Mekke'ye Seyahat	77
2. 3. İnanç Turizmi Açısından Mekke	80
2. 3. 1. Mescid-i Harâm	81
2. 3. 2. Altın Oluk	86
2. 3. 3. Hacerü'l-Esved	87
2. 3. 4. Makâm-ı İbrâhim	89
2. 3. 5. Hicr Köşesi ve Tavafl Edilen Yer	90
2. 3. 6. Zemzem	91
2. 3. 7. Mescid-i Harâm'ın Kapıları ve Etrafında Bulunan Ziyaretgâhlar	93
2. 3. 8. Safâ ile Merve	95
2. 3. 9. Mekke Dışında Bulunan Bazı Ziyaretgâhlar	98
2. 3. 10. Mekke'yi Kuşatan Dağlar	99
2. 3. 11. Sevr Dağı'yla İlgili Bir Olay	100
2. 3. 12. Mekke Ahalisinin Özellikleri	101
2. 3. 13. Mekke'nin Kadısı, İmamı, Hatibi, Büyükleri ve Bilginleri	103
2. 3. 14. Mekke Halkının Namaz Kıldırma Takip Ettiği Öncelik Sırası	104

2. 3. 15. Hutbe ve Cuma Namazındaki Âdetleri.....	105
2. 3. 16. Mekke Halkı Recep Ayında Ne Yapar	106
2. 3. 17. Mekke Halkı Mübarek Ramazan'da Ne Yapardı?.....	108
2. 3. 18. Mekkelilerin Şevval Ayındaki Âdetleri.....	109
2. 3. 19. Haccın Usûlü ve Hac'da Yapılan İşler	111
2. 3. 20. Kâbe'nin Örtüsü.....	113
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ.....	123

KISALTMALAR

M.Ö. : Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

İ.S. : İslamiyetten Sonra

Ss: Sayfalar

TDK: Türk Dil Kurumu

S.a.v: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

TÜRSAB: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği

UNWTO: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü

WRTA: İnanç turizmini Dünya İnanç Turizmi Ortaklığı

Vd: Ve Diğerleri

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

Bk: Bakınız

Thk. : Tahkik

GİRİŞ

İnanç tarihine bakıldığında hangi inançtan olursa olsun geçmişten günümüze kadar toplumların geneli hayatlarını idame ettirirken kendileri için kutsal kabul edilen sular, ağaçlar, dağlar, kayalar gibi yerlere tapınaklar, mabedler gibi farklı dini yapılar inşa etmişlerdir. Toplumlar ilk olarak dini barınaklarını inşa etmeye başlamalarından itibaren bu yapıtlar dini ayinler kapsamında çok sayıda ziyaretçiye ev sahipliği yapmış ve bu da inanç gezilerine konu olmuştur. Kutsal mekân denilince, bazen küçük bir ağaç parçası veya doğal kaya parçası gibi küçük mekânlardan oluşurken, bazen de dini yapıya uygun büyük mimari eserlerden veya bir kentten oluşmaktadır. Mimari özelliklerine sahip ve görsellik bakımından devasa yapıtlara sahip olan bu tapınaklar, o dönemde rağbet gördükleri gibi çağımızda da revaçtadırlar (E. Bozkurt, 2017, s. 40).

İnanç turizmi, günümüzde dünya üzerinde etkin olan veya etkinliğini kaybeden inançların dini parçalarını, kutsal yerlerini, festivallerini, ritüellerini kapsamaktadır. İnanç turizmi, kutsal topraklarda bulunan dini yapılar, dinin doğduğu önemli yerler, hac ve ibadet alanları ile peygamberlerin hayatlarına tanıklık eden bölgeler gibi önemli yerlere odaklanmaktadır. Aynı anda fazla ziyaretçiyi bir araya getiren ve gelen ziyaretçiler için çekiciliği olan ayin, festival vb. program ve etkinlikler bu mekânlarda düzenlenir ve bu düzenlemeler inanç turizmi işletmeciliğine girmektedir (Çakmak, 2014, s. 15)

Çeşitli ilimleri tahsil etmek için “Talebü’l-İlm ya da Rihletü’l-İlm” amacıyla Müslümanların farklı seyahatler düzenledikleri, tanık olduğu ve gezdiği yerleri, duyduklarını kâğıda aktardıkları ve geniş bir bilgiye sahip oldukları bilinmektedir. Kureyş süresinde, Mekkelilere yaz ve kış seferleri verdiğinden, onların bu seferler ile zenginleştiğinden bahseden yüce Allah, ayrıca “Sirû fi’l-arz” (yeryüzünde dolaşın)

ifadesiyle başlayan bir dizi Ayet-i Celile de başta Müslümanları, kendi Peygamberlerini yalanlayanların sonlarını görmeleri için seyahat etmeye teşvik ettiği görülmektedir (Erkoçoğlu, 2023, s. 12).

Farsça'da "*risâle, mektup*" anlamına gelen "nâme" ile Arapça'da "*gezmek, gezi*" anlamına gelen "seyahat" kelimelerinin birleşiminden oluşan seyahatnâme "*gezi mektubu, gezi eseri*" anlamına gelmektedir. Arap edebiyatında rihle söylenirken, Farsça'daki karşılığına da sefer-nâme denilmektedir (Yazıcı, 2009a, s. 10).

Yol güzergâhı (log), seyahatnâme ve rehber olarak da Batı edebiyatında kullanılmaktadır (Kurşun, 2012, s. 86). Bir şehirden başka şehre, bir ülkeden başka ülkeye gidilen seferlere seyahat söylenildiği gibi seyahati gerçekleştiren kişi ve kişilere de seyyah denilir. Seyahat sırasında hatıraların toplandığı eserlere de Seyahatnâme söylenilmektedir (Ayverdi, 2011, s. 50).

Seyahatnâmeler, en az bir kişinin incelemesi açısından değerlendirildiğinde tarihsel bir belge niteliği taşıdığı görülmektedir. Seyahatnâmelere bakıldığında sadece içerik bakımından değil, kendine has bir özellik taşıması ve özgün olması açısından da önemlidir. Seyahatnâmeler, sosyolojik analizler için tarihsel belge niteliği taşımakla beraber; toplumların kültür, inanç ve yaşantılarına dair önemli bilgileri bizlere sunmaktadır. Bu metinler, sadece biçim, yazım tarzı veya içerik açısından değil, aynı zamanda kendine özgü niteliklere sahip olmaları bakımından da özgün metinler arasında sayılabilir. Seyyah, Seyahatnâmenin temel aktörü olarak önemli bir rol oynar. Gördüğü, gezdiği, tanıklık ettiği, tanımladığı ve keşfettiği yerleri Seyahatnâme aracılığıyla bizlere aktarır. Temel amacı, tanıklık ettiği yerleri, olayları ve genel olarak coğrafyayı ve insanı anlatmaktır. Seyyahın eserindeki yetkin yazım becerisi ve hatta göreceli tarafsız nitelik, metni kaynakları karşılaştırmada ve geçmiş dönemlere dair düşüncelerimizde önemli bir veri kaynağı haline getirir. Seyahatnâme ile ilintili olarak, düşüncesini destekler niteliğinde Ahmet Metin, *Şirzad* kitabında geçen roman kahramanına şu sözü söyletecektir: "*İnsan seyahatle öğrendiği şeyleri başka hiçbir mektepte öğrenemez. Kemâlât-ı insaniyyenin en büyük mektebi seyahattir. Seyahat edilen tettebbu' hiçbir şeye benzemez*" (Gökçek & Nemutlu, 2013, s. 249).

Seyahatnâmeleri incelediğimizde; eğitim, ticaret, sürgün ve hac gibi çeşitli sebeplerle yazıldıklarını gözlemliyoruz. İslam dünyasında Seyahatnâmelerin tarihi, Müslümanlar tarafından İslam dinini yaymak için başlatılan seyahatler Asr-ı Saâdet ve Hulefâ-yi Râşidin zamanından başlamaktadır. Bu seyahatler sonucunda birçok seyyah, deneyimlerini içeren Seyahatnâmeler kaleme almıştır (Yazıcı, 2009a, s. 10).

Seyyahın seyahat amacı, dönemin siyasi şartları, ekonomik durumu ve eğitimi seyahatinin sınırlarını belirler. Seyahatnâmeler, dönemin siyasi sahnesi, kurumları, ekonomik özellikleri, kültürleri, inançları, yaşantıları ve sosyolojik dinamikleri hakkında bilgi sunarak araştırmacılar için zengin bir kaynak haline gelir. Seyahatnâme araştırmalarında genel kabul olarak bilinen başlıca eser on ciltlik Evliya Çelebi (ö. 1095/1684) Seyahatnâmesi olarak görülmektedir. Elbette, İbn Battûta (ö. 770/1368-69), Evliya Çelebi kadar tanınmasa da ele alacağımız Seyahatnâmenin yazarı olarak, belirli açılardan döneminin diğer seyyahlarından ayrılır. 14. yüzyılın önemli Müslüman seyyahlarından biri olan İbn Battûta'nın eserleri dikkat çekicidir. Bazı araştırmacıların, onun ilk antropolog ve etnologlar arasında olması gerektiğini söylemesi de diğer seyyahlardan onu farklı kılmaktadır. Ali Mazaheri kitabında her zaman yeni ülkeler bulmak heveslisi olanların bütün hayatlarını gezmekle geçirdiklerini, bu tür gezginlere de “İbnü'l-Arz” yani “Dünyanın oğlu” denilmekten bahsetmektedir (Mazaheri, 1972, s. 238). Bu tanıma herhalde en uygun kişi İbn Battûta (ö. 770/1368-699) olsa gerektir.

Seyahatnameler, İslam inanç ve kültürünün araştırılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle Müslüman seyyahların, çeşitli dönemlerde İslam coğrafyası başta olmak üzere ziyaret ettikleri yerler hakkında tuttukları yazılı kayıtlar, ilgili dönemlere ilişkin inanç turizmi araştırmaları için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Dünyanın önemli seyyahlarından biri olan İbn Battûta'nın kısaca erihle olarak tanınan Seyahatnâmesinin ismi *Tuhfetü'n-Nuzzâr fi Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr* (Şehirlerin İlginçlikleri ve Yolculuğun Tuhaflıkları Hakkında Araştırmacılara Hediye) olarak adlandırılmaktadır. İbn Battûta'nın şahit olduğu dönemde, özellikle XIV. yüzyılın ilk yarısına kadar, İslam dünyasının o zamanki durumu, ticaret işleyişi, sanat, ekonomik ve mimari yapısı, inançları ve kültürleri gibi konularda oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. İbn Battûta'nın Hind, Endonezya,

Maldivler, Çin gibi İslam'ın henüz etkin olduğu coğrafyaları ziyaretinde kaydettiği bilgiler, hem Müslüman dünyası için hem de bu coğrafyanın tarihine, kültürüne ve yaşantılarına dair önemli ve özgün detayları içermektedir (Erkoçoğlu, 2023, s. 12).

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, diğer Seyahatnâmelerle karşılaştırıldığında daha geniş bir coğrafyaya seyahat edildiği görülmektedir. İbn Battûta, 22 yaşında başladığı çeyrek asırlık seyahati boyunca toplamda 73.000 mil (117.500 km.) yol kat etmiştir. Bu, onun dünyaca ünlü Marco Polo'yu (ö. 1324) bile geride bıraktığını gösteren etkileyici bir başarıdır. İbn Battûta, hac niyetiyle başladığı seyahatinde *"bir kez geçtiği yeri bir daha geçmeme"* prensibini benimseyerek, insan ve kültür etkileşimini en etkili şekilde anlatan seyyahlardan biridir. İbn Battûta'nın yolculuk bilinci, seyahat mantığı, insanlarla olan ilişkileri ve dönemin sosyal, kültürel ve inanç yapısını çözümlemek amacıyla A. Sait Aykut'un çevirdiği İbn Battûta Seyahatnâmesi, kaynak olarak döküman analizi ile analiz edilecektir. Bu kaynak, İbn Battûta'nın dünya görüşü ve seyahat deneyimleri hakkında bizlere daha derinlemesine bir anlayış ve bakış açısı sağlayacaktır.

Araştırmanın Konusu

İnsanlık tarihi boyunca bireylerin kişisel seyahatleri hep var olmuştur. Ancak bu seyahatler, kişinin ziyaret ettiği yerleri, gezip gördüğü olayları ve mekânları kendi öznel bakış açısına göre değerlendirmesi ile daha da ilgi çekici hale gelir. Bu şekilde, günümüzde tarihçilerin, turizmcilerin ve araştırmacıların geniş bir literatür oluşturmak için kullandığı önemli kaynaklar ortaya çıkmıştır. Seyahatnâmeler bu bağlamda önemli kaynak oluşturmaktadır. Bu seyahatnâmelerden biri de İbn Battûta'nın zaman zaman Osmanlı coğrafyasında gezip, işittiği, gözlemlediği olay ve mekânlar, yapılar ve kişileri kaleme aldığı seyahatnâmesidir.

İbn Battûta'nın 14. yüzyılda gerçekleştirdiği seyahatler, sadece bir gezginin maceraları olarak değil, aynı zamanda o dönemin kültürel etkileşimlerini ve coğrafi keşiflerini anlama açısından da son derece önemlidir. İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, tarihsel, coğrafi ve sosyal açılardan derinlemesine incelendiğinde, birçok ilginç bulguya ulaşılabilir. İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, Orta çağ dönemindeki kültürel çeşitliliği ve etkileşimi gösteren bir belge olarak değerlendirilebilir. Onun,

seyahatleri sırasında tanık olduğu farklı dinler, diller, gelenekler ve yaşam tarzları, o dönemin insanların birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu ve kültürel alışverişin yaygın olduğunu gösterir. Örneğin, İslam dünyasının çeşitli bölgelerindeki farklı mezhepler ve uygulamaları hakkında yaptığı gözlemler, İslam toplumlarının çeşitliliğini ve dinamizmini yansıtır.

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, o dönemdeki ticaret yollarının ve ekonomik ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlar. O, seyahatleri sırasında birçok ticaret merkezini ziyaret etmiş ve ticaretin nasıl kültürel ve ekonomik etkileşimlere yol açtığını gözlemlemiştir. İbn Battûta'nın, XIV. yüzyılda hac seyahati için başlayan bu isteği bugün pek çok araştırmacıya da kaynak teşkil etmektedir. Bu muazzam eserin değeri ise ancak XX. yüzyıldan itibaren anlaşılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmamızda, XIV. yüzyılda yaşamış olan ünlü seyyah İbn Battûta'nın, hatıranın bir alt türü olan Seyahatnâmesi ilklerin öncüsü olması hasebiyle başlangıç noktası olarak seçilmiştir. Genel olarak İbn Battûta'nın Hac Seyahatnâmesi konu alınmakla birlikte; özel olarak İbn Battûta'nın Mekke ve Medine şehrine ve özellikle Hac ibadeti ile ilgili gözlem ve düşüncelerine yer verilmiştir. Hac yolculuğu sırasında ziyaret ettiği inanç merkezlerine değinilmiştir. Bu anlamda İbn Battûta'nın eseri ve üslupları döküman analizi yöntemi esas alınarak incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

İnsanlık tarihinde, seyahat isteği bazen bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış, bazen de tamamen isteğe bağlı olarak devam etmiştir. Bu nedenle, seyahatlerin kökenini tek bir nedene bağlamak doğru olmaz. Özellikle insanların yeni yerler keşfetme ve öğrenme arzusu, seyahatleri tetikleyen önemli faktörlerden biridir. Bu bağlamda, Seyahatnâmeler yazarın gezdiği yerleri hem tarihi hem de kültürel açıdan kendi bakış açısıyla gözlemlediği eserlerdir. Seyahatnâmelerin temel amacı, ziyaret edilen yerlerin tarihini, kültürünü, doğal güzelliklerini, insanların, toplumsal yaşantılarını, gelenek ve göreneklerini aktarmaktır.

Seyahatnâmeler, tarihsel belge niteliği taşımalarının yanı sıra, seyyahların kendi gözlemlerini özgün üsluplarıyla yansıttıkları için edebi bir yön de içerirler. Seyyahlar, kendi dönemlerinde yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel ve dini konuları

yansıtarak, başvurulması gereken vazgeçilmez eserler haline gelirler. Bu eserler, sadece tarihi olayları ve yerleri değil, aynı zamanda o dönemin atmosferini ve ruhunu da yansıtarak, okuyuculara o döneme dair derin bir anlayış sunarlar.

Konumuz İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'nde Hac seyahati olması hasebiyle; Müslümanlar ve diğer dinlere mensup olanlar tarafından kutsal belde olarak kabul gören ve genel olarak baktığımızda bütün dinlerde aynı isimle nitelendirilen Mekke ve Medine ziyaretini ve buna bağlı olarak farz kılınan hac ibadetini İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'ne göre değerlendirmeye ve incelemeye tabi tuttuk. Öncelikle İbn Battûta'nın seyahate başlama isteğini oluşturan ana etken *“Arkadaşlığıyla kendimi teselli edebileceğim bir dost veya katılabileceğim bir kervan olmaksızın tek başıma yola çıktım. Kalbim seyahat etmenin heyecanı ve kutsal yerleri görme isteğiyle dolup taşıyordu. Bu isteğimden güç alarak sevdiğim insanlara veda ettim ve kuşların yuvalarını terk ettiği gibi ben de evimi terk ettim.”* şeklinde ifade ettiği düşüncesi idi.

İbn Battûta'nın bu düşüncesinin temelini oluşturan hususlardan dikkatimizi çeken noktaları yakalanmaya çalışılmıştır. Ancak, bu tür değerlendirmeler yapılırken, Seyahatnâmelerin döneme dair geniş bir ışık tuttuğu gerçeğini unutmamak gerekir. Bununla birlikte, subjektif değerlendirmelerin varlığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Her seyyahın kişisel deneyimleri, algıları ve ön yargıları, yazdıkları metinleri etkiler. Bu nedenle, bir seyahatnâmenin okunması ve yorumlanması sürecinde bu subjektif unsurların da dikkate alınması büyük önem taşımaktadır.

İbni Battûta'nın seyahatleri sırasında tanık olduğu farklı dinler, diller, gelenekler ve yaşam tarzları, o dönemin insanların birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu ve kültürel alışverişin yaygın olduğunu gösterir. Bu durum, sadece coğrafi bir gezginlik öyküsü olarak değil, aynı zamanda tarihi bir kaynak olarak da onun seyahatnamesinin değerini arttırır.

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, XIV. yüzyıl hakkında bilgiler sunduğu gibi, Hac ibadetinin Orta çağ İslam dünyasında nasıl yerine getirildiğine dair önemli bir tarihi kaynak olarak da kabul edilir. Bu seyahatnâme, Hac ibadetini gerçekleştirme esnasında karşılaşılan sorunlara ışık tutması bakımından da büyük önem taşır. İbn

Battûta'nın gözlemleri, Hac ibadetinin sosyal, kültürel ve dini boyutlarını anlamamıza yardımcı olurken, aynı zamanda o dönemin İslam toplumlarının yaşam tarzı ve dini uygulamaları hakkında da değerli bilgiler sunmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesinde yer alan hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği inanç merkezleri, özellikle Mekke ve Medine hakkında derinlemesine inceleme, bilgi verme ve verilen bilgileri inanç turizmi açısından değerlendirmektir. Bu açıdan ele alındığında elde edilen bulgulara göre günümüzde müslümanların hac yolculuğu süresinde ziyaret edebileceği farklı inanç merkezlerinin olduğunu ve araştırma sonuçlarının bu inanç merkezlerinin inanç turizm rotaları oluştururken dikkate alınabileceği hususunda önemli veriler sunmaktadır.

İbn Battûta'nın Hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği Mekke ve Medine, İslam inancının merkezi olarak kabul edilmekte ve Müslümanlar için derin bir dini ve manevi öneme sahiptir. İbn Battûta'nın bu şehirleri ziyaret ettiği dönemdeki sosyal, kültürel ve dini dinamiklerin yanı sıra, onun gözlemleri ve deneyimleri, bu şehirlerin tarihi ve dini önemini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, İslâm dünyasını, o dönemde yaşayan ve gözlem yeteneği yüksek kişilerin deneyimleri üzerinden görmemizi sağlaması açısından son derece değerlidir. Seyahatnâme'nin sunduğu bilgilerin genişliği ve çeşitliliği, farklı disiplinlerdeki çalışmalara kaynaklık edebilecek niteliktedir. İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, Ortaçağ dönemindeki kültürel çeşitliliği ve etkileşimi gösteren bir belge olarak da değerlendirilebilir.

İbn Battûta'nın seyahatleri sırasında tanık olduğu farklı dinler, diller, gelenekler ve yaşam tarzları, o dönemin insanların birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu ve kültürel alışverişin yaygın olduğunu gösterir. Örneğin, İslam dünyasının çeşitli bölgelerindeki farklı mezhepler ve uygulamaları hakkında yaptığı gözlemler, İslam toplumlarının çeşitliliğini ve dinamizmini yansıtır.

Bu çalışma, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesindeki anlatımlarıyla birlikte İslâm kaynaklarına başvurarak, onun gözünden bu kutsal şehirlerin dini inançlarını ve tarihi

önemini anlamayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesindeki belgeleri ve diğer tarihi kaynakları analiz ederek, onun gözünden bu şehirlerin dini ve manevi atmosferini, ibadet pratiklerini, dini kurumlarını ve dini topluluklarını anlamayı hedeflemektedir.

İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde ele alınan inanç ve inanış unsurları, o dönemin insanların dünya görüşlerini ve yaşam pratiklerini anlamamızı sağlar. Cansız varlıklar, canlılar, uğur ve bereket, inanç merkezleri gibi konular, İbn Battûta'nın gözlemleriyle şekillenmekte ve zamanının düşünce dünyasını yansıtmaktadır. Bu inanışlar, o dönemin sosyal, kültürel ve dini yapısını anlamak adına büyük önem taşır.

Araştırma, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesindeki belgeleri ve diğer ilgili kaynakları kullanarak, inanç merkezlerinden Mekke ve Medine'yi ziyaret ettiği zamanın sosyal, kültürel ve dini bağlamını aydınlatmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma, İbn Battûta'nın bu ziyaretlerinin ardındaki niyetleri, yaşadığı deneyimlerin ve gözlemlerin tarihçilere ve araştırmacılara sunduğu önemi değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, İbn Battûta'nın Hac yolculuğu sırasında ziyaret ettiği Mekke ve Medine gibi kutsal şehirleri, onun gözünden ve dönemin sosyal, kültürel ve dini bağlamı içinde ele alınarak inceleme ve anlama hedeflenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Dünyanın önemli gezginlerinden biri olup XIV. yüzyılda yaşamış olan ünlü seyyah İbn Battûta'nın, yirmi sekiz yıla aşkın seferde yazdığı Seyahatnâmesi konuyla ilgili veri toplama yöntemiyle incelenmiştir. Bu manada özel olarak İbn Battûta'nın Mekke ve Medine şehrine ve özellikle Hac ibadeti ile ilgili gözlem ve düşünceleriyle ilgili verdiği verilere yer verilmiştir. Onun bu konuyla ilgili eserinde verdiği bilgiler ve üslupları döküman analizi ve tahlili yöntemi esas alınarak incelenmiştir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş kapsamında araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemiyle ilgili bilgi verdikten sonra; genel hatlarıyla inanç turizminin tarihsel gelişimi, din, inanç ve coğrafya ilişkisi, insanları inanç turizmine yönelten sebepler ve hac ibadetiyle ilgili bilgiler üzerinde

durulmuştur. Seyahatnâme üzerine bir değerlendirme yapılarak seyahat, seyyah ve Seyahatnâme gibi kavramlar açıklanmıştır. İbn Battûta'nın hayatı, akademik kariyeri ve vefatı üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Seyahatlere başlama düşüncesi, İbn Battûta'nın kendi ifadelerinden hareketle ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Seyahatnâmenin özellikleri, eserinin işlevi, yazılış süreci, elde bulunan nüshaları, ciltleri ve içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, İbn Battûta'nın bu önemli eserini kaleme alırken kullandığı dil ve üslup da incelenmiştir.

İkinci ve son bölümde ise bu çalışmanın ana konusu olan İbn Battûta Seyahatnâmesi'ne göre Mekke ve Medine seyahati ve buna bağlı olarak Hac yolculuğu sırasında ziyaret ettiği inanç merkezlerinden olan Mekke ve Medine hakkında değerlendirme yapılmıştır. Yine bu bölümde İbn Battû'nın ziyaret ettiği inanç merkezlerinden bahsederken konu bir bütün olarak ele alınmış ve inanç turizmi açısından değerlendirmeye çalışılmıştır. İbn Battûta'nın tanıklık ettiği dönem, özellikle XIV. yüzyılın ilk yarısına kadar, İslam dünyasının o zamanki durumuna, ticaretin işleyişine, sanata, ekonomiye ve mimari yapıya, inançlara ve kültürlere dair oldukça önemli bilgileri bize sunan Seyahatnâme, bu konularla bağlantılı olarak inanç turizmi açısından değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANÇ TURİZMİ

İnanç turizmi, insanların dini inançlarını tatmin etmek, manevi deneyimler yaşamak ve kutsal mekânları ziyaret etmek amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatlerin bir sonucudur. Bu bölümde inanç turizmi, ana hatlarıyla inanç turizmi, tarihsel gelişimi, insanları bu tür seyahatlere yönlendiren sebepler ve Türkiye'deki örnekleri gibi alt başlıklar altında incelenecektir. Ayrıca, din kavramı, hac yolculukları ve inanç turizmi ile ilişkilendirilen temel kavramlar da ele alınacaktır.

İnanç turizmi, insanların coğrafi olarak farklı yerlere yönelmesini sağlayan dini pratiklerin bir sonucudur. Bu nedenle, turizm ve coğrafya arasındaki ilişki, inanç turizminin anlaşılması için kritik öneme sahiptir. İnanç turizmi, insanların dini inançlarına bağlı olarak kutsal mekânları ziyaret etme geleneğinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış, zaman içinde gelişim göstermiş ve değişime uğramıştır.

Din kavramı, inanç turizmiyle doğrudan ilişkilendirilen temel bir kavramdır. İnanç turizminin önemli bir bileşeni olan hac yolculukları da bu bölümde detaylı bir şekilde incelenecek ve kutsal mekânları ziyaret etme ritüelleri ve ibadet yerlerinin önemi üzerinde durulacaktır.

Seyahat, inanç turizminin temelini oluşturan bir faaliyettir. Bu bölümde, seyahat kavramı, seyahatnameler aracılığıyla inanç turizminin nasıl belgelendiği, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesiyle ilişkilendirilip ele alınacaktır. Bu bölüm, inanç turizminin temel kavramlarını, tarihsel kökenlerini ve günümüzdeki durumunu anlamak için bir temel oluşturacaktır.

1. 1. Genel Hatlarıyla İnanç Turizmi

Turizm, bireylerin sürekli ikamet ettikleri, çalıştıkları ve günlük yaşam ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına çıkarak, yerleşmeme ve ekonomik kazanç sağlamama koşuluyla çeşitli amaçlarla gerçekleştirdikleri seyahatleri ifade eder. Bu seyahatler, eğlence, dinlenme, spor, keşif, sağlık, deneyim kazanma, kültürel etkileşim, akrabaları ziyaret etme, kongre ve seminerlere katılma, dini ritüelleri yerine getirme gibi kişisel motivasyonlarla yapılabileceği gibi, gruplar halinde de gerçekleştirilebilir. Turizm, bireylerin farklı coğrafi bölgeleri ve kültürel yapıları tanıma, farklı deneyimler yaşama ve kişisel gelişimlerine katkı sağlama amacıyla gerçekleştirdikleri dinamik bir faaliyettir (Çelik, 2008, s. 6).

Turizm; Latince’de “geri dönme hareketi” demek olup, köken olarak “tornus” anlamına gelmektedir. Türkçe’deki “turneye çıkmak” cümlesinin kaynağının da buradan geldiği düşünülmektedir. İngilizce’deki “tour” kelimesi ise; “dolaşma, turne, birbirinden farklı şehirlere veya ülkelere, yeni yerler keşfetme, keyif ve huzur arayışı için yapılan seyahat yolculuğu” gibi anlamlara gelmektedir (Hornby, 2000, s. 106).

Turizm, eğlenceli vakit geçirme, yaşadığı yeri değiştirmeden dinlenme, yeni şeyler öğrenme, doğal ve tarihi güzellikleri görme amacıyla ortaya çıkan ve geçici konaklama hareketlerini ve gezileri kapsamaktadır. Turizm, çeşitli sektörlerden oluşan işletmeler ve turizm kuruluşlarından meydana gelen geniş kapsamlı bir endüstridir. Bu endüstri, turistlerin tatil bölgelerindeki harcamalarından, çevrenin tanıtılmasına, turistlere sosyal, ekonomik, yerel ve kültürel ilişkilerin sunulmasına kadar farklı özellikleri ve yönleri içerir. Turizm faaliyetlerine katılan bireyler, çeşitli amaçlar doğrultusunda seyahat ederler. Örneğin, spor etkinlikleri, sağlık hizmetleri, eğlence mekânları, kültürel etkinlikler, merak ve dinlenme gibi farklı motivasyonlar, turistik seyahatlerde insanları yönlendirebilir. Turizm olayında genellikle bir çıkış noktası ve bir varış noktası bulunur; turistler, çeşitli motivasyonlarla bu çıkış noktasından varış noktasına seyahat ederler (Çelik, 2008, s. 5)

Turizm, sadece ekonomik bir faaliyet olmanın ötesinde; sosyal, kültürel, ekolojik ve politik yönleriyle toplumsal yapıda önemli bir rol oynayan uluslararası bir harekettir. Farklı yaşam standartlarına ve kültür tarzlarına sahip insanlar

arasındaki coğrafi mesafe, kültürel ve kişisel temasın artması, bu bireyler arasında karşılıklı anlayışın ve bilgi alışverişinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Turizm, insanların hayatlarına doğrudan etki edebilen bir olaydır, olumlu ya da olumsuz katkılarda bulunabilir (Kodaş, 2023, s. 2).

İnanç turizmi ise, katılımcıları dini motivasyonlarla hareket ettiren bir tür turizm faaliyetidir. Bu tür turizmde, bireyler veya gruplar, dini inançlarıyla bağlantılı yerleri ziyaret etmek amacıyla seyahat ederler. İnanç turizmi, insanların sürekli yaşadıkları yerler dışında, ticari amaç gütmeyen, dini görevlerini yerine getirmek veya kutsal kabul ettikleri yerleri ziyaret etmek amacıyla en az bir gece konaklamayı içeren geçici seyahatlerin neden olduğu ekonomik ve sosyal olayların bütünüdür (Kağan, 2005, s. 25).

Yapılan diğer bir tanımlamaya göre inanç turizmi; farklı dinlere mensup turistlerin kutsal yerleri ziyaret etmesini içeren bir turizm olgusudur (Türker vd., 2019, s. 112). Bu tanıma göre dini turizm (religious tourism) de söylenebilir. İnanç ya da din, insanların dünya genelindeki kutsal yerlere (holy place) seyahat etmelerinde belirleyici bir faktördür (Raj & Morpeth, 2007, s. 15).

İnanç turizmini Dünya İnanç Turizmi Ortaklığı (WRTA) başkanı Wright, şu şekilde ifade etmiştir:

- Dini destinasyonlar için yapılan seyahatlere örnek olarak, Filistin'e yapılan seyahat gösterilebilir.
- Dini niyetlerle yapılmış olan seyahatler buna da Hristiyanlık Konferansı örnek gösterilebilir.
- Birlik duygusuyla yapılan serbest seyahatlere ise örnek, inanç temelli turistik gemi yolculuğu söylenebilir.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, inanç turizmi esasen turizm ve din arasındaki bağlantıya dayanmaktadır (Olsen, 2003, s. 462). Sonuç olarak, inanç turizmi, din ile motive edilen tüm seyahat türlerini içermektedir (Raj & Morpeth, 2007, s. 15).

İnsanların turistik faaliyetleri gerçekleştirmelerini sağlayan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Turistik bir gezi için farklı bir motivasyon olmadan, turistik faaliyetler gerçekleşemez. Bu faktörler arasında, motivasyon, para, boş zaman ve ulaşım araçları yer almaktadır. Bu olanaklara sahip bireyler, bilgi edinme, keyif alma, fizyolojik ya da psikolojik rahatlama gibi çeşitli amaçlarla turistik faaliyetlerde bulunabilirler. Manevi temizlenme veya kutsanma düşünceleri gibi farklı turistik etkinlikleri ve mekânları ziyaret edebilirler (Mill, 1990, s. 29).

Genel olarak değerlendirecek, turizmin temelini dayandığı etken olan seyahat gün geçtikçe yaygınlaşmaya başlamıştır. Orta çağ da birçok tanınmış Müslüman ve Avrupalı seyyahların yazıya geçirdikleri Seyahatnâmeler de bunların kanıtı niteliğindedir. Seyahat ve ziyaret etme isteğe bağlı olduğundan dolayı turizmin, tarihin her safhasında ortaya çıktığını görmekteyiz. Orta çağda Hristiyan dünyasında meydana gelen en önemli ve dikkat çekici seyahatler, seferler, şüphesiz haclı seferleridir. Tabi ki Haclı seferlerinin bir turizm faaliyeti kapsamında değerlendirilemeyeceği ortadadır; ancak yapılan seferler sonunda meydana gelen kültürel etkileşimle beraber Doğu bölgelerine olan ilgi ve alaka daha da artmıştır. En önemlisi şarkiyatçıların bireysel faaliyetleri ve çalışmalarından dolayı Doğu bölgeleri, Avrupalılar için çok fazla bilinebilir dünya haline gelmiştir (Lubenau vd., 2012, s. 12).

Bu dönemin en tanınmış isimleri, 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında hem tüccar hem de gezgin olan Marco Polo, misyoner ve kâşif olan Wilhelm Von Rubruk (ö. 1293), Johann De Plano Carpini (ö. 1252) gibi Batılı seyyahlardır. İbn Battûta, İbn Fadlan (ö. 310/922)'den sonra Evliya Çelebi gibi Müslüman seyyahlar, bu seyahatlerinin sonucunda toplumda ve siyasetçiler arasında saygı gören ve sosyal statü ve konum kazananlar da yok değildir. Prusyalı eczacı Reinhold Lubenau'nun 16-17. yüzyıllarda İstanbul, Anadolu'nun diğer şehirleri ve ardından İtalya'ya yaptığı seyahatler de bu örnekler arasında sayılabilir. Müslüman dünyada yazılmış pek çok Seyahatnâmenin, seyahat kültürü açısından yaygınlığı da bizlere bunu göstermektedir. İbn Battûta, İslam kültür ve tarihine bakıldığı zaman özellikle XIV. Yüzyılda tanınan en meşhur seyyahlardandır. İbn Battûta'nın kaleme

adlığı Seyahatnâme İslam coğrafyasının soyut ve somut olan sosyal ve kültürel mirasının bir temeli niteliğindedir (Macit, 2012, s. 2820).

İbn Battûta, Seyahatnâmesinde gezdiği yerlerde bulunan önemli tarihi ve kültürel mekânların yanı sıra, o bölgelerin sözlü ve görsel kültürü hakkında da bilgi vermektedir.

İslam dünyasında seyahat kavramının erken dönemlerden itibaren ortaya çıktığı söylenilebilir. İslam tarihinin başlangıç aşamasından itibaren Müslümanlar içerisinde genel olarak İslam dinini tebliğ faaliyetlerini gerçekleştirme, ilmi çalışmalara yoğunlaşarak ilim tahsili gerçekleştirme, ticari faaliyetlerde bulunma sebebiyle günümüze kadar farklı seyahatler gerçekleştirilmiştir. İslam düşünce tarihinde büyük rollere sahip olan pek çok mütefekkir, mürşid ve âlimin gerçekleştirdikleri seyahatler buna örnektir. İmam Şâfiî (ö. 204/819), İmam el-Gazzâlî (ö. 520/1126), Kâdi Abdülcebâr (ö. 415/1025), Muhyiddin İbnü'l-Arabi (ö. 638/1240) gibi birçok önemli şahsiyetin ilmi temeldeki seyahatleri bu kapsamda bulunmaktadır. Özellikle hadis ilmi ile meşgul olanların, hadis öğrenme niyetiyle yaptıkları ve rihle olarak düşünce tarihimizde bilinen seyahatler bu kapsamda oldukça ünlüdür (Süt, 2014, s. 482).

Özellikle Abbasiler döneminde önemli ilmi, siyasi, kültürel, ticari yerler haline gelen Kufe, Bağdat, Basra, Şam, Cundişapur, Kayrevan, Kahire, Kurtuba gibi vilayetlerin varlığı pekçok farklı yönlü seyahatlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda Ortaçağda İslam dünyasında bilinen birçok meşhur seyyahın var olması bunu kanıtlar niteliktedir (Kadhim, 2008, s. 55).

İslam dünyasında kaleme alınmış Seyahatnâmeler de seyahat kültürünün yaygınlaşmasının fark edilmesi noktasında dikkat çekmektedir. Özellikle Evliya Çelebi ve İbn Battûta İslam tarihi perspektifinden bakıldığı zaman varlığı kabul edilen en meşhur seyyahlardandır. Evliya Çelebi'nin "*Seyahatnâme*" ve İbn Battûta'nın "*er-Rihle*" adında eserleri mevcuttur. Hristiyanlığın seyahat kavramına bakışına bakarak değerlendirmek gerekirse; Hristiyanlığın var oluşunu neredeyse misyonerlik faaliyetlerine borçlu olduğunu ifade etmek mümkündür (Bozan, 2015, s. 333).

Misyonerlik faaliyetleri genel manada seyahat kavramına dayanmaktadır. Hz. İsa'ya ilk iman edenler ve onun yol arkadaşları olan Havarilerin mensup oldukları dinleri sebebiyle yapmış bulundukları seyahatler bunların en bilinenleridir. Özellikle Hristiyanlarca kutsal görülen önemli seyahatlerin başında Pavlus'un, Yunanistan ve Roma'yı, Anadolu'nun batısını ziyareti gelmektedir. Ayrıca Markos'un ve Petrus'un Roma'ya ve Barnaba'nın Kıbrıs'a mensup oldukları dinleri sebebiyle gerçekleştirdiği seyahatler Hristiyanlarca önemli görülmektedir. Aydınlanma Ortaçağıyla beraber refah seviyesi değişen Avrupa'da orta sınıfın da dinlenme, eğlenme, günümüz tabiriyle tatil yapıp mutluluğu yakalama çabaları başlamıştır. Ekonomik gelişmelerle yaşanan dünyayı algılama niyetiyle düzenlenen sosyal ve kültürel gezi ve etkinliklere katılmak, doğal ve turistik alanlarda tatil yapma fikri zaman ilerledikçe Avrupalılar için bir etkinlik olmuştur (Sipahioğlu, 2004, s. 10).

20. yüzyılda özellikle ulaşım alanında yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerle seyahatler artık daha rahat, daha ucuz ve yaygın bir durum alınca, turizm de bu durumdan kendine olumlu payı alırken; birinci ve ikinci dünya savaşlarının da etkisiyle, birçok sektörde olduğu gibi turizm sektörü de olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Turizm faaliyetleri, ikinci dünya savaşının ardından özellikle Batı dünyasında organize ve sistemli bir hal almış olmasından dolayı İslam dinini benimseyen ülkelerde turizm sektörüne profesyonel bakışlar kısmen daha geç tarihlerde başlamıştır. Bu sektörden yeterince faydalanabilmek için, buralardan çok daha fazla gelir elde etmek için önemli faaliyetler yapılmakta olup, uluslararası ve ulusal turizmde önemli kıpırdamalar yaşanmaktadır. Oysa gelişmiş devletler, sahip oldukları kültürel ve tarihi mirası ve aynı zamanda doğal güzelliklerini dünyaya tanıttırmak ve turizm sektörüne kazandırmak için çok yoğun bir şekilde çaba göstermektedir (Okuyucu & Somuncu, 2013, s. 628).

1.2. Turizm ve Coğrafya ilişkisi

Turizmin kaynağının temelleri kültürel alanlar yönünden coğrafya bilimi ile birbiri içine geçmiştir. Coğrafya bilimi, kültürel kaynakların alansal dağılımını ve alansal kullanımını inceleyip araştırır ve bu dağılımın nedenlerinden birisi de coğrafyadır. Toplumlar kendi kültürlerini doğal çevre şartları içerisinde

oluşturmuştur. Yerleşme ve yapıtların yer seçim kararını, çevre şartlarını ve yapıtlarda kullanılmış olan malzemeleri de etkilemiştir. Turizmin getirdiği yapılaşma, şehirde tarihi çevre alanı ve yapılara farklı fonksiyonların verilmesi ile şehir içindeki arazilerin kullanım alanları da değişmiştir. Kültürel kaynakların kullanım şekli ile değişiklik gösteren mekânların fonksiyonları coğrafyanın konularından biridir. Tarihin ve toplumun gelişme sürecinde maddi ve manevi değerlerini ortaya çıkarmak için, daha sonraki zamanlarda işlevsellik görevi gören, beşerin doğal ve insanlık çerçevesinde bağımsızlığının ölçüsünü gösteren bir bütünlüğe sahiptir (Şahin, 2019, s. 173).

Turizmin temel alanlarından birisi olan tarih turizmi, inanç turizminin de turizme sağladığı alanlardan ötürü coğrafya ile içli dışlıdır. Coğrafya ile kültür turizminin alakaları daimidir. Bu alakalarının bilinmesi kültür turizminin planlaması ve mekânların doğru kullanılması bakımından önem arz etmektedir (Doğaner, 2013, s. 344).

Coğrafyanın en temel başlangıç noktası insanın ve mekânın birbirleri ile etkileşimidir. Bu başlangıç noktalarının içerisinde kültür de bulunmaktadır. Mekân ve insan ilişkilerini farklı açılarla ele alan ve birleştiren coğrafya, başka bilim alanlarına göre daha faydalı bir konumdadır ve kültür turizmi ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Farklı bilim alanlarının içinde olan kültür turizminin coğrafya ile alakası da kültürel alanlarla ilgilidir. Kültürel alanların dağılımı ve kaynakların mekânsal kullanımı bu alana girmektedir (Tanrıkulu, 2014, s. 101).

İnsanlar kültürlerini doğal alan içerisinde oluştururlar. Bundan dolayı kültürel alanların dağılımının sebeplerinden birisi de coğrafyadır ve kültürel alanların daimiliğini veya mekân değişimini de etkilemiştir. Çevre koşulları yapıların yerlerinin seçimini ve yerleşmeyi, kullanılan malzemeleri de etkilemiştir. Dini ve tarihi yapılar, önceki dönemlere ait ticaret yol güzergâhları, arkeolojik alanlar kültür dağılımı gibi kültür kaynaklarının mekânsal dağılımlarını araştırma, coğrafyanın konusuna girmektedir. Kültürel kaynakların kullanımı ile alakalı meydana gelen farklılıklar, değişiklik gösteren fonksiyonları ve alan kullanımı gibi konular da coğrafyanın ana konusunu oluşturmaktadır (Çelikoğlu, 2016, s. 12).

Turizm ile coğrafyanın ilişkisi daima devam etmektedir. Farklı kültürde değişiklikler olsa da coğrafi koşullar ile olan ilişkisi sürekli devamlılık halindedir. Doğal çevrenin ve kültürel çevrenin birbirlerinden ayrıştırılmadan incelenmesi alanın nasıl doğru kullanılacağını ortaya koymuştur. Daimî bir turizmin oluşabilmesi için de bu alanların doğru kullanılması şarttır. Coğrafya alanın yanlış kullanılmasını önleyerek doğanın devam eden dengesini korumaya ve daimiliğini sağlamaya çalışmaktadır (Doğaner, 2013, s. 345).

Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen geçmiş toplumlara ve onların geride bıraktığı tarihi ve kültürel mirasa dikkat çekilerek yapılan vurgularda, turizmin ne derece gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen helak olan kavimlerin geçmiş tarihi izlerine ibret nazarıyla bakılması öğütlenmektedir. Bu çerçevede Mısır, Babil, Sodom ve Gomora halkları gibi dünyamızın kültür mirasında, bir yönleriyle bozulmuş kavimlere ait olan kalıntıların görülmesinin istenmesi İslam'ın bir tavsiyesidir.

Rum süresinin 9. ayetinin mealinde; *“Yeryüzünde gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna baksınlar? Onlar, kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı altı-üst etmişler ve onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi, onlara da elçileri deliller getirmişti. Allah onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı”* ifade edildiği gibi önceki toplumların geride bıraktığı tarihi bilgiler ve kültürel mirasın anlaşılabilir ve değerlendirilme yapılması gerektiği söylenebilir (Erkoçoğlu, 2023, s. 17).

1.3. İnanç Turizminin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Genel olarak, inanç turizmi, dinin etkisiyle ortaya çıkan bir turizm türü olup, dinin kendisi kadar eski bir geçmişe sahiptir ve bu nedenle turizmin en eski türlerinden biridir. Bu sadece Hristiyanlıkla sınırlı bir özellik değildir; aynı zamanda genel din tarihinin yaygın bir olgusudur. Dini inançlar, insanların tarih boyunca kutsal kabul ettikleri yerlere yönelmelerine ve bu yerleri ziyaret etmelerine yol açmıştır. Bu seyahatler, hem dini ibadetlerin yerine getirilmesi hem de dini ve kültürel mirası deneyimleme amacıyla gerçekleştirilebilir (Rinschede, 1992, s. 52).

Tarih boyunca dini ve turistik seyahatlerin incelenmesi, seyahat motivasyonlarının evrimini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, özellikle de inanç turizminin kökenleri ve tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, ilk sırayı genellikle dini motivasyon almaktadır. Zira kutsal mekânlara yapılan seyahatler, tarih öncesine kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Bu tür dini seyahatlerle ilgili bilgilere Eski Ahit, Hindu vedaları ve antik yazarların günümüze kadar ulaşan metinlerinde rastlamak mümkündür (Jackowski, 2000, s. 64).

Arkeologlar ve antropologlar, tarih öncesi dönemlerde Asya, Avrupa, Avustralya ve Amerika'daki kabile toplumlarında ortaya çıkan bu fenomene dair çeşitli kanıtlar bulmuşlardır. Stonehenge gibi anıtlar ile mağara duvarlarındaki süslemeler, o dönemdeki toplulukların dini ve kültürel inançlarını yansıtarak, günümüz katedrallerinin işlevini üstlenmişlerdir. Bu yapılar, sadece yakın çevrelerden değil, aynı zamanda uzak bölgelerden gelen inananları da kendine çeken önemli inanç merkezleri olarak öne çıkmışlardır (Rinschede, 1992, s. 53).

Antik Ortaçağ'da, inanç turizminin ilk örneklerinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu konuda ilk örneği, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 2018'de Dünya Mirası Kalıcı Listesi'ne eklenen ve Türkiye'nin Şanlıurfa ilinde bulunan Göbeklitepe Arkeolojik Alanı oluşturuyor. Şanlıurfa şehir merkezinin 15 km kuzeydoğusunda yer alan ve Karaharabe (Örencik) köyünün 2,5 km doğusundaki Göbeklitepe, Neolitik döneme (M.Ö. 10.500 - M.Ö. 7.500) ait bir inanç merkezi olarak bilinir (Kurt & Göler, 2017, s. 1110). Arkeolojik kazılarda sıkça rastlanan ritüel izlerine rağmen, yerleşim amaçlı yapılmış olduğunu gösteren herhangi bir kanıt bulunmaması, uzmanları bu alanın Neolitik bir köy yerleşimi olmadığı, aksine görkemli bir dağ kutsal alanı olduğu düşüncesine yönlendirmiştir (Kurt & Göler, 2017, s. 1111).

Antik Mısır döneminde, tarihin ilk evrelerinde, gelişmiş toplumlar arasındaki sıkı dini ve politik ilişkiler, özellikle Abydos, Heliopolis, Thebes, Luxor ve Karnak gibi dini merkezlerin belirgin bir şekilde milyonlarca hacıyı cezbetmesiyle görünür hale gelmiştir. Bu dini merkezler, Antik Mısır'da dini ve politik yaşamın merkezi olmuş ve halkı kendilerine çekmiştir. Bu mekânlar, hem dini ritüellerin gerçekleştirildiği yerler olarak hem de politik gücün sembolik ifadeleri olarak önem

kazanmıştır. Bu merkezler, Antik Mısır'ın sosyal ve kültürel dokusunu oluşturan önemli unsurlardan birini temsil etmiştir. Hitit kralları da kimi zaman savaşları bırakıp, yıllık festivaller ve kutsal yolculuklar düzenleyerek bu bağlamda önemli adımlar atmışlardır (Rinschede, 1992, s. 54).

İnanç turizmi, köklü kültürlerle sahip dinlerde, özellikle hac ibadeti ile özel bir anlam kazanmıştır. Hinduizm, Budizm, Hristiyanlık ve İslam gibi dini geleneğe sahip inanç sistemlerinde, dinin ilham verdiği seyahatler, tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, Brahmanizm'den evrilerek ortaya çıkan Hinduizm'de, dinin ilham verdiği seyahatler, tarihin başlangıcından itibaren önemli bir rol oynamıştır. Bu seyahatler, dini merkezlerdeki kutsal ritüellerin yerine getirilmesi ve manevi arayışların tatmin edilmesi için gerçekleştirilir. Özellikle hac ibadeti, İslam'ın beş temel sütunundan biri olarak kabul edilir ve Müslümanlar için kutsal bir görevdir (Rinschede, 1992, s. 55).

Antik Orta çağlardan Ortaçağa kadar Akdeniz havzasında seyahat, insanlık tarihinde önemli bir gelişim sürecine işaret etmiştir. Batı uygarlığının merkezinde, seyahatlerin temel amacı ticaret, iş, sağlık, eğitim, dini ritüeller ve festivaller gibi çeşitli faaliyetlerle ilişkilendirilmiştir. Özellikle Orta çağ'ın sonlarına doğru, birçok hacı, İngiltere ve İspanya gibi popüler kutsal mekânlara yoğun bir şekilde seyahat etmiştir. 962 yılında inşa edilen ve Fransız Alpleri'nde bulunan Büyük St. Bernard Misafirhanesi, bu dönemde hacılar için önemli bir mola noktası ve konaklama merkezi haline gelmiş, böylelikle seyahat edenlerin ihtiyaçlarına cevap verilmiştir (Talebi, 2017, s. 113).

1079 yılında Selçuklular tarafından fethedilen Kudüs, Hristiyanları Roma'ya yönlendirdi. Ancak 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra Kudüs'e olan hacı akışı durdu. İtalya'daki politik durum nedeniyle Roma'ya yapılan hac yolculukları engellendiğinde, St. James'in mezarının bulunduğu İspanya'da Santiago de Compostela, Ortaçağ Batı dünyasının en fazla rağbet gösterilen hac ziyaret merkezi haline geldi (Rinschede, 1992, s. 56).

İslamiyet'in hızlı yayılma sürecine damgasını vuran İ.S. 7. yüzyılın başlarındaki dönemde, Mekke, Medine ve Kudüs gibi merkezler, önemli dini

seyahatlerin yapıldığı önemli noktalar haline gelmiştir. Bu dönemde, İslam toplumunun erken evrelerinde, özellikle savaş amaçlı seferlerin dışında, hac ibadeti gibi önemli ritüellerin yerine getirilmesi için yoğun seyahatler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, ilim tahsili ve dil öğrenimi gibi eğitimsel amaçlarla seyahatler yapılmış, sûfilerin birbirlerini ziyaret etmesi ve manevi rehberlik arayışları da seyahatlerin sıkça görülen nedenleri arasında yer almıştır. Ticaret de bu dönemdeki seyahatlerin önemli bir unsuru olmuş, farklı bölgeler arasında mal alışverişi ve ticaret ağlarının gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen seyahatler, İslam'ın erken dönemlerindeki toplumsal, dini ve ekonomik yapıların şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Süt, 2014, s. 483).

Bu perspektiften bakıldığında, hac ibadeti amaçlı seyahatler, İslam inancı için bir tür inanç turizminin ilk örneğini sunar. Diğer bir ifadeyle, tarihin erken dönemlerinden beri mağara duvarlarındaki dini sembollerden, önemli ibadet yerlerinin ve kutsal alanların odak noktasına kadar uzanan inanç turizmi, günümüzde mevcut olan dinlerin tümü tarafından kutsal kabul edilen mekânları içeren bir turizm biçiminde gerçekleşmektedir.

İslam'ın kutsal metinlerinde ve geleneklerinde hac, Müslümanların hayatlarında bir kereye mahsus olarak yapmaları gereken bir ibadet olarak belirtilmiştir. Bu ibadet, Kâbe'yi ziyaret etme, sa'y yapma, Arafat'ta vakfe yapma gibi ritüelleri içerir ve genellikle belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilir. Hac, Müslümanlar için bir şart olmasıyla birlikte, aynı zamanda bir ziyaret, ibadet ve ruhsal deneyimdir.

Tarihsel olarak, hac ibadeti Müslümanlar arasında yaygın bir uygulama olmuş ve İslam'ın yayılmasıyla birlikte, dünya genelindeki Müslümanlar için önemli bir dini ve kültürel etkinlik haline gelmiştir. Hac, bir Müslüman'ın Allah'a olan bağlılığını göstermenin yanı sıra, aynı zamanda İslam topluluğunun bir araya gelerek birlik ve dayanışma içinde olduğu bir zamanı temsil eder.

Günümüzde, hac ibadeti genellikle organize turizm firmaları veya hükümetler tarafından düzenlenen hac organizasyonları aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu organizasyonlar, hacıların seyahat, konaklama, ibadet ve diğer ihtiyaçlarını

karşlamak için çeşitli hizmetler sunarlar. Hacılar, bu organizasyonlar aracılığıyla Kâbe'yi ziyaret ederken, aynı zamanda İslam'ın kutsal yerlerini keşfetme ve ruhsal deneyimlerini derinleştirme fırsatı bulurlar.

1. 3. 1. Din ve İnanç

Din ve inanç arasındaki ilişki insanlar için her zaman karmaşık bir konu olmuştur. Birçok kişi, ikisinin aynı şey olduğunu düşünse de aslında farklı kavramlardır. Din, objektif bir yapıya sahiptir, inanç ise subjektif bir boyutu temsil eder. İnanç, her birey için ortaktır ve herkes bir şeye inanır, ancak din seçimlere bağlıdır. Din olmadan da yaşamak mümkündür, ancak inançsızlık düşüncesi neredeyse imkânsızdır. Tanrıya inanmamak bile bir tür inanç olarak kabul edilebilir. İnançlar genellikle kişisel ve bireyseldir, her bireyin kendi inanç sistemi vardır. İnanç, genellikle psikoloji, sosyoloji, antropoloji, felsefe ve din bilimleri gibi alanlarda incelenir. Psikolojik açıdan, inanç genellikle bireyin düşünce süreçleri, duyguları, motivasyonları ve davranışları üzerindeki etkileri açısından incelenir. İnanç, özellikle kişilik psikolojisi ve psikoterapi gibi alanlarda önemli bir konudur. İnanç, toplumsal normlar, değerler, kurumlar ve sosyal değişim üzerinde etkili olan bir faktördür. Antropoloji, inancı kültürel ve etnografik bağlamlarda inceler. İnanç, kültürel pratikler, semboller, ritüeller ve mitler gibi unsurlarla birlikte ele alınır. Felsefe açısından, inanç genellikle bilgi, gerçeklik ve değerlerin doğası üzerine yapılan felsefi tartışmaların bir parçasıdır. İnanç, epistemoloji (bilgi felsefesi), metafizik (varlık felsefesi) ve ahlak felsefesi gibi alanlarda incelenir (E. Bozkurt, 2017, s. 35).

Sözlükte inanç, toplumun ve bireyin, genellikle bir ideolojiye bağlı kalarak, o fikre inanmayı, dini ahlaki ve düşünce olarak değer verdiği kurallara olan inanç ve güveni ifade eder. İnanılan o görüş, bir dine intisap veya tanrıya olan inanç, iman ve itikat gibi anlamlara da gelmektedir. Terim anlamı olarak inanç ise, bireyin ve topluluğun dini, manevi ve ideolojik olarak değer verdiği kuralları kalben ve fikren kabullenip, bu kurallara inanmaktır. İnanç ilkelerini değerli kılan da dini doktrin kurallarını içeren prensiplere ve öğretilere uymaktır (A. Doğan, 2011, s. 412).

Din bilimleri açısından, inanç genellikle dini öğretiler, ritüeller, tarih ve toplumsal etkileri üzerinde durulur. Din bilimciler, farklı dinlerin inanç sistemlerini ve bunların toplumlar üzerindeki etkilerini incelerler. Bu disiplinlerin her biri, inancın farklı yönlerini ve etkilerini incelerken, kapsamlı bir anlayış için bu disiplinler arası bir yaklaşım genellikle tercih edilir. Dinler, belirli inanç esaslarının varlığını öne sürerler. Bu esaslara inanmak ve onlara bağlı kalmak, inanç kavramıyla sıkı bir ilişki içindedir. Farklı dinlerde, bu esaslar genellikle iman ve inanç temaları altında ifade edilir ve bir inanç sistemi içinde formüle edilirler. Dinlerin inanç sistemleri çeşitli terimlerle tanımlanabilir. Örnek; Müslümanlar da “*Âmentu*” terimi kullanılırken, Hristiyanlıkta ise “*Kredo*” kullanılmaktadır (Küçük, 2013, s. 81).

İnsanoğlu, varlığına başladığı andan itibaren bir din veya inanç sistemine yönelme ihtiyacını hissetmiştir. Bu nedenle, insanlık tarihi boyunca birçok farklı din ve inanç grubu ortaya çıkmıştır. Bu süreç, kutsal yerlerin insanlar tarafından kitlesel hareketlerle ziyaret edilmesine yol açmıştır (Güzel, 2016, s. 88).

Din ve inanç sistemleri, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik etkilerle toplumsal gelişmeyi biçimlendirir. XXI. yüzyılda, neredeyse her alanda din faktörü etkili olmuştur. Ekonomik kalkınma, eğitim, nüfus politikaları, finans sektörü, ticaret faaliyetleri, tüketim alışkanlıkları, turizm endüstrisi, nüfus artışı ve konut yapıları, beslenme, spor etkinlikleri, medya, sanat, çevre koruma politikaları gibi birçok sektörde din, gizli bir güç olarak etkilerini sürdürmektedir (Berktaş & Atasoy, 2007, s. 19).

Din genellikle inançları, ibadetleri, ahlaki prensipleri ve manevi değerleri içeren bir sistemdir. İnanç, günlük yaşamımızın çeşitli yönlerinde etkisini gösterir; özellikle toplumsal davranışları etkiler ve düşünce dünyasını belirlemede önemli bir rol oynar. Yine farklı bir yaklaşım açısından baktığımız zaman din, insanın düşünce ve inanç temelli, zihinsel fonksiyonlarını, tutumlarını ve davranışlarını yönlendiren; aynı zamanda insanın diğer bireylerle olan ilişkilerini düzenleyen ve sosyal yapısını belirleyen bir sistemdir (Gündüz, 2007, s. 109). Ayrıca, kültürel, ekonomik, sosyal ve fikişsel bir yaşam anlayışının oluşmasında önemli bir etkisi vardır (A. Coşkun, 2013, s. 24).

İnanç, bir düşünceye içten bir bağlılık, inanma duygusu, farklı birine duyulan güven ve genel olarak Tanrı'ya veya bir dine inanma anlamına gelmektedir. İnanç, bireyin dünya görüşüne, değerlerine ve yaşamına anlam katan temel prensiplerini şekillendiren derin bir duygusal ve zihinsel boyut içerir. Bu kapsamlı anlamıyla inanç, insanların hayatlarını yönlendiren, toplumsal ilişkilerini etkileyen ve kültürel bağlamda kök salan önemli bir unsurdur (D. M. Doğan, 2011, s. 142).

İnsanoğlunun yaşantısına ve özüne yön vererek, varoluşundan bugüne kadar devam etmektedir. Farklı inançların çeşitli kurallar ve prensipler etrafında şekillenmesiyle oluşan dinler, toplum yaşamında halen etkili bir rol oynamakta ve önemini korumaktadır. Dinler, bireylerin değerlerini, normlarını ve davranış biçimlerini belirleyerek toplumsal düzeni sağlamada kilit bir rol oynamaktadır. Ayrıca, dinler, insanların anlam arayışına cevap verirken, topluluklar arası bağları güçlendiren ve kültürel kimliği şekillendiren önemli unsurlardır. Dinler, ahlaki değerleri güçlendirerek toplumun etik temellerini oluşturur ve insanların hayatlarına anlam katar. Bu nedenle, dinlerin toplum yaşamındaki varlığı ve etkisi, kültürel, sosyal ve bireysel düzeyde önemini sürdürmektedir (Yenipinar, 2002, s. 73).

İnsanlar, tarihsel süreç boyunca din ve inancının gereği olarak manevi tatmin arayışları doğrultusunda, ibadet amacıyla kutsal mekânları ziyaret etmek ve önemli dini festivallere ve ayinlere katılmak için çaba göstermişlerdir. Bu süreç, günümüzde giderek artan bir önem ve değer kazanmaktadır, zira insanlar dini etkinliklere olan ilgilerini sürdürmekte ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için bu tür faaliyetlere yönelmektedir.

İnsanlar, geleneksel dini ritüelleri sürdürmeye ek olarak, küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte farklı kültürlerden etkilenme ve çeşitli dini deneyimlere katılma fırsatları bulmaktadır. Dolayısıyla, manevi ihtiyaçların karşılanması ve dini pratiklere katılım, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de bireyler ve toplumlar için önemini korumaktadır.

İnsanlar, yaşadıkları dünyada benzersiz duyguları deneyimler ve bu duyguların anlamını kavramak için kutsala yönelirler. Kutsal mekânlara yapılan

seyahatler ve bu mekânlarda gerçekleştirilen ritüeller, bu anlam arayışının bir parçasını oluşturur.

1. 3. 2. İnanç Turizmi

İnanç turizmi, günümüzde etkin olan veya etkinliğini kaybeden din ve inançların dini kuruluşlarını, geleneksel kutsal törenlerini, yerlerini, ritüellerini kapsamaktadır. İnanç turizmi, geleneksel dini kuruluşları, dinlerin ortaya çıktığı kutsal topraklar, ibadet yerleri ve hac, aziz ve peygamber gibi önemli bir role sahip liderlerin yaşadığı araziler, takip ettiği kutsal yollar vb. yerlere ve mekânlara bağlıdır. Aynı anda çok fazla ziyaretçiyi bir araya getiren ve gelen ziyaretçiler için çekiciliği olan ayin, festival vb. program ve etkinlikler bu mekânlarda düzenlenir ve bu düzenlemeler inanç turizmi işletmeciliğine girer. İnanç turizmi tercih eden bireyler, dini motivasyonlarını koruyarak ve kişisel inançlarına özel bir vurgu yaparak, seyahat alışkanlıklarını dini boyutlarına göre yönlendirmiş ve bu dini motivasyonlar doğrultusunda çeşitli farklılıklar sergilemişlerdir (Kağan, 2005, s. 27).

İnanç turizmi günümüzde çeşitlilik gösteren bir faaliyet olup, genel olarak tamamen dini motivasyonlarla yönlendirilen seyahatleri kapsar. Bu tür turizm, bireylerin ibadet amacıyla mensup oldukları dinlerce kutsal kabul edilen mekânları ziyaret etmelerini içerir. Hac noktaları, dini festivaller, bayramlar, ayinler ve kutsal rotalar bu tür seyahatlerin örneklerindendir. İnanç turizmi, sadece bireyin manevi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda farklı kültürleri ve inanç sistemlerini anlamaya yönelik bir platform sağlar. Bu şekilde, turistler sadece dini hedeflere ulaşma amacı gütmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel anlamda zenginleşir ve çeşitli inançları anlama ve paylaşma fırsatı bulurlar.

Günümüzde inanç turizmine baktığımızda, turizm faaliyetleri içinde potansiyelini sürdürmekte ve toplam turizm payı içindeki konumu giderek artmaktadır. İslam dini içerisinde "*hac*" veya "*umre*" olarak adlandırılan dini görevler, bu seyahatlerin en tanınan ve güncelliğini koruyan ibadet biçimleridir. Hac ve umre etkinliklerinin dışında, bireylerin çeşitli kültürel unsurları keşfetme arzusu ve farklı inançlara duyulan merak, insanları çeşitli dini ve kültürel merkezleri ziyaret etmeye yönlendirmektedir.

Tarihi ve kültürel mekânların yanı sıra yaşayan çağdaş kültürlerin ziyareti, inanç turizmini çok yönlü kılmaktadır. Bu bağlamda, şehir yaşamının stresi, dijital ortamlardan kaynaklanan rahatsızlık ve artan betonlaşma gibi dış etkenler, insanları psikolojik rahatlama ve huzur bulma amacıyla inanç merkezlerine çekmektedir.

Birçok akademisyen, inanç turizmini, kutsal mekânlara yönelik bireysel bir arayış olarak tanımlamaktadır. Bu tür turizm, kısmen veya genellikle dini sebeplerle hareket eden katılımcıların öncelikli motivasyon kaynağı olarak kabul edilen özel bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. Katılımcılar, dini ritüelleri yerine getirmek, kutsal yerleri ziyaret etmek veya manevi deneyimler yaşamak amacıyla seyahat ederler. Bu tür turizm, genellikle hac, umre, tapınak ziyaretleri, rehberlik turları gibi dini etkinliklere odaklanır ve katılımcıların manevi ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler. Bu seyahatler sıklıkla dini inançların güçlendirilmesi, ruhsal yenilenme ve manevi bağların pekiştirilmesi için bir fırsat olarak görülür. Bu nedenle inanç turizmi, katılımcıların ruhsal ve dini gereksinimlerini karşılamak için özel olarak tasarlanmış ve düzenlenmiş bir turizm türüdür. Bu bağlamda inanç turizmi, sadece fiziksel seyahati değil, aynı zamanda ruhsal ve manevi bir deneyimi de içerir. Örneğin, hac ziyaretleri sırasında, hacılar sadece dini bir ibadeti yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda çevredeki kültürel ve tarihi değere sahip yerleri ziyaret ederek turistik deneyimlerini genişletme fırsatı bulabilirler. Bu şekilde, inanç turizmi, katılımcıların dini inançlarını pekiştirme ve aynı zamanda farklı kültürleri ve tarihleri keşfetme amacını bir araya getirir (Rinschede, 1992, s. 53).

İnanç temelli seyahatlerin, insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren din, insanların hayatında var olmuş ve belirleyici bir rol oynamaya devam etmiştir. Peygamberlerin veya önemli dini figürlerin oluşturduğu dini yapılar ve bu dinin önemli hadiselerinin meydana geldiği bölgeler, o dinin takipçileri için büyük bir öneme sahiptir. Dinin, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerinde belirleyici bir rolü bulunmakla birlikte, bu etki insanların yaşam tarzlarını belirlemede ve buna bağlı olarak farklı coğrafyaları tercih etmelerinde de belirleyici olabilir. Dinin büyük ölçüde insanlık tarihinde belirleyici olduğu, zorunlu hicretlere ve isteğe bağlı seyahatlere tanıklık ettiği görülmektedir. İsteğe bağlı gerçekleşen seyahatler, inanç turizmi kategorisine dâhil

edilebilir. İnanç turizminin tarihinin Babil İmparatorluğu'na kadar uzandığı öne sürülmektedir. Babil İmparatorluğu'nun Akitu şehrinde hac organizasyonları yapılmış ve insanlar kutsal bir yer olarak burayı ziyaret etmiştir. Sümer ve Akad, kutsal sayılan mekânlara gelen hacıları cömertçe ağırlamıştır (Ay, 2014, s. 181).

İnanç turizminin temel özellikleri, motivasyonun dini kaynaklı olması ve gidilecek destinasyonun niteliği (çekiciliği) olmak üzere iki ana unsura dayanmaktadır. Katılımcıların inanç turizminde yer almalarının ilk şartı, motivasyonlarının dini kökenli olmasıdır. İkinci olarak, seyahat edilecek destinasyonun dini (kutsal) bir mekân olması gerekmektedir. Bu bağlamda, bireylerin inanç turizmi etkinliklerine katılmayı düşündükleri festival, toplantı ve bayram gibi organizasyonların da dini bir karakter taşıması önemlidir. Kişilerin dini bir motivasyona sahip olmaması ve gidecekleri destinasyonun dini bir mekân olmaması durumunda, bu seyahat inanç turizmi kapsamında değerlendirilemez.

Aktif İnanç Turizmi: Ülkedeki bireylerin dini inançlarını yerine getirmek amacıyla yurt dışına gerçekleştirdikleri seyahatler ve bu süreçte turizm kavramının içerdiği ilişkilerden faydalandıkları bir olgu olarak tanımlanabilir. Özellikle, bir ülkenin vatandaşları tarafından gerçekleştirilen bu tür seyahatler, gidilen ülke için "*Aktif İnanç Turizmi*" olarak nitelendirilir.

Örneğin, Türkiye'den Suudi Arabistan sınırları içinde bulunan ve Müslümanlar için kutsal kabul edilen Mekke ve Medine gibi dini merkezlere yapılan ziyaretler, Suudi Arabistan için aktif inanç turizmi kategorisine dahil edilebilir. Benzer şekilde, Hristiyanlar için önem arz eden Meryem Ana'ya yönelik uluslararası dini seyahatler de Türkiye'de aktif inanç turizmi olarak kabul edilebilir. Aktif inanç turizminin en belirgin özelliği, ziyaret edilen ülkenin ekonomisine döviz katkısı sağlaması ve ekonomik değer oluşturmastır. Bu tür turizm faaliyetleri, hem dini hem de ekonomik açıdan önemli etkiler taşır ve turizm sektörünün gelişimine katkıda bulunur (Kaya, 1999, s. 5).

Pasif İnanç Turizmi: Pasif İnanç Turizmi, ülkenin vatandaşlarının dini inançlarını yerine getirmek amacıyla başka ülkelerdeki dini merkezlere yaptıkları seyahatler ve bu seyahatler sırasında turizm ilişkilerinden faydalanmaları şeklinde

tanımlanabilir. Bu tür seyahatler, vatandaşların kendi ülkeleri dışındaki dini merkezlere ziyaretlerini içerir ve bu bağlamda, vatandaşların ülkeleri açısından "*Pasif İnanç Turizmi*" olarak adlandırılabilir.

Örneğin, Türkiye'den Suudi Arabistan'daki Mekke ve Medine gibi Müslümanlar için kutsal sayılan dini merkezlere yapılan ziyaretler, Türkiye'nin pasif inanç turizmi kapsamında değerlendirilebilir. Bu tür hac ziyaretlerinde, sadece dini merkezleri ziyaret etmekle kalmayıp aynı zamanda ziyaret edilen ülkenin turizm sektöründen de faydalanılır, böylece döviz bırakılır.

Bu durum, pasif inanç turizmi kapsamında, ülke ekonomisinden bir miktar dövizin başka bir ülkenin ekonomisine aktarılmasına neden olur. Sonuç olarak, pasif inanç turizmi, ülke ekonomisinde döviz rezervlerinde bir azalmaya yol açabilir (Kaya, 1999, s. 5).

1. 3. 3. İnsanları İnanç Turizmine Yönelten Sebepler

Günümüzde, dünyanın her alanında birçok gelişme yaşanmasına rağmen, insanlar sadece maddi değerlere odaklanmak yerine manevi tatmin ihtiyaçlarını da karşılamak adına hızla dinsel etkinlikler etrafında bir araya gelmektedirler. Yapılan araştırmalarda, insanları seyahate yönlendiren sebepler arasında dinsel unsurlara da sıkça rastlanmaktadır. Genellikle insanları inanç turizmine yönlendiren hareketleri şu maddeler altında toplayabiliriz:

- Psikolojik (Ruhsal) Nedenler,
- Dini Mirasın Çeşitliliği,
- Dini Gün ve Özel Günler,
- Misyonerlik Faaliyetleri (Aksoy, 1998, s. 8).

1. 3. 3. 1. Psikolojik (Ruhsal) Nedenler

Hartman, "*Urlaubserwartungen und Reisemotive*" isimli araştırmasında, tatil beklentilerinin kapsamlı bir analizini yaparak, iki temel motivasyon türünü ortaya çıkarmaktadır. Bu motivasyon türlerinden ilki "*kaçış*", diğeri ise "*yöneliş*" motifidir. Kaçış motivasyonu, bireyin monotonluktan kaçma eğilimini yansıtırken, yöneliş

motivasyonu ise beklentilere uygun bir yaşamın arayışını ifade etmektedir. Bu arayış, bireyin yalnızca kişisel arzularını ve ihtiyaçlarını tatmin etme hedefine odaklanmasının ötesinde, aynı zamanda gerçeği keşfetme arzusu ve bilgiye ulaşma isteğiyle de bağlantılıdır. Özellikle turistik bölgelerde, kutsal kabul edilen ziyaret yerlerinin varlığı, bu yerlerin çekiciliğini artırabilir (Aksoy, 1998, s. 8).

Araştırmacılar, insanların turizm olayına ilgi göstermelerini anlamak amacıyla bu konuda bir sınıflandırma yapmışlardır. Bu sınıflandırma, turizm alanında insanları seyahat etmeye yönlendiren birçok sebep bulunduğunu bizlere göstermektedir. Bu sebepler, turizm araştırmacıları tarafından genellikle belirli kategorilere ayrılarak sınıflandırılmaktadır. İnsanları turizm olayına yönlendiren başlıca sebepler şunlardır:

1. Merak ve Keşif: Yeni kültürleri, doğal güzellikleri, tarihi mekânları görmek ve keşfetmek isteği.
2. Din ve Ruhsal Tatil: Dini inançlar doğrultusunda kutsal mekânları ziyaret etme niyeti. Ruhsal olarak dinlenme ve huzur bulma amacı.
3. Kültür ve Sanat: Farklı kültürleri tanıma ve yerel sanat eserlerini keşfetme isteği. Müze, galeri gibi kültürel mekânları ziyaret etme.
4. Eğitim ve Öğrenim: Yabancı ülkelerde dil öğrenme veya eğitim almak amacıyla seyahat. Tarih, arkeoloji, doğa gibi alanlarda öğrenim amacıyla seyahat.
5. Dinlenme ve Tatil: Stresten uzaklaşma, dinlenme ve tatil yapma isteği. Deniz, kum, güneş turizmi gibi dinlendirici aktiviteler.
6. Eğlence ve Aktiviteler: Konser, festival, etkinlik gibi eğlenceli aktiviteler için seyahat. Gece hayatı, alışveriş gibi eğlence odaklı seyahatler.
7. Spor Turizmi: Spor etkinliklerini izlemek veya katılmak amacıyla seyahat. Doğa sporları, su sporları gibi aktiviteler.
8. Sağlık ve Wellness: Termal tatiller, spa ve wellness merkezleri ziyareti. Sağlık turizmi için tıbbi tedavi ve iyileşme amacıyla seyahat.
9. Tarihi ve Kültürel Yerleri Gezme: tarihi yapıları, antik kentleri ziyaret etme isteği. Geçmişin izlerini sürerek tarihi bir yolculuk yapma arzusu.

10. Sosyal İlişkiler: Aile ziyaretleri, arkadaşlarla buluşma veya düğün gibi sosyal nedenlerle seyahat. İnsanlarla iletişim kurma ve yeni bağlantılar kurma isteği.

Bu sınıflandırma, turizm endüstrisinin çeşitli yönlerini anlamak ve turistik talepleri karşılamak için kullanılabilir. İnsanların seyahat motivasyonları karmaşık olabilir ve genellikle birden fazla sebep bir araya gelerek bir turistik deneyim oluşturur.

1. 3. 3. 2. Dini Mirasın Çeşitliliği

Uluslararası turistik kaynakların arz potansiyelini incelediğimizde, dini nitelikteki turistik mekânların oldukça zengin olduğunu gözlemleyebiliriz. Mısır Piramitleri, Mekke, Medine, Kudüs, Vatikan, Türkiye'de Artemis Tapınağı, Efes ve Kapadokya bölgesi gibi yerler, bu tür turistik mekânlar arasında önemli yerler kabul edilmektedir (Baranaydin & Baranaydin, 2019, s. 214).

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren, büyük bir insan kitlesi, dini bakımdan kutsal kabul edilen Suudi Arabistan topraklarındaki mekânları ziyaret etmek suretiyle, Hz. Muhammed'in (s.a.v) doğumundan itibaren yaşadığı bu kutsal bölgelerde dini vecibelerini yerine getirmektedir. Bu kutsal mekânlar, İslam inancında büyük bir öneme sahiptir ve milyonlarca Müslüman, bu bölgelere her yıl hac ve umre ibadetleri için gelmektedir. Özellikle hac organizasyonları, yılda yaklaşık iki milyon insanı aynı coğrafyada bir araya getirerek, birliği ve dini ritüellerin topluca yerine getirilmesini sağlamaktadır (Aksoy, 1998, s. 9).

Avrupa'da Lourdes (Fransa), Camino De Santiago (İspanya), Armagh (Kuzey İrlanda), Fatıma (Portekiz), Einsiedeln (İsviçre), Altötting, Luther Country (Almanya) gibi; Orta Doğu'da ise Mekke ve Medine (Suudi Arabistan Krallığı), Meşhed (İran), Kudüs (Filistin); Hindistan'da ise Bodhi Gaya ve Benares gibi bölgeler, dünya çapında önemli inanç turizmi merkezleridir. Bu merkezlerin yanı sıra, dünyanın dört bir yanında birçok inanç turizmi mekânları da bulunmaktadır.

1. 3. 3. 3. Dini Günler ve Özel Günler

Modern turizmin gerçekleştirilmesinde en önemli etkenlerden biri "*boş zaman*" kavramıdır. Ülkelerde ücretli yıllık izin hakkının yaygınlaşmasıyla birlikte,

turizm faaliyetine ayrılacak zaman artmış ve bu doğal olarak dünya turizminde büyük bir artışa neden olmuştur. İnsanlar, bu ücretli izin hakkından önce, dini bayramlar ve törenler nedeniyle bir nevi ücretli izin kullanma eğilimindeydiler.

Miladi takvimin yılbaşı olarak, Hz. İsa'nın doğum gününün kabul edilmesi, her yıl Hristiyanların yoğun olduğu Avrupa, Amerika ve Avustralya kıtalarında turizm olayını tüm yönleriyle canlandırmaktadır. Bugün dini gün ve bayramlarda Benares, Lourdes, Fatıma, Meşhed ve Mekke'ye ortalama 40 milyondan fazla insan din ve inancı için seyahat etmektedir. Kurban Bayramı'nda hac ibadetinin gerçekleştirilmesi sadece Ortadoğu'da değil, dünya genelinde büyük bir kitle hareketine neden olmaktadır (Baranaydin & Baranaydin, 2019, s. 215).

Dini etkinliklerin bir sonucu olarak, İslam ülkelerinde iç ve dış turizmin hız kazandığı zamanlar Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Bu bayramlarda sosyal hayat en canlı zamanını yaşamakta, alışverişler ve akraba ziyaretleri artmaktadır. Bu nedenle ülkemizde de turizm faaliyetlerinin arttığı gözlenmektedir.

1. 3. 3. 4. Misyonerlik faaliyetleri

Bütün dinlerin temel amacı, hakikati tebliğ etmek ve insanların daha iyi bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Bu nedenle, dinlere mensup olanlar tarih boyunca büyük seyahatler gerçekleştirmişlerdir (Baranaydin & Baranaydin, 2019, s. 216).

Bugün Hristiyanlar, dini yayma amacıyla geçmişte seyahat etmiş olan azizlerin izlediği rotalara özel bir ilgi göstermekte ve bu rotaları takip ederek inanç turizmine aktif bir şekilde katılmaktadırlar.

Stausberg, bireylerin inanç turizmine katılma amaçlarını aşağıdaki şekillerde belirtmiştir:

- Eğitim ve öğretim programları,
- İncil toplantıları, papa ziyaretleri gibi önemli etkinlikler, fuarlar ve sergiler,
- Festivaller ve kutlamalar,
- Sağlık ve diğer dünyevi faydalar arayışı için yapılan seyahatler,
- Dini atmosferde geçirilen tatiller,

- Misyonerlik faaliyetlerine katılım,
- Hac ziyaretleri,
- Dini nitelikteki objelerin satın alınması,
- Manastırlara çekilme,
- Ritüellerin gerçekleştirilmesi,
- Seminerler, konferanslar, toplantılar ve kongrelere katılım,
- Manevi gelişim ve keşif için kişisel çaba,
- Danışma ve günah çıkarma için dini liderlere yapılan ziyaretler (Stausberg, 2011, s. 14).

1. 4. İnanç Turizmi Şekilleri

Genel olarak baktığımızda, inanç turizmi önemli bir alternatif turizm türü olduğunu görmekteyiz. Günümüzde bu önemin giderek arttığı göz önüne alındığında, inanç turizmi pazarında çeşitli uygulama şekillerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Özellikle, bu turizm türüne katılan bireylerin amaçları, motivasyonları ve beklentilerine bağlı olarak inanç turizmi farklı biçimlerde kendini göstermektedir.

Bu konuyla alakalı geçmiş yıllardaki inanç turizmiyle ilgili akademik çalışmaları incelediğimizde;

1. Hac seyahatleri,
2. Dini olaylar (önemli dini tarihlerde ve kutlamalarda gerçekleşen büyük ölçekli toplantılar),
3. Önemli dini yapıları ve mekânları turistik tur dâhilinde ziyaret etmek gibi üç farklı tarzda bahsedildiğini görüyoruz (Stausberg, 2011, s. 13).

Rinschede, "*Form of Religious Tourism*" adlı makale çalışmasında; inanç turizminin farklı şekillerini konaklamayla alakalı kalış süresini kıstas göstererek iki başlıkta toplamıştır:

1. Bir gece konaklamayı içine alan "*kısa süreli inanç turizmi*."

2. Birkaç gece konaklamayı içine alan *"uzun süreli inanç turizmi"* (Rinschede, 1992, s. 53).

İnanç turizmi hem yerel özellikler hem de ziyaretçilerin motivasyonlarına göre çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik, ziyaretçilerin amaçlarına göre sınıflandırılabilir: İlk olarak, hacıları da içeren ve öncelikli hedefi dini bir tecrübe elde etmek olan ziyaretçilerin katıldığı inanç turizmi bulunmaktadır. Bu kategori, genellikle kutsal mekânları ziyaret etmek, dini ritüelleri yerine getirmek ve manevi deneyimler yaşamak amacıyla gerçekleştirilen seyahatleri kapsar. İkinci olarak, dünyadaki inanç mirası alanlarını ziyaret etmeyi temel motivasyon olarak benimseyen ve bu nedenle potansiyel olarak diğer gruptan daha geniş olan ziyaretçilerden oluşan bir inanç turizmi kategorisi bulunmaktadır. Bu tür turizm, tarihi ve dini öneme sahip yerleri keşfetmek, kültürel deneyimler yaşamak ve dini bilgi edinmek amacıyla yapılan seyahatleri içerir. Bu sınıflandırma, inanç turizminin farklı amaçlar doğrultusunda farklı ziyaretçi profiliyle gerçekleşebileceğini göstermektedir (Olsen, 2003, s. 463).

Günümüzde inanç turizmine katılan bireylerin veya grupların bu turizm türüne ilgi gösterme sebepleri, yukarıda belirtilen amaçların ötesinde çeşitli nedenlerle değişmektedir. Bu durum, inanç turizminin farklı motivasyonlara ve çeşitli turizm biçimlerine sahip olduğu anlamına gelir. Ancak eksik veri bulunması, bu motivasyonları ve inanç turizmi biçimlerini tam anlamıyla anlatmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, inanç turizmi biçimleri, inanç turizmine katılanların yoğun olarak ilgi gösterdiği alanlar göz önüne alınarak belirlenebilir.

Örneğin, dünyanın dört bir yanından gelen Hristiyanlar, Papa'nın yönetiminde Vatikan'da Noel ibadetlerine katılarak, Vatikan'ın dünyanın çeşitli bölgelerine dinlerini anlatmak ve yaymak için din adamlarını göndermesine destek olmaktadır. Farklı dinlere mensup milyonlarca insan, dünyanın çeşitli yerlerindeki hac mekânlarına seyahat ederek dini ritüellerini yerine getirmekte; günümüzün karmaşasından ve dünyevi sorunlardan uzaklaşmak amacıyla kutsal mekânlara yönelik seyahatler gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda, mensup oldukları dinlerin kutsal kabul ettiği bayramlara, konferanslara ve festivallere katılarak dini etkinliklere iştirak etmektedirler. Ayrıca, geçmişte önemli dini figürlerin dinlerini yaymak

amacıyla yaptıkları seyahatleri, bugün "*kutsal rotalar*" olarak adlandırılan ve benzer amaçlarla takip edilen yolları tekrarlanmaktadır.

1. 4. 1. Hac

Hac ibadeti, İslam'ın beş temel ibadetinden biridir. Müslümanlar, özel bir zaman diliminde Mekke'ye gidip Kâbe'yi tavaf etmek, Arafat'ta durmak ve diğer ritüelleri yerine getirerek bu kutsal ibadeti gerçekleştirirler. Hac, bir Müslüman'ın hayatında bir kez yapılması gereken bir ibadettir. Hac, üç semavi din olan İslam, Hristiyanlık ve Musevilikte yer alan bir ibadettir. Hac ibadeti aynı zamanda, ilk Müslümanlar ile Hz. Peygamber'in yaşadıkları yerlerde ifa edilmektedir. Dolayısıyla bir mümin, hac esnasında Hz. Peygamber'in ve sahabenin bulunduğu coğrafi mekânlarla hemhal olmakta, Kur'an'da "*Allah'ın koyduğu dini işaret ve nişanlar (şeaîrullah)*" olarak tavsif edilen bu alanlarda bulunarak, o dönemin manevi atmosferinden istifade etmektedir (Öztürk, 2010, s. 12).

İslam'da hac, Müslümanlar için farz bir ibadettir ve Mekke'deki Kâbe'yi ziyaret etmeyi içerir. Hristiyanlık'ta ise hac, herhangi bir zorunlu ibadet olarak tanımlanmaz, ancak kutsal yerlere yapılan ziyaretler veya dini etkinlikler bazı mezheplerde önemlidir. Musevilikte benzer ritüeller, Kudüs'teki Batı Duvarı (Kotel) gibi kutsal mekânlarda gerçekleştirilebilir. Ancak bu ibadetlerin detayları dinlere göre farklılık gösterir.

Hac, İslam'ın beş temel ibadetinden biridir ve Müslümanlar için özel bir dini uygulamadır. Hac ile ilgili bazı temel bilgiler şu şekildedir:

* Farz olan hac: Müslümanlar için hayatta bir kez yapılması farz (zorunlu) bir ibadettir, ancak maddi ve sağlık durumlarına bağlı olarak herkes gerçekleştiremeyebilir.

* Mekke içerisinde bulunan Kâbe: Hac, Mekke şehrindeki Kâbe'nin etrafında gerçekleştirilir. Hacılardan, hac aylarında ihrama girmeleri ve Kâbe'yi tavaf etmeleri istenir.

* Arafat Günü: Haccın en önemli günlerinden biri Arafat günüdür. Hacılar, Arafat'ta dua ederler ve gün boyunca bu kutsal yerde bulunurlar.

* Kurban Bayramı: Hac, Kurban Bayramı ile sona erer. Hacılar, kurban kesimi gerçekleştirir ve ibadetlerini tamamlarlar.

* Büyük Buluşma: Hac, Müslümanları dünyanın dört bir yanından bir araya getiren büyük bir topluluk etkinliğidir. Bu, İslam'ın birlik, eşitlik ve kardeşlik prensiplerini vurgular.

İslam'da hac, ömürde bir kez yapılması gereken bir ritüeldir ve Zilhicce ayında Mekke'de gerçekleştirilir. Hac, bu aynı zaman diliminde farklı yerlerden gelen Müslümanların benzer ihrama bürünerek, hiç kimsenin birbirine üstünlüğünün olmadığını gösterir. Bu şiarla birlik, eşitlik ve Allah'a yönelik samimiyeti vurgular. Hac hem bireyler hem de İslam toplumları için derin bir hikmet ve güzellik taşıyan önemli bir ibadet şeklidir. Bu ibadet, sosyal, dini, kültürel, siyasi ve ekonomik faaliyetleri kapsayan yıllık bir Müslüman buluşmasını içerir. Hac ibadeti belirli bir zaman diliminde ve sınırlı mekânlarda gerçekleştirildiğinden, bu durum zaman ve mekân kısıtlamalarından dolayı çeşitli zorlukları ve meşakkatleri beraberinde getirir (Yiğit, 2021, s. 215).

Hristiyanlıkta hac, genel olarak İslam'daki gibi belirli bir ibadet şeklinde bulunmaz. Ancak, Hristiyanlıkta bazı mezhepler ve gelenekler, dini öneme sahip yerlere hacılar tarafından yapılan ziyaretleri içerebilecek özel geziler veya hac benzeri etkinlikler düzenler. Örneğin, Katolik Kilisesi'nin hacıları tarafından ziyaret edilen kutsal yerler arasında Lourdes ve Roma bulunabilir. Hristiyanlık hac benzeri uygulamalar, mezheplere ve bireylerin dini pratiklerine bağlı olarak değişebilir. Yahudilikte, İslam veya Hristiyanlıkta olduğu gibi hac benzeri bir zorunlu ibadet bulunmamakla birlikte, Yahudilikte kutsal sayılan yerlere ziyaretler ve bu yerlerde ibadet etmek oldukça yaygındır. Özellikle Kudüs'teki Batı Duvarı (Kotel) Yahudiler arasında kutsal bir mekân olarak kabul edilir ve ziyaret edilir. Yahudi dini festivalleri, örneğin Sukot ve Pesah gibi zamanlarda Kudüs'e yapılan ziyaretler de önemlidir. Ancak, genel olarak Yahudilikte hac benzeri bir farz ibadet sistemi bulunmaz.

Hac, Seyahatnâmelerin bir türü olarak ele alınabilir. Müslüman bir bireyin Mekke'ye gerçekleştirdiği hac, dini bir yolculuğu ve bu kutsal yerlere olan ziyaretini

içerir. Hac Seyahatnâmeleri, kişinin bu dini töreni nasıl uyguladıklarını, duygularını ve yaşadığı anıları paylaşarak okuyuculara bilgi sunabilir. Bu tür eserler genellikle kişisel bir perspektif sunar ve dini deneyimleri aktarır.

İnanç turizminde hac, önemli bir odak noktasını oluşturur. Müslümanlar için Mekke'deki Kâbe'yi ziyaret etmek, hacı olmak büyük bir dini taahhüttür. Bu, yılda bir kez gerçekleşen bir olaydır ve milyonlarca Müslüman, dünyanın dört bir yanından Mekke'ye gelir.

İnanç turizminde hac, sadece dini bir görevi yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda farklı kültürlerden gelen Müslümanları bir araya getirerek bir topluluk hissi oluşturur. Bu turizm türü, sosyal, kültürel ve dini etkileşimleri teşvik eder. Hac sırasında ziyaretçiler, ibadetlerini yerine getirmenin yanı sıra, diğer Müslümanlarla tanışma ve dayanışma fırsatı bulurlar.

1. 4. 2. Hac Yolculukları ve İnanç Turizmi

Hac, genellikle seyahati, belirgin bir hareketi, dini temellere dayalı motivasyonu ve kutsal kabul edilen bir destinasyonu içeren, dini bağlılık olan temel motivasyonun belirgin bir hareketidir. Bu ritüel, genellikle İslam inancına mensup olan bireyler için özel bir öneme sahiptir. Hac, Müslümanların Allah'a ibadet ve bağlılık göstermek amacıyla belirli dini ritüelleri gerçekleştirmek üzere Mekke'ye yaptıkları kutsal bir seyahati temsil eder. Hac, bireyin manevi derinliği keşfetmesine, dini bağlılığını pekiştirmesine ve Müslüman topluluğu içinde birleşmesine hizmet eder. Kutsal mekânların anlamı ve ziyareti, insanlığın farklı inanç sistemlerine göre uzun bir tarih boyunca varlığını sürdürmüştür (Stoddard, 1994, s. 29).

İnsanlar, kutsal kabul ettikleri bu mekânları ziyaret ederek hem maddi hem de manevi birçok fayda elde etme amacındaydılar. Hinduizm ve Budizm gibi ilkel kabile dinlerinden, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi semavi dinlere kadar, birçok inanç topluluğunda benzer bir motif gözlemlenir. Kutsal sayılan mekânlara yönelik hac benzeri ziyaretler yapılmaktadır. Bu ziyaretler, bireylerin manevi derinliklerini keşfetmelerine, dini bağlılıklarını ifade etmelerine ve toplulukları içinde birlik hissi oluşturmalarına olanak tanır. Bu anlamda, farklı inançlardan gelen insanların kutsal

mekânlara yönelik seyahatleri, ortak bir insan deneyimini yansıtarak kültürel ve dini anlamda zenginleşmeye katkı sağlar (Erul, 2007, s. 296).

Hac, dini motivasyonlar doğrultusunda gerçekleştirilen ve birey ya da grupların üstlendiği kutsal bir görevi ifade eden bir yolculuktur. Kat edilen uzun mesafeler, seyahat edenlere manevi destek bulma veya Allah'ın sunduğu manevi ikramları kazanma amacıyla gerçekleşir. Hac, bireyin yaşamında ve kendi düşünce dünyasında önemli bir yolculuk olarak kabul edilir (Goeldner & Ritchie, 2012, s. 198) .

Din ve turizm arasındaki temel bağlantı, hac gibi önemli dini etkinliklerle öne çıkar. Hac, katılımcılar için sadece dini bir ibadet değil, aynı zamanda işletme perspektifinden de turizm faaliyeti olarak ele alınır. Bununla birlikte, camiler, manastırlar, kiliseler, sinagoglar, tapınaklar gibi dini yapılar da mekân odaklı inanç turizminin önemli bir parçasıdır ve ziyaretçilerin dini turizm deneyimlerinde merkezi bir rol oynarlar. Bu dini yapılar, sadece dini bağlamda değil, aynı zamanda ziyaretçilere kültürel anlamda da çekici deneyimler sunarlar. Bu yapılar, inanç turizminin yanı sıra tarihi, kültürel ve sanatsal açılarından da ilgi çeker ve ziyaret edilirler. Turistlerin bu yapıları keşfetme süreci, kendi dini inançlarının ötesinde farklı dini yapıları ve kültürel mirası anlama ve deneyimleme fırsatı sunar (Doğaner, 2009, s. 345).

Dinlerde kutsal kabul edilen yerler, temelde diğer mekânlardan büyük ölçüde farklı değildir. Ancak, burada belirli bir inançla ilişkilendirilmiş bir olayın gerçekleşmesi veya bu mekânın dini bir figürle bağlantılı olması, mekânı diğer yerlerden ayrı ve kutsal kılarak ona özel bir anlam kazandırır (Yiğit, 2021, s. 215).

Hac yolculukları, seyahatlerin en eski nedenlerinden biridir. Hacıların ihtiyaçlarını karşılamak üzere birçok konaklama tesisi kurulmuş ve geliştirilmiştir. Birçok insan, mensubu oldukları dinler tarafından tanınan mekânlara gitmektedir. Muhtemelen en bilinen hac yolculuğu, Mekke'ye yapılan hac yolculuğudur. Hristiyanlar da kendi kiliselerinin organizasyonlarının bulunduğu mekânlara seyahat etmektedirler. Protestanlar, görkemli kiliseleri ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan Hristiyan cemaatlerinin merkezlerini ziyaret etmektedirler. Misyonerler de

dini görevleri için seyahat etmektedirler. Katoliklerin merkezi olan Roma'da bulunan Vatikan, Almanya'da Oberammergau, Fransa'da Lourdes ve Meksika'da ise Mexico City gibi merkezlere yapılan seyahatlerin büyük bir bölümü dini motivasyona dayanmaktadır. Tüm dini öğretilerin önemli ibadet mekânları, yolculuk için önemli motivasyonlardır. Bu duruma örnek olarak, Paris'teki Notre Dame Katedrali, St. Peter Bazilikası ve Mekke'de bulunan Kâbe söylenebilir (Goeldner & Ritchie, 2012, s. 199).

Genel anlamda tüm dinlerde hac, ibadet özelliğine sahiptir. Örneğin, Müslümanların gerçekleştirdiği hac, İslam'ın beş temel ilkesinden biri olarak kabul edilir ve bir ibadet olarak yerine getirilirken, Hristiyanlıkta hac, Hz. İsa'nın bizzat izlendiği manevi bir seyahat olarak ortaya çıkar; Musevilik'te ise farz olan bir ibadettir (Erbaş, 2002, s. 120).

İslam dini içindeki hac ibadeti, diğer iki büyük monotheist din olan Hristiyanlık ve Yahudilik'ten farklı olarak belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilen özel bir ibadettir. Bu nedenle, İslam'daki hac ibadeti inanç turizmi açısından değerlendirilirken dikkatli olunması önemlidir.

Hac, temelde bir ibadet olarak kabul edilirken, aynı zamanda bir turizm boyutu da içermektedir. İnanç turizmi kavramını ele aldığımızda, bu özel boyutunun dikkate alınması gerekmektedir. Önceki açıklamalarda belirtildiği gibi, inanç turizmi çeşitli türleri içeren bir turizm formudur ve hac yolculukları, bu türler arasında önemli ve geniş kapsamlı bir yere sahiptir.

Günümüzde hac seyahatleri, genellikle yoğun bir planlama ve hazırlık sürecinden geçmektedir. Hac ibadeti için yola çıkan kişiler, bu kutsal yolculukları sırasında bir dizi hizmet ve imkândan faydalanmaktadır. Ulaşım ve konaklama gibi temel ihtiyaçlar bu hizmetlerin başında gelmektedir. Ayrıca gıda, giyim ve hediyelik eşya gibi sektörler, hacıların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gelişmiş durumdadır. Bu alışverişler sadece maddi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik değil, aynı zamanda manevi anlamda da önem taşımaktadır. Hac mekânlarında yapılan alışverişler, kişilerin bu kutsal yerlerle bağlarını güçlendirmekte ve anlamını artırmaktadır. Hacılar ayrıca, bu kutsal mekânların yakınındaki diğer turistik cazibe merkezlerini

ziyaret etmektedir. Bu bölgeler genellikle kültürel, dini, tarihi ve doğal güzelliklere sahiptir. Bu ziyaretler, hac ibadetinin yanı sıra, kişilerin dünya çapında farklı kültürleri tanıma ve deneyimleme fırsatını da sunmaktadır. Ayrıca, bu ziyaretler turizm sektörüne de katkı sağlamakta ve yerel ekonomilerin gelişimine destek olmaktadır.

Bu bağlamda, hac ibadeti sadece dini bir ritüel olarak değil, aynı zamanda kültürel ve turistik bir deneyim olarak da önemli bir yer tutmaktadır. Hacılar, bu kutsal yolculukları ziyaret sırasında hem manevi tatmin sağlamak hem de farklı kültürleri keşfetme imkânı bulmaktadır. Bu nedenle hac yolculukları, sadece ibadet boyutuyla değil, aynı zamanda bir turizm boyutuyla da önem taşır. Esasında hac yolculuğuna katılan herkes, formel olarak bir turist konumundadır, ancak motivasyonları tamamen ibadet veya kutsala ulaşma isteği ile şekillendiğinden dolayı hacı olarak adlandırılırlar.

Buna göre, hacılar ile turistler arasındaki temel farkın motivasyondan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bir hacı için, bir ibadethane ziyareti sadece dini gelişimini hedefleyen, önceden yapılmış bir lütfun karşılığı olarak yerine getirilmiş bir adak ve önemli dini bayramlara katılma amacını taşır.

Hacılar, turizm araçlarını kullanmalarına rağmen, kendilerini turist gibi hissetmezler ve turistlerin sahip olduğu alışkanlıklara sahip değildirler. Din amaçlı turistlerin durumu, hacıların durumuyla oldukça benzerdir; her ikisi de dini bir inancı paylaşır ve ziyaret ettikleri yerlerde benzer yaşam deneyimlerini yaşarlar. Diğer yandan bu turistler, dini motifli seyahatler bahanesiyle kültürel ve rekreasyon mekânlarını ziyaret etme avantajına sahip gerçek turistlerdir. Bu tür geziler genellikle dini otoriteler tarafından gruplar halinde düzenlenir ve gezi sırasında dini ritüellerin yerine getirilmesini amaçlar.

Turistlerin ziyaretleri, anıtlar, manastırlar ve katedraller gibi dini eserlere yönelikse, dini alanlarda gerçekleşen bir turizmle karşı karşıyayız demektir. Bu nedenle, dini alanlardaki turizm faaliyetlerine katılan bireyler, genellikle bu kutsal mekânlardaki dini olayları anlamak ve hissetmek amacıyla bu ziyaretleri

gerçekleştirirler. Bu tür turizm genellikle çeşitli kültürel unsurlar turizm objesi haline getirilerek, entelektüel zenginleşmeyi sağlayan özel bir kültür turizmi türüdür.

Dünyada dört önemli inanç turizmi bölgesi olduğu söylenebilir: Avrupa, Orta Doğu, Güney Asya ve Doğu Asya. Bu dört bölge, sadece hac mekânlarına ev sahipliği yapmakla kalmaz, aynı zamanda birçok kutsal mekânı da içerir. Mekke, Lourdes, Roma, Meşhed ve Varanasi (Benares), dünyanın en çok ziyaret edilen beş hac mekânı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Varanasi (Benares), günümüzde dünyanın yılda 15 milyon hacı ağırlamasıyla en çok ziyaret edilen hac mekânıdır (Dumortier, 2011, s. 51).

Bugün dünyada hac seyahatleri, inanç turizminin belirgin bir şekli haline gelmiştir. Hac yolculuklarının turizm boyutu, katılımcıların sadece hac mekânlarına değil, aynı zamanda bu mekânların çevresindeki doğal güzellikleri ve diğer tarihi, kültürel, dini öneme sahip yerleri de ziyaret etmelerini içerir.

Bu bağlamda, özellikle inanç turizmi çerçevesinde, hac yolculuklarının kültür turizmi ile de yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu tür ziyaretler, sadece dini ritüelleri yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda ziyaret edilen bölgenin zengin kültürel mirasına katkı sağlar. Hac turizmi, katılımcılara hem manevi doyum hem de kültürel bir deneyim sunarak, geniş bir turistik deneyim yelpazesi oluşturur.

Bugün dünya genelinde hac yolculukları, inanç turizminin belirgin bir türü haline gelmiştir. Hac yolculuklarının turizm boyutu göz önüne alındığında, katılımcıların hac mekânları çevresindeki doğal güzellikleri ve diğer tarihi, dini ve kültürel açıdan önemli yerleri ziyaret etmeleri, özellikle inanç turizmi bağlamında hac yolculuklarının kültür turizmi ile sıkı bir bağa sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak bir mekânın hac mekânı olma özelliği, ona sıradan bir yerden çok daha fazlası olan bir turistik mekân veya daha doğru bir ifadeyle bir inanç turizmi merkezi kimliği kazandırabilir. Örneğin, Lourdes ve Fatima, günümüzde Avrupa'daki Hristiyanlar için önemli hac mekânlarıdır. Başlangıçta sıradan mekânlardan pek farklı olmayan bu yerler, Hz. Meryem'in görünmesi ve seçilmiş bir kişiye mesaj vermesi gibi olaylar nedeniyle günümüzde dünya çapında önemli inanç turizmi merkezleri haline gelmiştir.

1. 4. 3. Kutsal Mekânlar

Birçok inanç ve din sistemine köklü bir şekilde yerleşmiş olan fenomenlerden biri, kutsal mekânlar ve bu mekânlara yapılan ziyaretlerdir. Dinin etkili ve somut bir şekilde hissedildiği atmosferin merkezi konumunda bulunan kutsal mekânlar, insanın dini hayatındaki önemi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dini duygu, düşünce ve davranışları üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. İnsanın kutsal mekânlarla olan ilişkisinin temelinde, genellikle kutsalı arama, ondan yardım isteme inancı ve duygusu yatar (Yeğin, 2012, s. 55).

Mekân, insanın yaşantısına anlam kazandırmak için çeşitli unsurlarla donatılmış bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, mekânın özü, şehir veya kırsal alan olması, büyük veya küçük olması gibi dışsal niteliklerin ötesine geçerek içerdiği evler, sokaklar, anıtlar, yollar ve meydanlar gibi unsurların bütününden oluşmaktadır. Mekân, sadece tarımsal, ticari veya endüstriyel bir merkez olmanın ötesinde, insan ilişkilerinin bir platformu olarak da kabul edilir. Mekânın kutsal olan, topluma ait olan, özel olan, erkeklere ait olan ve kadınlara ait olan, aileyi yabancı olanlardan ayıran sınırları içermesiyle tanımlanır (Göka, 2001, s. 100).

Kutsal bir mekânda yaşanabilecek deneyimler, insanların günlük hayattan soyutlanabilmesi ve kendisini Tanrı'ya yakın hissedebilmesine dayanır. Bu durum, bir mekânın kutsal olarak değerlendirilmesinin temelini oluşturur ve insanların Tanrı'nın seçtiği yerde yaşadığını belirtir. Kutsal mekânlar, insanların öz benliklerini keşfetme, hatalarını telafi etme ve Tanrı'ya daha yakın olma amacını taşıdığı yerlerdir. Bundan dolayı, kutsal mekânlar Tanrı ile iletişim kurmanın ve insanların rahatlıkla Tanrı'ya yaklaşabilmesinin mümkün olduğu alanlar olarak kabul edilir (Nevius, 1941, s. 94).

Günümüzde, küresel çapta yükselen bir eğilim olarak, insanlar dini inançlarına göre kutsal kabul edilen yerlere seyahat etmekte, dini etkinliklere ve festivallere katılmakta ve mensup oldukları dinlerin kutsal gördüğü mekânlara hac ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Bu süreç, dini pratiklere olan ilginin ve manevi arayışların bir yansıması olarak öne çıkmakta ve bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamak için dini seyahatlerin önemi giderek artmaktadır. Bu uğraş, bireylerin

manevi keşifler yapmalarına, farklı inançları anlamalarına ve kültürlerarası etkileşimde bulunmalarına olanak tanır (Blackwell, 2007, s.36).

Kutsal mekânlar, birçok dinde önemli dini veya manevi değerlere sahip olan yerlerdir. Bu mekânlar, ibadet, dua, ritüel ve diğer dini etkinlikler için kullanılır. Tapınaklar, kiliseler, camiler, mabetler ve kutsal ziyaret yerlerini örnek gösterebiliriz. Kutsal ziyaret yerleri ise, genellikle dini veya manevi öneme sahip olduğuna inanılan ve bu nedenle ziyaret edilen yerlerdir. Örneğin, Mekke ve Medine İslam'da kutsal ziyaret yerlerindendir. Diğer örnekler arasında Lourdes, Varanasi, Kudüs ve Tibet'deki bazı manastırlar bulunabilir. Bu yerler, genellikle hac, ibadet veya dini ritüeller için ziyaret edilir.

1. 4. 4. Ayinler (Festival)

Ayinler, genellikle dini veya manevi törenleri ifade eder. Bu törenler, ibadet, dua, sembolik eylemler veya ritüeller içerebilir. Ayinler, bir topluluğun inançlarını ifade etmek, manevi bir deneyim yaşamak veya belirli bir dini olayı kutlamak amacıyla gerçekleştirilebilir. Her dinde ve kültürde farklı ayinler bulunabilir.

Festival, genellikle özel bir günü, olayı veya geleneği kutlamak amacıyla düzenlenen coşkulu ve toplu etkinlikleri ifade eder. Festivaller, kültürel, dini, sanatsal veya mevsimsel temellere dayanabilir ve genellikle eğlence, müzik, dans, yiyecek, içecek etkinlikleri gibi çeşitli aktivitelerle doludur.

1. 4. 5. İbadet Yerleri

İbadet, genellikle dini bir bağlamda, tanrıya, tanrılara veya manevi bir varlığa yönelik saygı, dua, ritüel veya diğer dini eylemleri içeren bir faaliyettir.

İnsanlar ibadeti inanç sistemlerine göre farklı şekillerde gerçekleştirirler, bu da çeşitli dinlerde farklı ibadet pratiklerini ortaya çıkarır.

İbadet yerleri, genellikle dini amaçlarla kullanılan mekânlardır. Bu yerler, çeşitli dinlere göre farklılık gösterir ve ibadet, dua, ritüel ve toplulukların topluca dini faaliyetlerini gerçekleştirebileceği yerler olarak hizmet verir. Örnekler arasında kiliseler, camiler, tapınaklar ve sinagoglar bulunabilir.

1. 4. 6. Ziyaret Yerleri

Ziyaret, bir yer veya bir mekân için, kişinin o etkinliği görmek amacıyla yaptığı bir seyahat veya gezidir. Ziyaretler, turistik, iş amaçlı veya sosyal nedenlerle gerçekleşebilir. Ayrıca, özel günlerde birisini ziyaret etmek veya önemli bir mekânı görmek gibi farklı niyetlerle de gerçekleştirilebilir.

Ziyaret yerleri, genellikle turistik, tarihi, kültürel veya doğal değerlere sahip olan ve insanların ziyaret etmek için ilgi gösterdiği yerlerdir. Bu yerler arasında müzeler, tarihi bölgeler, anıtlar, parklar, doğal rezervler, sanat galerileri ve benzeri çeşitli mekânlar bulunabilir. Ziyaret yerleri, farklı ilgi alanlarına hitap ederek ziyaretçilere çeşitli deneyimler sunar. Bu mekânlar genellikle insanların ilgisini çeker ve farklı deneyimler yaşamak amacıyla ziyaret edilir.

1. 5. Seyahat

Seyahat, bir yerden diğerine gitmek veya farklı yerleri keşfetmek amacıyla yapılan harekettir. Seyahat, turistik gezi, iş amaçlı yolculuk, kültürel deneyim veya macera arayışı gibi çeşitli nedenlere dayanabilir. Bilinmeyi öğrenmek veya yeni yerleri, fikirleri veya deneyimleri keşfetmek amacıyla yapılan bir eylemi ifade eder. Bu eylem genellikle merak, keşfetme arzusu veya öğrenme isteği tarafından yönlendirilir. Keşfetmek, insanların bilgi edinmelerine, kültürleri tanımalarına ve gelişmelerine yardımcı olabilir. Asırlardır tartışılan bir kavram olan seyahat, çeşitli bireyler tarafından aynı perspektiften değerlendirilmiştir. Genel bir tanım yapacak olursak, seyahat; turistik gezi, ticaret amaçlı yolculuk (para kazanmak) ve ziyaret (örneğin hac gibi dini yükümlölükleri yerine getirmek veya mübarek kişilerin türbelerini ziyaret etmek) gibi çeşitli amaçlarla yapılan bir hareketlilik (Dankoff, 2012, s. 70).

Bu gibi çeşitli sebepler, seyahatin temelini oluşturur. Amacı kendisinde olan seyahat, özel bir yolculuk biçimidir. Mekân ile de bağlantılıdır ve bir yerin kendisine ait hissedilmesi, orada bulunmanın zorunluluk hissi olmamasıyla sağlanabilir (Botton, 2021, s. 49).

Belirli bir yapıya sahip olan seyahat, kendine özgü ritüelleri içinde barındırarak, özel bir yolculuk olarak nitelendirilir. Seyahat, içinde eylem ve amacın

bulunduğu özel bir deneyimdir. *"Değişik ve uzak memleketlere gitmek, yolculuk"* gibi kelime anlamıyla belirtilen seyahat, Arap edebiyatında genellikle *"rihle"* ismiyle anılır. İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde birçok yerde *"rihle"* terimi kullanılmaktadır (Köksal, 2011, s. 175).

Rihle, Arapça'da *"bir yerden bir yere göç etmek"* anlamındaki *"rahl"* veya aynı kökten gelen *"irtihâl"* masdarından türetilmiş olup *"göç"* anlamına gelir. Bu terim, eski Arap şiirinde, Kur'an'da ve hadislerde *" yolculuk, göç, gezi, seyahat"* anlamlarında kullanılmıştır. Sözlükte, *"bir şeyin sırtına binmek, yola koyulmak, "* anlamlarındaki *rahl* kökünden türetilen *"rihle"* kelimesi, terim olarak *"ravi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma ve hadis öğrenmek (talebü'l-hadis)"* anlamında kullanılır. Bu tür bir yolculuğa çıkan kişiye *"râhil"*, bu amacıyla seyahat edenlere de *"rahhâle"*, *"cevvâle"*, *"rihle"*, *"tavvâfü'l ekâlim"* gibi isimler verilir. Muhaddislerle görüşmek olan Rihle, hadislerle ilgili bilgilere ulaşırken, mevcut bilgileri derleme amacıyla da yolculuk yapmayı ifade eder (Hatiboğlu, 2008, s. 106). Aynı zamanda, *"rihle"* İbn Battûta'nın Seyahatnâme'si için de kullanılmaktadır. İbn Battûta, kültür sınırları içerisinde adlandırılan Dârü'l-İslâm olarak yolculuk yapmıştır. Rihle, bilgi ve irfan arayışıyla yapılan mükâşefe yolculuğunu ifade eder ve bu tür derinlemesine yolculuk olgusu, temelde İslam medeniyetine özgüdür (Ok, 2016, s. 170).

İnsan, hedefe yönelik bir varlık olarak hareket eder. Seyahat, özel bir amaca ve ilgiye dayanır; rastgele yapılan bir yolculuk değildir. Seyahatin gerçekleşmesi için hem bireysel hem de toplumsal şartların uygun olması gerekir. Bu bağlamda bilinç kavramı da önemlidir. Seyyah, bilinci aracılığıyla seyahatin esasını kavrayabilir, çünkü seyahat; deneyimlere, tanıklıklara ve farkındalığa dayanır. Seyyah, bunları belirli bir düzen içinde yazıya dökerek Seyahatnâmesini oluşturur.

Kuşeyri, iki tür seyahat olduğunu belirtir: *"Bedenin seferi, bir yerden diğerine geçiştir. Kalbin seferi ise bir sıfattan diğerine yükselmektir. Nefsiyle seyahat edenler çoktur, ancak kalbiyle seyahat edenler nadirdir. Semaya olan sefer, kalp ve ruhla melekût âlemine, Hak Teâlâ'ya olan seferdir. Seyr ve süluk işte budur. Salık, bu yolun yolcusudur; nefis menzillerinde ilerler, kendini geliştirir, aşar, fenada bulur; nefis-benlik yok olur, yerine kalp-benlik gelir. Nefsanîlik gitmiş, ruhsal varlık gelmiştir."* (Uludağ, 2005, s. 6).

İmam Şafii yolculukta 5 fayda görür. Bunlar: “*Kişinin, stres atar/ufunetini dağıtır. İlmini arttırır. Maişet kazanır. Erdemli iyi kişilerle arkadaşlık yapma ve yeni dostlar kazanma imkânı elde etmiş olur. Edeb ve görgü seviyesini yükseltir.*” (Demircan, 2010, s. 14).

Seyyahın hayat verdiği seyahat, içinde zorluklar, zenginlikler, riskler, derin incelikler, hesaplamalar ve öngörüler barındıran bir deneyimi içerir. Bu bağlamda, konumuzla ilgili olması hasebiyle İbn Battûta'nın müslüman bir seyyah olmasının bize sunduğu farkındalıklardan yararlanarak, dini görevleri yerine getirmek amacıyla yola çıkmak anlamı da sorgulanmıştır.

Geçmişten günümüze seyahatle ilgili gündelik hayatımızda hem sözlü hem de yazılı olarak aktarılan pek çok deyiş ve kalıp bulunmaktadır. Bir toplumun sosyal hafızasında belirli konulara ait sözlerin ve kalıpların bulunması, o konuyla ilgili eylemin ve öneminin hala devam ettiğini gösterir. Lisan, içsel bir mekânizma aracılığıyla insanların yaşantısına ilişkin kültürü yanında taşır. “*Seyahat edin ki sıhhat bulasınız, tebdil-i mekânda ferahlık vardır, harekette bereket vardır.*” sözleri buna en güzel örneklerdir.

Lisanımızda, yol tepmek, yol almak, yola çıkmak, yola düşmek, yola gitmek, yola düzülme, tur atmak, yola revan olmak, tura çıkmak, gezinti, yolculuk, seyr-u sefer, seyyah, gezgin, gezmen, turist v.b. gibi bu konuyla ilgili pek çok kelime vardır (Akpınar, 1998, s. 18).

Seyahat konsepti üzerinde durulurken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer faktör, seyahat etme şartlarının neler olduğudur. Farklı kaynaklar tetkik edildiğinde seyahat etmenin şartlarının; Seyyahın ülkesinden çıkmadan önce bilmesi/yapması gerekenler, Seyyahın seyahat esnasında yapması gerekenler, Seyyahın seyahate gittiği ülkede yapması gerekenler, Seyyahın ülkesine geri döndükten sonra uyması gerekenler olarak bu maddelerde toplandığı anlaşılır (Pişkin, 2013, s. 287).

Seyahat kavramı, zaman ve mekân analiziyle çeşitli açılardan değerlendirilebilir. İnsanın yaşadığı hayati saha, zaman/mekân kavramından ayrılmaz. Ancak seyahatin anlaşılabilmesi için başka kavramlara da ihtiyaç vardır.

Bu terimler arasında seyyah, yolcu, turizm, turist ve aylak (flaneur) gibi kavramlar bulunmaktadır.

1. 6. Seyyah

Seyyah, genellikle keşif ve yolculuk amacıyla dünyayı gezen, farklı yerleri ziyaret eden kişiyi ifade eder. Seyyahlar, kültürleri tanımak, yeni yerler keşfetmek ve çeşitli deneyimler yaşamak için seyahat ederler. Seyahat edenler, bir şehir veya mekân hakkında sağladıkları birinci elden kaynaklarla kritik öneme sahiptir. Onların mekânlardaki izlenimleri, gözlemleri ve notları, sosyal, kültürel, dini ve geleneksel yapı hakkında derinlemesine bir anlayış sunar. Dolayısıyla, inanç turizmi bağlamında, seyyahların aktarımları olmadan bir yerin ruhunu ve özünü tam olarak anlamak ve ifade etmek mümkün olmayabilir. Bu terim genellikle tarih boyunca ünlü gezginleri veya maceracıları tanımlamak için kullanılır. Tarih boyunca birçok ünlü gezgin bulunmaktadır. Marco Polo, Christopher Columbus (ö.1056), İbn Battûta, Magellan (ö.1521) gibi isimler, dünya çapında keşifler ve seyahatlerle tanınan ünlü gezginler arasında yer alır. Bu gezginler, farklı kültürleri, coğrafyayı ve tarihi keşfetmiş ve seyahatlerinin izlerini bırakmıştır (Çiçek, 2023, s. 92).

Seyyahlar şehir ve mekânla ilgili birinci dereceden kaynak sayılırlar. Onların gezdiği mekânlarla ilgili izlenimleri, gözlemleri, notları bizim için önemli malzemelerle doludur. Bir şehrin sosyal ve kültürel hayatını, dini ve geleneksel yapısını birinci elden onların aktardıkları olmadan yazabilmek çok zordur.

Turizmde seyyah, genel olarak seyahat eden kişiyi ifade eder. Bu terim, bir yerden başka bir yere seyahat eden herhangi bir turisti ya da gezgini kapsar. Seyyahlar, farklı kültürleri keşfetmek, doğal güzellikleri görmek, tarih ve sanat eserlerini görebilmek ya da sadece dinlenmek amacıyla seyahat edebilirler. Turizmdeki seyyahlar çeşitli motivasyonlara sahip olabilir ve seyahat deneyimlerini farklı şekillerde değerlendirebilirler.

İnanç turizminde seyyahlar, genellikle dini veya manevi yerlere ziyaretlerde bulunan kişileri ifade eder. Bu seyyahlar, kutsal yerlere olan ilgileri nedeniyle seyahat ederler. Örneğin, hacılar İslam'ın kutsal şehri Mekke'ye gitmek için seyahat ederler. Diğer dini inançlara sahip seyyahlar da kendi kutsal veya dini öneme sahip

yerlere ziyaretler gerçekleştirebilirler. Bu tür seyahatler, sadece fiziksel bir yolculuk değil, aynı zamanda manevi bir deneyim arayışını içerir.

1. 7. Seyahatnâmeler

Seyahat-nâme, Arapça "*gezme*k, *gezi*" anlamındaki "*seyâhat*" ile (aslî "*siyâhat*") Farsça "*nâme*" (risâle, mektup) kelimelerinden türetilmiştir ve "*gezi mektubu*, *gezi eseri*" anlamına gelir. Bu tür eserlere Fars edebiyatında "*sefer-nâme*" adı da verilir. Arap edebiyatında ise "*seyahat*" ve "*seyahatnâme*" anlamlarında daha çok "*rihle*" kelimesi kullanılır. "*Edebu'r-Rihle*" ve "*Edebu'r-Rahalât*" gibi terkipler, modern çağlarda ortaya çıkmıştır. Özellikle İbn Battûta'nın seyahatnâmesinin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransızca, İngilizce gibi dillere çevrilmesiyle birlikte, Arap edebiyatında daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Rihle, "*bir yerden bir yere göç etmek*" anlamındaki "*rahl*" (veya aynı anlamdaki "*irtihâl*") masdarından türetilmiş olup, "*göç*" anlamına gelir. Eski Arap şiirinde, Kur'an'da ve hadislerde rihle, "*göç*, *yolculuk*, *gezi*, *seyahat*" anlamlarında kullanılmıştır. Kur'an'da, Kureyş kabilesinin ticaret amacıyla yaptığı yolculuklar ve seyahatler "*rihle*" olarak adlandırılmıştır (Yazıcı, 2009b, s. 13)

Seyahatnâme, bir yazarın gezdiği ve gözlemlediği yerler hakkında edindiği bilgi ve izlenimleri aktardığı eserlerdir. Bu tür eserler, halk edebiyatı araştırmaları için önemli kaynaklar olarak kabul edilirler. Seyahatnâme, toplumları derinlemesine analiz etmek için önemli bir kaynak olarak görülürler. Seyahat eden yazarlar, gözlemledikleri yerleri kendi kültür ve değer yargılarıyla karşılaştırarak aktardıkları için sosyolojik açıdan da önemli bir perspektif sunarlar. Bu eserler, toplumsal olaylar hakkında bilgi vermenin yanı sıra, şehirlerin tarihine de ışık tutarlar. Seyahatnâme, bir ülkenin kültürünü, yaşam tarzını ve tarihini yansıttığından, hem tarihsel açıdan önemli bir referans hem de kültür taşıyıcısıdır. Kültür, Seyahatnâmelerde gözlemlenebilen önemli bir unsurdur ve toplum yaşantısını değerlendirirken bu eserler önemli bir kaynak haline gelir. Seyyahlar, bu eserler aracılığıyla hiç gidemeyeceğimiz yerler hakkında tarihi, coğrafi, inanç ve kültürel birçok bilgiye ulaşma fırsatı sunarlar. Bu şekilde, farklı kültürlerle ait maddi ve manevi kültürel unsurları belirleme imkânı elde edilir (Kapar, 2019, s. 430).

Tarih boyunca insanlık, bulunduğu coğrafyanın dışındaki yerleri, o bölgelerdeki insanları ve yaşantılarını merak etmiştir. Bu merak duygusu, insanları araştırmaya ve keşfetmeye yönlendirmiştir. Ortaçağdan itibaren, insanların yeni yerleri görmek ve tanımak isteğini karşılayan, tarihi ve edebi niteliklere sahip metinlere "*Seyahatnâme*" denmektedir (Maden, 2010, s. 150).

Tarihin seyri içinde hem Batı dünyasında hem de Doğu dünyasında birçok seyyahın Seyahatnâme türünde eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Farklı çağlarda yaşamış olan İbn-i Battûta, Marco Polo, Evliya Çelebi, Strabon, Kristof Kolomb, Amerigo Vespucci (ö. 1512), İbn-i Cübeyr (ö. 614/1217), İbn-i Fadlân (ö. 310/922'den sonra), Gıyâseddin Nakkas (ö. 837/1434) gibi seyyahlar da Seyahatnâme türünde önemli eserler bırakmışlardır. Bu seyyahların yazdığı eserler, o dönemlerde keşfedilen yeni topraklar, kültürler, inançlar ve insanlar hakkında önemli bilgiler sağlamıştır (Şeker, 2001, s. 21).

Seyahatnâmeler, ziyaret edilen yerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal tarihini inceleyenler için önemli kaynaklar olup, sivil bir bakış açısını yansıtmaları açısından değerlidir. Zaman zaman sosyal hayatı ele alsada da, aynı zamanda doğal çevreyi tasvir etmeleri açısından da önem taşımaktadır.

İbn-i Battûta, XIV. yüzyılın ünlü Arap gezginlerinden biridir ve hayatı boyunca geniş bir coğrafyayı kapsayan seyahatler yapmıştır. Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Filistin, Suriye, Hicaz, Yemen, Irak, İran, Doğu Afrika kıyıları, Arabistan Yarımadası, Anadolu, Kırım, Kıpçak Bölgesi, İstanbul, Buhara, Türkistan, Afganistan, Hindistan, Serendib (Seylan), Endonezya, Çin, İspanya, Sudan gibi dünyanın çeşitli bölgelerini gezmiş ve bu seyahatlerini birçok ayrıntıyla anlatmıştır. İbn-i Battûta'nın Seyahatnâmeleri, o dönemin coğrafi keşiflerine ve farklı kültürlerle dair önemli birer kaynaktır ve geniş bir okuyucu kitlesi tarafından ilgiyle incelenmektedir (İbn Battûta, 2004, s. 77).

Seyahatnâme, onlarca yıla yayılan geniş ve dağınık bir anlatı olmasına rağmen, tek bir bireyin tek bir 'an' içindeki bakış açısının ifadesi olarak ele alınabilir. Seyyahın yaşamı boyunca değişimler geçirmesi ve ziyaret ettiği mekânların da bu süreçte değişmesi açıktır. Ancak, Seyahatnâme genel olarak her Seyahatnâme gibi

bir bütündür ve XIV. yüzyılın zihnini okuyarak içeriden mümkün olan en iyi fotoğrafını sunmaktadır. Seyahatnâmeler, bir kişinin seyahat ettiği yerlerde yaşadığı deneyimleri, gözlemleri ve hissettiklerini yazdığı edebi eserlerdir. Bu tür eserler, genellikle bir gezginin gezi notlarından oluşur ve okuyuculara farklı kültürleri tanıma fırsatı sunar. Seyahatnâmeler, kişisel bir bakış açısıyla seyahat edilen yerleri betimler ve genellikle yazarın duygusal deneyimlerine odaklanır. Genellikle seyahat sırasında ya da sonrasında tutulan bu notlar, gezginin anılarını canlı tutmasına, ilerleyen dönemlerde hatırlamak ve paylaşmak amacıyla kullanılmasına olanak tanır. Seyahatnâmeler, yerel kültür, yemek deneyimleri, tarihi mekânlar ve ilginç olaylar gibi çeşitli konuları içerebilir. İbn Battûta'nın ürettiği eser, yalnızca uzun seyahatlerin tasvirinden ibaret değil, aynı zamanda tarih, etnografi, coğrafya, filoloji, antropoloji, şehir tarihi, gibi alanlarda muazzam bilgiler içeren bir kaynaktır (Tezcan, 2009, s. 16).

Seyahatnâmeyi incelediğimiz zaman Osmanlı toplumundaki müslim-gayrimüslim ilişkileri, gayrimüslim halkın günlük yaşamı, komşuluk bağlantıları, ekonomik ve kültürel durumları, ibadet yerleri, inanç ve itikatları, nüfusları, farklı topluluklara ait öyküler, söylenceler, türküler, ağız farklılıkları, halk şiirleri, masallar, maniler, halk oyunları, giyim-kuşam, düğün, eğlence, toplumsal davranışlar konusunda detaylı bilgiler sunmaktadır.

Seyahatnâmenin genel özelliklerinden biri, devre tanıklık etmesidir. İnsan tarafından kaleme alındığı için tamamen objektif olmadığından değerlendirilirken dikkatli olunması gerekmektedir. Seyahatnâmeler, her dönemde ve toplumda kendine yer bulmuştur. Geçmiş olayları süreç olarak gördüğümüzde, modern dönemlerin geçmişle karşılaştırılması için bu metinler oldukça faydalıdır. Seyahatnâme, hatıranın bir alt türü olarak, günlük, biyografi ve otobiyografiyle yakından ilişkilidir. Türün en önemli unsuru, yazarın gezdiği coğrafyadaki olaylar, bilgiler ve anlayış farklılıkları gibi değişikliklerden bahsetmesidir. Bu çaba, seyyahları zaman zaman abartı ve yalanlara sevk edebilir (M. Coşkun, 2009, s. 13).

İnsan, merak, araştırma, gözlem, gezi, bilgi edinme ve ziyaret gibi duygularla şehirleri keşfetmiş ve bu deneyimleri yazıya dökmüştür. Bu sayede, tarihle ilgili

metinler hem öznel hem de nesnel bir perspektifle değerlendirilebilir ve geçmişe dair tanıklıkları ortaya koyabilir.

1. 8. İbn Battûta'nın Hayatı ve Seyahatnâmesi

XIV. yüzyıl İslam dünyasının neredeyse bir fotoğrafını sunan İbn Battûta, (24 Şubat 1304) 17 Recep 703 tarihinde Fas'ın Tanca şehrinde doğmuştur. Orta çağ'da yaşamıştır. İbn Battûta, Muhammed et-Tanci olarak da bilinir ve tam adı Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim el-Levâti et-Tanci'dir. Ailesi Berberi Levâti kabilesine mensup olup, Berka'dan buraya göç etmiş ve kadılık mesleğiyle tanınan bir aileden gelmiştir. İbn Battûta, eserinde "*kaza ve meşihat benim ve atalarımın mesleğidir*" diyerek bu gerçeği açıkça ifade etmektedir. Kendisi, seyahati sırasında Hindistan'ın Delhi şehrinde ve seyahatinden sonra Fas'ın çeşitli yerlerinde kadılık yapmıştır. Genç yaşlarında hukuk eğitimi almıştır. Merini Hanedanlığı'nın Tâmesnâ kadısı iken 770/1369 yılında vefat etmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 13).

İbn Battûta Ortaçağ'ın en büyük seyyahlarından biri *Tuhfetü'n-Nüzzâr fi Garâ'ibi'l-Emsâr ve Acâ'ibi'l-Esfâr* (Şehirlerin İlginçlikleri ve Yolculuğun Tuhaflıkları Hakkında Araştırmacılara Hediye) olarak adlandırılan ve kısaca *er-Rihle* olarak da bilenen eserin yazarıdır. *Er-Rihle*'nin, Mağrib Sultanı Ebû İnân Fâris b. Ali b. Osmân el-Merini'nin (ö. 759/1358) arzusu üzerine, Endülüslü genç edebiyatçı İbn Cüzey el-Kelbi (ö. 741/1340) tarafından seyahatnâme formatına h.756/m.1355 yılında kayda alınmıştır. İbn Battûta ve İbn Cüzey'in bu eseri ortaya koyabilmek için yaklaşık olarak iki yıldan fazla birlikte çalıştığı ifade edilmektedir (Dunn, 2004, s. 24).

Literatürde ise *Rihletü İbn Battûta* "*İbn Battûta Seyahatnâmesi*" adıyla bilinmektedir. Eser, seyyahın yaklaşık 28 yıl süren gezileri sırasında tuttuğu notlara dayanmaktadır. Seyyah memleketine döndükten sonra Fas'taki Merini hükümdarlarından Ebu İnân Faris'in himayesine girmiş ve onun arzusu üzerine seyahat notları, kâtip İbn Cüzey el-Kelbi tarafından kaleme alınmıştır (İbn Battûta, 2004, s. 13).

İbn Cüzey, tam metin olarak aldığı notları bazen kısaltarak bazen de küçük ilave notlar ekleyerek eseri kitaplaştırmıştır. Ancak, eserin mukaddimesini yazan İbn Cüzey'in esere fazla müdahale etmediği anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Cüzey, eserin mukaddime kısmında eseri yazmakla emredildiğini belirttikten sonra onu nasıl kaleme aldığını şu ifadelerle anlatmaktadır: *"Şeyh Ebû Abdullah'ın sözlerini naklederken onun maksadını tam olarak anlatan kelimeleri kullandım ve çok defa da nasıl söylediye, aslını ve fer'ini bozmadan öylece aktardım. Bahsettiği hikâyelerin ve haberlerin aslı nedir diye araştırmadan aynen yazdım. Çünkü üstadımız aktardıklarını değerlendirme sırasında en iyi yolu tutmuş, aslı astarı olmayan haberler için güvensizliğini bildiren sözler söylemiştir. Ben, yer ve kişi adlarından problemlili olanları halletmek ve harekeleri belirtmek suretiyle kitabı daha verimli hale getirmeye çalıştım. Yabancı isimlerden açıklaması benim için mümkün olanlarını, okuyanın kafasında karışıklığa sebep olmamak üzere açıkladım"* (Et-Tanci, 1983, s. 12).

Seyahatnâmenin Özellikleri, eserin sonuna düşülen kayıtlardan ilk yazımının (3 Zilhicce 756) 13 Aralık 1355 tarihinde son bulduğu ve metin üzerindeki tashihlerin de (Safer 757) Şubat 1356'da tamamlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Cüzey eserin yazımını bitirdikten sonra "İbni Cüzey der ki, ..." diye başlayan kendi adına bir paragraf daha ilavede bulunarak İbn Battûta'yı *"asrın seyyahı"* olarak tavsif eder ve *"bu eserin yazılması hicri 757 senesi Safer ayında tamamlandı"* kaydını koyar (Et-Tanci, 1983, s. 12).

İbn Battûta'nın hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bilgilerin temel kaynağını, kendi seyahatnâmesi oluşturmaktadır, A. Sait Aykut'un çevirdiği İbn Battûta Seyahatnâmesi, İbn Battûta'nın hayatının detaylı bir şekilde anlatıldığı ve onun gözlemlerini, deneyimlerini ve seyahatlerini içeren bir kaynaktır.

İbn Battûta Seyahatnâmesi, onun seyahat ettiği bölgelerin XIV. yüzyılda, özellikle Anadolu, Mısır, Arap ülkeleri, Türkistan ve Hindistan gibi coğrafyalarda Türklerin hâkimiyetinin olduğu bir döneme rastlamasıyla önem kazanmaktadır. İbn Battûta, vak'anüvis olmasa da XIV. yüzyıl olaylarının birçoğuna bizzat tanıklık etmiştir. Dahası, anlattığı olaylar, dönemindeki ve önceden yazılmış tarih kayıtlarıyla uyum içindedir. Bu nedenle İbn Battûta Seyahatnâmesi, Türk tarihi bağlamında da

büyük bir öneme sahiptir. Onun Seyahatnâmesi, tarih, coğrafya, edebiyat, sanat, antropoloji gibi farklı disiplinlere kaynaklık eden tarihi bir belgedir ve geniş bir coğrafyanın kültürel özelliklerine ışık tutmaktadır.

İbn Battûta, ziyaret ettiği çeşitli bölgelerde toplumsal yaşamın içine katılmış, evlilikler gerçekleştirmiş, cenaze törenleri, şenlikler ve kutlamalara katılmış, birçok bilgin, derviş ve hükümdarla tanışma fırsatı yakalamıştır. Ayrıca, ziyaret ettiği ülkelerin giyim-kuşam, adet, gelenek ve inançlarını kısaca kültürünü gözlemlemiş, öğrenmiş ve yaşamış, bu deneyimlerini Seyahatnâmesinde aktarmıştır (Göksoy, 2002, s. 50).

İbn Battûta Seyahatnâmesi, XIV. yüzyıl Türk ve Arap coğrafyasına dair önemli içerikler sunar. Seyyah, o dönemin ideolojik, sosyal, inanç ve kültürel yapılarını, geleneklerini, şehir hayatını, ekonomik yapıyı, devlet düzenini, Müslüman cemaatinin durumunu ve İslam'ın yayılma alanlarını detaylı bir şekilde eserinde aktarmıştır. İbn Battûta'nın gezip gördüğü yerlerin çoğu Müslüman nüfusa ait olsa da Gayrimüslim bölgeleri de ziyaret etmiş ve farklı kültürleri tanımıştır.

İbn Battûta Seyahatnâmesi, folklorik öğeler açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. O, Arap Yarımadası'ndan başlayarak Afrika'nın Doğu Sahilleri'ni keşfetmiş, ardından Anadolu'ya yol almıştır. Bu rotadan sonra Deşt-i Kıpçak, Konstantiniye, Orta Asya, Hindistan, Maldivler, Hint Adaları ve Çin'in güneyini dolaşarak Hindistan üzerinden geri dönmüştür. Geniş bir coğrafyayı keşfetmiş ve bu seyahat sırasında birçok bilgi birikimi elde etmiştir. Bahsi geçen bu bölgelerin, XIV. yüzyıldaki sosyal yapıları, inanç sistemleri, giyim kuşamları, gelenek-görenekleri, mutfak kültürü, festivalleri, törenleri, masalları, sanat ve zanaatları gibi çeşitli alanlarda bilgi sahibi olmamızın temeli, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesidir. Bu sebeple, bir seyahatname incelendiğinde halkbilimine dair birçok unsur bulunabilir. İbn Battûta'nın yaşadığı deneyimler, tanıklıkları, aktarılan hikâyeler, efsaneler, yer isimleri, kişi isimleri, kutsal mekânlar, mimari yapılar, geleneksel öğeler ve halk bilgisi gibi unsurlar Seyahatnâmesinin içeriğini şekillendirir. O, coğrafi özellikler, geçim kaynakları, yaşam tarzları, dil, ulaşım araçları ve cinsiyet ilişkileri gibi konularda da bilgi sunmuştur (Koçyiğit, 2009, s. 60).

1. 8. 1. İbn Battûta Seyahatnâmesinde Tespit Edilen İnanç ve İnanış Unsurları

İbn Battûta Seyahatnâmesi, Orta çağ İslam dünyasının zengin kültürel ve dini yapısını yansıtan önemli bir kaynaktır. Bu seyahatname, İbn Battûta'nın geniş coğrafi alanlara yaptığı seyahatler sırasında karşılaştığı çeşitli inanış unsurlarını ele almaktadır. Onun gözlemleri, o dönemin insanların dünya görüşlerini, dini pratiklerini ve yaşam tarzlarını anlamamıza yardımcı olur. Aşağıdaki başlıklarda şu hususlar incelenecektir:

Cansız varlıklarla ilgili inanışlar: İbn Battûta'nın seyahatleri sırasında gözlemlediği birçok kültürel gelenek ve ritüeli içerir. Örneğin, farklı toplumlarda doğaüstü varlıklara atfedilen güçler ve bu varlıkların insan hayatı üzerindeki etkileri seyahatnamenin önemli bir temasını oluşturur.

Canlı varlıklarla ilgili inanışlar: İbn Battûta'nın seyahat ettiği coğrafyalarda var olan çeşitli dini ve mitolojik inançları içerir. Bu inanışlar, insanların hayvanlar, bitkiler ve diğer canlılarla olan ilişkilerini şekillendirir ve toplumların doğaya bakış açısını yansıtır.

Uğur ve bereketle ilgili inanışlar: İbn Battûta'nın seyahat ettiği yerlerdeki insanların kader, talih ve şansla ilgili inançlarını kapsar. Bu inanışlar, insanların günlük yaşamlarında aldıkları kararları ve attıkları adımları etkileyebilir.

İnanç merkezleriyle ilgili inanışlar: İbn Battûta'nın seyahat ettiği şehirlerdeki dini yapıları ve kutsal mekânları içerir. Bu mekânlar, insanların ibadet ettiği ve ruhani deneyimler yaşadığı önemli noktalardır ve toplumların dini hayatını şekillendirir.

Diğer inanışlar: İbn Battûta'nın seyahat ettiği toplumların farklı gelenek ve ritüellerini içerir. Bu inanışlar, dini pratiklerden geleneksel kültürel uygulamalara kadar geniş bir yelpazede yer alır ve o dönemin toplumsal dokusunu zenginleştirir.

İbn Battûta'nın eseri, çeşitli inanç ve inanış unsurlarını ele alarak Orta çağ İslam dünyasının dini ve kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtmaktadır.

1. 8. 1. 1. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

İbn Battûta'nın Dimaşk'tan ayrılarak Medine'ye doğru hareket ettiği sırada eşlik ettiği kervan, Tebük'ten geçerken bir su kuyusuna rastlar. Ancak şaşırtıcı bir şekilde, hiç kimsenin bu kuyudan su içmediği fark edilir. Bunun sebebini öğrenmek amacıyla yaptığı sorgulamada, bölgede yaygın olan bir inanişaya göre, *"Peygamberimiz Tebük Savaşı sırasında Hicr Kuyusu'ndan geçerken, devesini hızlandırarak kimsenin o kuyudan içmemesini emretmiştir. Bu nedenle, hacılar bu su kaynağından içmeyi tercih etmezler, çünkü bu suyla temas etmek onların dini inançlarına aykırıdır. Ayrıca, bu suyla yoğrulan hamur, kişinin kendisi tarafından tüketilmez, ancak devesine verilir"* şeklinde bir yanıt alır (Doğan Gök, 2023, s. 47).

Zemzem Suyu ile ilgili olarak, *"Sözlü geleneklere göre, Zemzem Kuyusu'nun su seviyesinin her cuma gecesi arttığı anlatılmaktadır,"* der. Macaristan seyahati sırasında, *"Türklerin Beşdağ'a ilişkin inançlarını gözlemlemiştir. Bu inançlara göre, Türkler Beşdağ'dan çıkan suyla yıkanır ve bu suya giren kişinin her türlü hastalıktan korunacağına inanılır,"* der (Doğan Gök, 2023, s. 48).

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesinde, Çin'den Hindistan'a dönerken Tavâlisi ülkesinde halkın olağandışı bir durumla karşılaşmasını anlatır. Yerel halk, zaman zaman beliren ve devasa boyutlarda olan *"Rohh"* adını verdikleri bir dağın varlığından bahseder. İbn Battûta da bu ülkeye ulaştığında, bu fenomene şahit olur. Devasa bir dağ aniden ortaya çıkar, sonra ise gözden kaybolur. Halk, dağı gördükleri an hemen ağlamaya başlar ve birbirleriyle veda etmeye başlarlar. Bu durum, insanların derin bir korku içinde olmalarına neden olur, çünkü dağın zarar verip yok edeceğine inanırlar (Doğan Gök, 2023, s. 48).

1. 8. 1. 2. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

İbn Battûta'nın Mısır'daki tapınaklar hakkındaki ifadesi, bilimlerin kökenine ilişkin önemli bir perspektif sunar. Tufandan önceki dönemde ortaya çıkan bilimlerin, Yukarı Mısır'da bulunan ve *"Ahnûh"* olarak bilinen bir kişiden, yani Hermes veya İdris Peygamber'den türediği düşünülmektedir (Doğan Gök, 2023, s. 48). Bu inanca göre bu, astronomik fenomenlerin yörüngesi, hareketleri ve üstün

varlıklar hakkındaki ilk fikirleri ifade eden kişidir. Ayrıca, mabetler inşa ederek Tanrı'yı anan ve halka tufan uyarısında bulunan bireyin de bu kişi olduğuna inanılır.

1. 8. 1. 3. Uğur ve Bereketle İlgili İnanışlar

İbn Battûta'nın Kudüs gezisi sırasında dile getirdiği, halkın kutsal mekânlara ilişkin inanç ve uygulamaları, ilgi çekici bir fenomen olarak karşımıza çıkar. *"Cehennem Vadisi'nin tam ortasında bulunan bir kilise, Hristiyanlar arasında büyük bir hürmetle karşılanır; çünkü onlar, bu kiliseyi Hz. Meryem'in kabri olarak kabul ederler. Benzer şekilde, başka bir kilise de Hristiyanlar arasında kutsal olarak kabul edilir ve insanlar kiliseyi ziyaret ederek Hz. İsa'nın mezarı olduğuna inanırlar. Ancak gerçekte durum böyle değildir; bu kilisede Peygamber İsa'nın beşiğinin konulduğuna inanılan bir mekân bulunmaktadır. İnsanlar, bereket ve uğur arayışıyla bu mekânlara yönelirler"* (İbn Battûta, 2004, s. 33).

Mekke halkının inançlarında yer alan bir motif, bereketle ilgilidir ve Mecnun Hasan adlı bir kişinin yaşadığı olaya dayanır. Mekkeliler, akıl sağlığını kaybetmiş olan Hasan'ın bir dükkâna girdiği zaman, o dükkânın kârının arttığına ve Hasan'ın çarşıya indiği her zaman, ticarete bolluk yaşandığına inanırlardı. Yine Mekke halkının inancına göre, Recep ayı umresinde Mekke'ye komşu yörelerden erzak getirilmemesi durumunda kıtlıkla karşılaşılacağına inanılır. Ancak Mekke'ye erzak götürülmesi ihmal edilmezse, yurtlarına bereketin yağacağı ve sürülerin çoğalacağı düşünülür (Doğan Gök, 2023, s. 49).

İbn Battûta, hac görevini tamamladıktan sonra Medine'ye geri döner ve buradan Meşhed-i Ali olarak bilinen bölgeye doğru yol alır. Bu bölgede, Necef şehrindeki kümbetin üstünde bulunan kabirler arasında, içinde gül suyu, misk ve çeşitli kokuların bulunduğu altın ve gümüş leğenler mevcuttur. Ziyaretçiler bu leğenlere ellerini batırır ve yüzlerine sürerek bereketlenmek amacıyla kullanırlar (Doğan Gök, 2023, s. 49).

İbn Battûta, Zibetülmehel Adaları gezisi sırasında kendi yaşadığı bir olayı anlatır. Vezir Süleyman Mânâyek'in kızıyla evlenme teklifi alır. Ancak bu kızın daha önce iki kocası da gerdeğe girmeden öldüğü için, İbn Battûta onunla evlenmeyi reddeder ve kızda bir tür uğursuzluk olduğuna inanır (Doğan Gök, 2023, s. 49).

1. 8. 1. 4. İnanç Merkezleriyle İlgili İnanışlar

İbn Battûta, Medine'den ayrılarak Mekke'ye doğru yola çıkar ve buradaki kutsal mekânları ziyaret eder. Kâbe ile ilgili aktardığı bilgilere göre, Mekke'de görülen güvercin ve diğer kuşlar asla Kâbe'ye inmezler. Uçuş esnasında Harem-i Şerif üzerinden geçerken Kâbe'nin hizasına geldiklerinde hemen kenara saparlar. Hiçbir kuşun sağlıklı olduğu durumda bu kutlu mekânın üzerine inmediği, ancak hasta olduğunda indiği takdirde ruhunun gittiği ifade edilir. Hastalık hali dışında inen bir kuşun, iyileşeceğine inanılır. Mekke'de bulunan Altın Oluk'un altında yapılan duaların kabul edildiğine inanılır. Ayrıca, Hacerü'l-Esved taşını öpen kişinin ağzında hoş bir tat meydana geldiği ve bu kişinin taştan ayrılmak istemediği ifade edilir (İbn Battûta, 2004, s. 35).

Meşhed-i Ali bölgesinde yaşayan insanların bir mezarla ilgili inancı da şöyledir: *"Radva adıyla bilinen küçük kabristanda meydana gelen garip olaylardan ötürü Hz. Ali'nin mezarının orada olduğuna inanılır"* (Doğan Gök, 2023, s. 50).

İbn Battûta, Meşhed-i Ali'den sonra Basra'ya gider ve burada kutsal mekânları ziyaret eder. Hz. Ali Mescid-i Nebevi hakkında, *"Hz. Ali Mescid-i Nebevi'nin yedi minaresi vardır. Biri, halkın inancına göre Hz. Ali'nin ismi zikredildiğinde zangır zangır titrer"* şeklinde bilgi verir. İbn Battûta, bu olaya kendi gözleriyle tanık olduğunu belirtir (Doğan Gök, 2023, s. 50).

1. 8. 1. 5. Diğer İnanışlar ve Bunlara Bağlı Pratikler

İbn Battûta'nın seyahatleri sırasında farklı kültürlere ve inanışlara tanık olduğu pek çok örnek bulunmaktadır. Seylân'da duyduğu bir inanışa göre, *"Seylân'a ait olan geleneksel yemeği henüz erginlik çağına ermemiş bir çocuk yerse, anne babası onu hemen döver. Hatta çocuğa inek dışkısı da yedirirler, çünkü inek dışkısının çocuğu temizlediğine inanırlar."* Umân seyahatinde, İbn Battûta, eşek etinin helâl olduğuna inanıldığına şahit olur ve ziyafetlerde eşek eti yenildiğini belirtir. Ancak Umân halkı, bu durumu şehre gelen yabancı ve misafirlerden saklar. Afrika Sahilleri'nde yaşayan siyahiler arasında bir inanışa göre, *"Vahşi zenciler beyaz adam eti yemezler, çünkü onlara göre beyaz adamın eti çiğdir ve zararlıdır. Oysa zenci eti tam yenecek kıvamda ve lezzetlidir. Onlar böyle inanırlar."* Çin seyahati

sırasında İbn Battûta, ölüm adetleri ile ilgili inanışları şöyle aktarır: "*Çinliler tıpkı Hindliler gibi ölü yakarlar ve putperesttirler.*" Ayrıca, "*Çinliler ve Hindliler ölüleri yakarlar, diğer milletler ise ölüyü doğrudan toprağa gömerler ve yanında hiç kimseyi bırakmazlar*" (İbn Battûta, 2004, s. 39).

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, çeşitli coğrafyalarda canlı ve cansız varlıklar, uğur, uğursuzluk ve bereket, nazar, nazarlık ve inanç merkezleri gibi inanışlar ile büyü ve bu kategorilere girmeyen diğer inanış uygulamalarına odaklanmaktadır. Arap coğrafyasında, bereket, uğur, canlı-cansız varlıklar ve inanç merkezleriyle ilgili inanış uygulamalarına sıkça rastlanmaktadır.

Anadolu coğrafyası ve Kuzey Türk illerinde ise genellikle bereketle ilgili örnekler bulunmaktadır. Büyü ve sihirle ilgili inanışlar ve uygulamalar ise genellikle Delhi ve çevresinde görülmektedir. Göz değmesi ve bundan korunma uygulamaları ise Afrika'nın doğu sahillerinde yaygındır. Hindistan etrafındaki bölgelerde, Seylan, Umman gibi yerlerde ve Çin'de yeme-içme adetleri, günah işlememeye yönelik ritüeller ve ölüm adetleriyle ilgili inanış uygulamaları gözlenmektedir. Kabul edilmiş dinler ve bunlara bağlı inanç ve uygulamalar her bölgede farklılık göstermektedir. İnsanların günlük yaşamları da bu doğrultuda değişmektedir. Bu farklılıkların anlaşılabilmesi için ilgili bölgeleri ziyaret etmek ve gözlemlemek gerekmektedir. İbn Battûta Seyahatnâmesi, seyyahların bu farklılıkları tespit ettiği ve başka kültürlerle ait unsurları aktardığı belgelerdir, bu da onları kültür elçisi haline getirir. Bu nedenle, onun seyahatnâmesi, halkbilimi açısından önemli bir kaynak olup farklı kültürel unsurları ortaya çıkararak kültürler arası karşılaştırmalar yapılmasını sağlar. (Doğan Gök, 2023, s. 50).

İKİNCİ BÖLÜM

İBN BATTÛTA'NIN HAC YOLCULUĞU ESNASINDA ZİYARET ETTİĞİ İNANÇ MERKEZLERİNDEN MEKKE ve MEDİNE

İslam dünyasının en kutsal şehirleri olarak kabul edilen Mekke ve Medine, İbn Battûta'nın Hac yolculuğunda önemli bir yer tutar. Medine, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in son dönemlerinde yerleştiği ve vefat ettiği bir şehir olması hasebiyle büyük bir manevi öneme sahiptir. Mekke ise İslam dünyasının kalbi olarak kabul edilir ve her yıl milyonlarca Müslüman, Hac ibadeti için bu kutsal şehri ziyaret eder. İbn Battûta'nın Mekke'yi ziyareti, bu şehrin manevi atmosferini, Kâbe'nin etrafındaki ritüelleri ve Hac ibadetinin önemini anlamaya katkı sunmaktadır.

Bu bölüm, İbn Battûta'nın bu kutsal şehirleri ziyaret ettiği deneyimleri inceleyerek, bu ziyaretlerin inanç turizmi açısından önemini vurgulamaktadır. Medine'nin manevi atmosferi ve tarihsel dokusu, İslam inancının köklerini ve gelişimini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. İbn Battûta'nın Mekke ve Medine'yi ziyareti, İslam inanç turizmi açısından sunulan eşsiz perspektifi detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

2.1. İnanç Turizmi Açısından Medine

Medine'nin en eski bilinen adı olan Yesrib'in kökeni, buraya ilk yerleşen kişi olduğu söylenen Yesrib b. Vâil b. Kâyine b. Mehlâbil'in isminden gelmektedir. Medine kelimesinin kökenine dair farklı teoriler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, Medine kelimesi Ârâmi dilinde önceleri "*mahkeme yeri*" anlamında kullanılan "*medinta*" kelimesinden türemiş ve İbrâni diline bu yoldan geçmiştir, sonrasında ise "*bir yöneticinin nüfuz alanına giren yer*" anlamını kazanmıştır. Kur'an'da Medine kelimesi on yerde geçmektedir, bunlardan dördü Medine şehrini ifade etmektedir. Medine, İslam tarihinde peygamberimizle önem kazanan bir şehirdir. İslam'ın yayılmasında merkezi bir rol oynamış ve peygamberimizin hayatının önemli bir bölümünü geçirdiği yerdir. Medine'nin en kutsal yerlerinden biri, Mescid-i Nebevi ve Mübarek Kabri'dir. Burası, İslam inancına göre peygamberimizin ibadet ettiği ve metfun olduğu yerdir (Küçükaşcı, 2003, ss. 209-212).

Mescid-i Nebevi, İslam'ın ilk camilerinden biridir ve inanç turizmi açısından büyük bir çekicilik unsuru olarak kabul edilir. Mescid-i Nebevi'nin ilk yapılış süreci, mimarisi ve tarihi hakkında bilgiler sunularak, ziyaretçilerin bu mekâna duyduğu hayranlık ve saygı ortaya konulabilir. Medine'deki Mescid-i Nebevi'nin minberi, İslam tarihinde önemli olayların yaşandığı bir yerdir. Minberin tarihi ve üzerindeki rivayetler incelenerek, ziyaretçilerin bu mekâna duyduğu manevi bağlılık ve etkileşimler ele alınmıştır.

Medine'deki İslami miras, peygamberimizin hayatının yanı sıra diğer önemli şahsiyetlerin hikayelerini de içerir. Hatip Sirâceddin gibi Medine'nin önemli figürlerinin hayatı ve etkisi ele alınarak, ziyaretçilere bu kişilerin manevi mirası aktarılmıştır.

Medine'ye yönelik inanç turizmi deneyimi, ziyaretçilere tarihi bir yolculuk sunar. Bu deneyim, sadece manevi mekânlarla sınırlı değildir; aynı zamanda bu mekânların işleyişini sağlayan insanların da önemli bir parçasıdır. Mescid-i Nebevi'nin hizmetkarları ve müezzinlerinin rolü ve önemi incelenerek, ziyaretçilere bu kişilerin katkıları hakkında bilgi verilecektir.

Medine'ye yapılan ziyaretler sadece turistik gezilerle sınırlı değildir; bazıları buraya yerleşmek istemiştir. Bu bölümde, Medine'ye yerleşenlerin tarihi ve toplumsal etkileri ele alınarak, bu şehrin sadece bir ziyaret yerinden ziyade bir yaşam yeri olarak önemi incelenecektir. Medine'nin çevresindeki diğer kutsal yerler de inanç turizmi açısından önemlidir. Medine'nin dışındaki ziyaret yerlerinin de tanıtımı yapılarak, bu yerlerin inanç turizmi açısından Medine'ye olan katkıları ele alınacaktır. Bu başlık altında, Medine'ye olan seyahatin tarihi ve manevi önemi incelenecek, ziyaretçilerin bu yolculuk sırasında yaşadığı duygusal deneyimler ele alınacaktır. Medine'nin İslam dünyası için neden bu kadar kutsal ve önemli olduğu incelenecektir.

2. 1. 1. Dimaşk'tan Çıkarak Medine-i Münevvere'ye Yolculuk

İbn Battûta şunu söylemektedir: *"Yola koyulduğum zaman, müminlerin lideri, dinin destekçisi, kutsal lider Ebû Yusuf'un oğlu Ebû Said'in hilafeti dönemine denk geldi. Bu sultan, Yüce Yaraticının yolunda savaşmış, cömertliğiyle tanınmış, adil ve yumuşak tavrıyla halkın kalplerinde yer edinmiştir. Babası yüce lider Ebû Yusuf b. Abdülhak ise Allah'a eş koşanları mağlup etmiş, inkârcılığı yok etmiş ve Haçlı ordularını parçalamıştır. Allah'ın onlardan razı olmasını dileriz. İslamiyet ve Müslümanlık adına büyük ödülleri vermesini umarız. Hükümlerlerini kıyamet gününe kadar küvvetli kılsın"* (İbn Battûta, 2004, s. 65).

İbn Battûta bu konuda şunları söylüyor: H.726 yılının Şevval ayının başında, Hicaz kervanı Dimaşk'tan çıkıp Kisve olarak bilinen yerde mola verdi. Ben de bu kervana katıldım. Hac kervanının düzeninden sorumlu olan emir, Seyfeddin Cûbân ve kadı Şerefüddin Ezru'i Hûrânî idi. Aynı zamanda Mâliki mezhebinin önde gelen alimi Sadreddin Gumâri de bu yıl hac ibadetini yerine getiriyordu. Seyahatimde Acârime adı verilen bir Arap kabilesiyle birlikte seyahat ettim ve bu kabileden Muhammed b. Râfi liderlik yapıyordu. Kisve kasabasından ayrıldıktan sonra büyük bir köy olan Sanameyn'e ulaştık ve oradan Zuraa'ya doğru yol aldık. Zuraa, Hûrân'a bağlı küçük bir kasabaydı. Sonrasında Busrâ adı verilen küçük bir şehre girdik.

Kervan, Dimaşk'ta kalanların yetişebilmesi için hazırlık yapmak için burada dört gün boyunca istirahat için mola verildi. Busrâ, Peygamberimizin elçilik görevine

başlamadan önce Hatice validemizin sermayesiyle ticaret yaptığı bir mekândı. Burada, Peygamber'in devesinin çöktüğü yere bir Mescid-i Nebevi inşa edilmişti. Hûrân halkı bu mekânda toplanır ve hacılar, gerekli malzemelerini temin ederek Birketü Zize'ye yönelirlerdi. Leccûn'a doğru hareket ettikten sonra, bu bölgede bir su kaynağı bulunmaktaydı. Ardından Kerek Kalesi'ne yönelerek ilerledik. Bu kale, son derece sarp ve sağlam bir yapıya sahipti ve Hısn-ı Gurâb adıyla da bilinirdi. Kale, tek bir kapıya sahipti ve kaya oyma teknikleriyle inşa edilmişti. Zor zamanlarda hükümdarlar bile buraya sığınır; hatta Melik Nâsır bile burayı sığınak olarak kullanmıştı (İbn Battûta, 2004, s. 165).

Bu pasajlar, İbn Battûta'nın 726 yılında Hicaz kervanıyla birlikte yolculuğunu anlatmaktadır. Bu yolculuk sırasında, hac kervanının organizasyonundan sorumlu olan liderlerin ve diğer katılımcıların isimleri belirtilmektedir. İbn Battûta, Arap kabilesi olan Acârime ile seyahat etmiştir. Yolculukları sırasında, çeşitli kasaba ve şehirlerde mola verdikleri ve buralarda tarihi öneme sahip mekânları ziyaret ettikleri anlatılmaktadır. Bu husus inanç turizmi açısından önemli bir değere sahiptir. Çünkü İbn Battûta'nın seyahati, İslam'ın kutsal gördüğü yerlere olan ziyaretleri ve hac ibadetinin yerine getirilmesiyle ilgilidir. Hicaz kervanının rotası, hacıların Mekke ve Medine gibi dini merkezlere ulaşmalarını sağlamak için belirlenmiştir. Bu yolculuklar, Müslümanlar için önemli dini ritüelleri gerçekleştirmek ve kutsal mekânları ziyaret etmek için yapılan seyahatlerdir. Bahsedilen kasaba ve şehirlerin tarihi ve dini önemleri, inanç turizmi açısından da ilgi çekicidir. Özellikle, Busrâ şehrinde Peygamber'in devesinin çöktüğü yerde yapılan Mescid-i Nebevi, Müslümanlar için kutsal bir mekân olarak kabul edilir ve hacılar tarafından ziyaret edilir (İbn Battûta, 2004, s. 165).

İbn Battûta'nın anlatısına göre, Melik Nâsır, henüz genç yaşta iken tahta geçer ve kendi memlûkü olan Sâlâr tarafından iktidara getirilir. Görünüşte hacca gitme niyetiyle Hicaz'a doğru yola çıkar ve Akabetü Eyle'e vardığında Kerek Kalesi'ne sığınır, uzun bir süre orada kalmaya devam eder. Sonunda, Şam bölgesinin komutanları onun huzuruna çıkar ve diğer memlûkler de ona katılır. Bu sırada yönetim, Baybars Şeşnikir'in kontrolü altındadır. Melik Nâsır, Baybars'a karşı bir harekete geçtiğinde, Baybars çöle kaçar ve askerleri onu takip ederek yakalar ve

idam ederler. Asi komutan Sâlâr da yakalanır ve bir kuyuya hapsedilerek orada açlıkla yaşamını yitirir. Hac kervanı, Kerek dışında Seniyye adı verilen yerde dört gün kaldıktan sonra büyük çöle girmek üzere hazırlanır. Maân'a gidilir, burası Şam bölgesinin sonudur. Savân Geçidi'nden aşağıya inildikten sonra, Zâtü'l-Hacc mevkinde konaklanır. Daha sonra hiç su bulunmayan Beldah Vadisi'ne ve oradan da Tebûk'e doğru hareket edilir. Tebûk, Peygamberimizin savaşa gittiği bir mekândır. Tebûk'te görülen bir kaynağın suyu önceden azalmıştı, ancak Peygamberimiz orada abdest aldıktan sonra su kaynağı bereketlenir ve bolluk kazanır. Tebûk'e varınca, silahlarını kuşanıp kılıçlarını çıkaran hacılar, Peygamberimizin şehre girişini taklit ederler, bu da Şam hacılarının geleneklerinden biridir (İbn Battûta, 2004, s. 166).

Tarihsel bir süreç içindeki dini ve siyasi olaylarla ilişkilendirilen bir seyahat hikâyesi anlatılmaktadır. İbn Battûta'nın seyahati sırasında, dini liderlerin ve hükümdarların yönetimleri, dini inançlar ve ibadetler ön planda tutulmuştur. Özellikle, Melik Nâsır'ın yönetimi ele geçirme ve hac yolculuğu gibi dini motiflerle ilişkilendirilen eylemleri vurgulanmaktadır. Bu, dini ve siyasi olayların bir araya geldiği bir dönemde gerçekleşen seyahatin, dini inançları vetarihi olayları keşfetmek isteyen turistler için ilginç bir destinasyon olabileceğini düşündürmektedir.

Seyahat sırasında ziyaret edilen yerler arasında dini öneme sahip bölgelerin bulunması, bu seyahatin inanç turizmi açısından önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle, Peygamberimizin Tebûk'ta gerçekleştirdiği eylemlere yapılan atıflar ve hacıların bu olayları taklit etme gelenekleri, dini bağlamda önemli bir zenginlik sunmaktadır. Ayrıca, Kerek Kalesi gibitarihi ve stratejik öneme sahip yerlerin ziyaret edilmesi, inanç turizmi açısından bu bölgenin çekiciliğini artırabilir. Bununla birlikte, seyahat sırasında yaşanan dini ve siyasi olayların tarihsel bağlamı, turistlerin bu bölgeyi ziyaret ederken yaşadıkları deneyimi daha da zenginleştirebilir (İbn Battûta, 2004, s. 167).

İbn Battûta ile kervan, tehlikeli çölü geçmek için gece gündüz yola devam eder. Sahranın tam ortasında, Cehennem vadisine benzeyen bir çukur olan Vâdiyü'l-Uhaydır adlı yer bulunur. Bir zamanlar burada suyun kuruyup bir kırbasının 1.000 dinara satıldığı ve suyu satanın da alanın da helâk olduğu rivayet edilir. Daha sonra, Eyyûbi hanedanından Melik Muazzam'a nispet edilen Birketü'l-Müazzam'a inilir.

Burası, bazen yağmurun bol yağdığı, suyun biriktiği, bazen ise kuraklığın her şeyi yakıp geçirdiği bir yerdir. Büyük hac kafilesi, buradaki kaynağın etrafında mola verir ve herkes susuzluğunu giderir. Ayrıca, develeri suvarmak ve Ulâ ile Tebûk arasındaki korkutucu çöle gerekli olan suyu temin etmek amacıyla burada dört gün kalıp istirahat ederler. Sucular, manda derisinden yapılmış sarnıca benzeyen tulumlarla develeri suvarır ve kaplarını doldururlar. Her bir emir veya liderin bir tulumu vardır ve hem kendi develerine hem de diğerlerininkilere su taşır. Diğer hacılar, orada çalışan sucularla anlaşarak kendi develerini sulamak ve kırbasını doldurmak için birkaç dirhem öderler (İbn Battûta, 2004, s. 168).

Kervan, Tebûk'ten hareketinin beşinci gününde, Semûd kavmiyle ilgili söylenen Hicr Kuyusu'na gelir. Su bol olsa da Peygamberimiz Tebûk Savaşı sırasında bu mevkiden geçerken suyun içilmemesini emrettiğinden, hacılar su içmekten kaçınırlar. Bu kuyudan su alıp develerine içirenler, suyunu alıp hamur yoğuran develerine verirler. Burası Semûd kavminin şehridir; kırmızı kayalık dağların içine oyulmuş evleriyle dikkat çeker. Halk burada namaz kılmak için bir Mescid-i Nebevi kalıntısı kullanır. Hicr ile Ulâ arasındaki mesafe, yaklaşık yarım günlük bir yolculuk mesafesindedir. Ulâ, büyük ve göz alıcı bir kasabadır; hurma bahçeleri ve berrak suları ile tanınır. Hac için yola çıkanlar, burada gerekli ihtiyaçlarını karşılar ve giysilerini temizlerler. Köy sakinleri genellikle güvenilir ve dürüst kişilerden oluşur. Allah'ın misafirleri, fazla eşyalarını emanete bırakarak yanlarında yeterli olanı alırlar. Şam'dan gelen Hristiyan tüccarlar, Ulâ'ya kadar gelirler ancak daha ileri gidemezler. Burada, hacılara azık ve diğer ihtiyaçlar satılır (İbn Battûta, 2004, s. 169).

İnanç turizmi açısından incelendiğinde, hac yolculuğunun önemli bir aşamasını içerir. Hacıların kutsal mekânlara ziyareti sırasında, suyun ve su kaynaklarının büyük bir önemi vardır. Hac kervanının bu durumu dikkate alarak belirli noktalarda mola vermesi ve su temin etmesi, inanç turizminin fiziksel ve manevi ihtiyaçlarını karşıladığının bir göstergesidir. Ayrıca, paragrafta Semûd kavminin şehri olan Hicr Kuyusu ve çevresindeki manzaraların tasviri bulunmaktadır. Bu yerler, İslam mitolojisi ve tarihi açısından önemli olan mekânlardır.

Hacılar, bu yerleri ziyaret ederek İslam peygamberi Hz. Muhammed'in yaşadığı döneme ve Semûd kavminin hikâyesine dokunma fırsatı bulurlar. Hac yolculuğunun ritüelleri ve tarihsel önemi, inanç turizminde hacıların ilgisini çeken unsurlardan biridir. Bu nedenle, paragrafta bahsedilen kutsal mekânlar ve yolculuğun detayları, inanç turizmi açısından önemli bir perspektif sunar.

Sonuç olarak, İbn Battûta'nın hac yolculuğunu ve yolculuğu sırasında ziyaret ettiği yerleri anlatarak inanç turizmi açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Bu tür seyahatler, dini inançları güçlendirmek ve kutsal yerlere olan bağlılığı artırmak amacıyla yapılmaktadır.

2. 1. 2. Hz. Peygamberin Yurdu Medine-i Münevvere

İslam tarihinde dönüm noktalarından biri, Resûl-i Ekrem'in Mekke'den Medine'ye hicreti sonrasında gerçekleştirilen ilk faaliyetlerden biri olan Mescid-i Nebevi-i Nebevi'nin inşasıdır. Kendi elleriyle yaptırdığı iki Mescid-i Nebeviten biri olan Mescid-i Nebevi diğeri Mescid-i Kubâ'dır. Hz. Peygamber'in Medine'deki tüm aktivitelerinin merkezinde yer almış ve fonksiyonları bakımından sonraki dönemde inşa edilen camilere örnek teşkil etmiştir. Mescid-i Nebevi-i Nebevi'nin adı Kur'an-ı Kerim'de doğrudan geçmese de, *"ilk günden takva üzerine kurulan Mescid-i Nebevi"* ifadesiyle (et-Tevbe 9/108) Mescid-i Nebevi ya da Mescid-i Kubâ'nın kastedildiği rivayet edilmektedir (N. Bozkurt & Küçükaşcı, 2004a, s. 281).

İbn Battûta yolculuğunun bu kısmını şöyle atlatmaktadır: Üçüncü gün akşamı artık Peygamberin şehri olan Medine'ye ulaştık. Mescid-i Nebevie giriş yaptık ve adımlarımızı içeriye doğru attık. Selâm Kapısı'nda durarak selam verdik, dualarımızı yürekten ilettik. Mübarek Ravza'da, kabir ile minber arasında Rabbimize yönelip namaz kıldık. O kutsal yerde, ağlayan ağacın yanında durup manevi huzur içindeydik. Peygamber Efendimizin huzurunda, O'nu anıp dualar ettik. O, bizim için en yüce örnek, Hâşimi soyundan, en kıymetli varlık, tüm dualarımızda O'na selam olsun. Battûta duaya devam ederek, Allah'ım, rahmetinle çevrele, kereminle yücelt. Her zaman onu üstün kıl, Allah'ım. Ebû Bekir ve Ömer gibi yanında gömülü olanlara da selam verdik; Allah, onlardan razı olsun. Peygamberimizin kutsal kabrine ulaşmamız ve bu büyük nimete erişmemiz için Allah'a şükürler olsun. Yeniden bu

güzel beldeleri görmeyi ve ibadetlerimizin kabulünü dileyerek seyahatimize devam ettik (İbn Battûta, 2004, s. 170).

Bu manevi yolculuğun önemi, inanç turizmi açısından kutsal mekânların ziyaret edilmesiyle birlikte, Müslümanlar için kutsal kabul edilen yerlerde duaların kabulü ve manevi huzurun yaşanmasıyla ilgilidir. Medine'ye varış, İslam'ın kutsal merkezlerinden biri olan bu şehirde manevi bir deneyim yaşama fırsatı sunmuştur.

2. 1. 3. Mescid-i Nebevi ve Hz. Peygamberin Kabri

İbn Battûta, Mescid-i Nebevi'yi şöyle tanıtmaktadır: Mescid-i Nebevi dikdörtgen bir yapıya sahiptir ve dört yanı duvarlarla çevrilidir. Ortasında çakıl taşları ve kumla döşenmiş bir avlu bulunmaktadır. Çevresi yontma taşlarla döşenmiş bir yol ile çevrilidir. Güneydoğu tarafında ise Ravza-i Mukaddese, yani Kutsal Bahçe olarak adlandırılan yapı bulunmaktadır. Bu yapılar, Mescid-i Nebevi'nin çevresindeki manevi ve dini önemi olan mekânlardır ve ziyaretçiler tarafından büyük bir saygıyla ziyaret edilirler. Bu yapı, çevresi güzel yontulmuş mermerlerle çevrili ve yıllar boyunca esanslarla bezendiği için hoş bir koku yaymaktadır. Güney tarafında, Peygamberimizin kabrinin karşısında bir gümüş çivi bulunmaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 170).

Ziyaretçiler, Peygamberimizin Mescidine adım attıklarında öncelikle kibleye yönelir ve ona selam verirler. Ardından sağa dönerek Hz. Ebû Bekir'in kabrine yönelirler. Ebû Bekir'in kabri, Peygamberimizin ayak yönünde yer alır. Daha sonra yüzlerini Hz. Ömer'in kabrine çevirirler. Ömer'in kabri ise Ebû Bekir'in omuz hizasında konumlanmıştır. Kutlu Bahçe'nin kuzeyinde ise mermerden yapılmış küçük bir havuz bulunur. Bu havuzun kible tarafında mihrap şeklinde bir çıkıntı görülür ve rivayete göre bu alanın Hz. Fatma'nın evi ve kabrinin bulunduğu yer olduğu söylenmektedir. Bu yerler, ziyaretçilerin manevi yolculuklarında önemli birer durak olarak kabul edilir ve saygıyla ziyaret edilir. Mescid-i Nebevi'nin ortasında zeminde bulunan kilitli kapak, aslında bir yeraltı odasının girişidir. Bu oda, basamaklarla inilerek Mescid-i Nebevi'nin dışına, Hz. Ebû Bekir'in evine ulaşılır. Bu yeraltı odasının üzerinde ise Aişe anamızın, Hz. Ebû Bekir'in evine gitmek için kullandığı yol bulunmaktadır. Peygamber efendimiz, bu yolun kullanılmasını ve

diğer yolların kapatılmasını önermiştir. Ebû Bekir'in evinin karşısında Hz. Ömer ve oğlu Abdullah'ın evleri bulunmaktadır. Mescid-i Nebevi'nin doğusunda ise Peygamber şehrinin büyük bilgini Ebû Abdullah Mâlik b. Enes'in evi yer almaktadır. Selâm Kapısı civarında ise, suyu Ayn-ı Zerka adlı gür bir kaynaktan gelen çeşmeye merdivenle inilmektedir (İbn Battûta, 2004, s. 170).

Müslümanların kutsal kabul ettiği Medine şehrine yapılan bir ziyaret anlatılmaktadır. Ziyaret, Medine'deki kutsal mekânları ziyaret etmeyi ve Peygamber Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret etmeyi içermektedir. Bu tür ziyaretler, Müslümanlar için önemli bir ibadet ve manevi deneyimdir. Medine'deki Mescid-i Nebevi ve kutsal mekânlar, dini açıdan büyük bir öneme sahiptir ve Müslümanlar için hac veya umre gibi ziyaretlerin dini bir parçası olmasa da ziyaret edilmeleri manevi açıdan büyük önem arz etmektedir.

Bu tür ziyaretler, inanç turizminde önemli bir yer tutar. Müslümanlar, kutsal mekânları ziyaret etmek ve Peygamber'in yaşadığı yerleri görmek için Medine'ye gelirler. Bu ziyaretler, dini bağlılığın bir ifadesi olarak kabul edilir ve ziyaret edilen mekânlar Müslümanlar için kutsal birer yerdir. Bu tür ziyaretler aynı zamanda ekonomik bir etkiye de sahiptir, çünkü ziyaretçiler genellikle konaklama, yeme içme ve hediyelik eşya gibi hizmetlerden faydalanır, böylece yerel ekonomiye katkıda bulunurlar. Ayrıca, bu ziyaretlerin tarihi ve kültürel önemi de vardır. Medine, İslam'ın yayılmasında ve Müslüman toplumunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, Medine'yi ziyaret etmek, Müslümanlar için tarihi ve kültürel bir deneyimdir, Peygamber ve ashabının yaşadığı yerleri görmek, ziyaret edenlere büyük bir manevi haz kazandırmaktadır. Bu ziyaretler, Müslümanların kendi inançlarını ve kültürel kimliklerini güçlendirmelerine yardımcı olur.

Mescid-i Nebevi'nin yapısal ve işlevsel değişimleri, geçmiş ile günümüz arasında kritik bir kıyaslama noktası sunar. Mescid-i Nebevi'nin iç ve dış mekânlarında yer alan oda ve evlerin kaybolması veya yeniden şekillendirilmesi, tarihi ve manevi mirasın sürekli dönüşümünü yansıtır. Bu değişimler, Mescid-i Nebevi'nin İslam'ın erken dönemlerinden günümüze kadar olan süreçte toplumsal, kültürel ve dini dinamiklere nasıl uyum sağladığını gösterir. Mescid-i Nebevi'nin bu adaptasyon süreci, İslam'ın yayılmasıyla birlikte ortaya çıkan farklı kültürel ve sosyal

dokuların etkileşimiyle de ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla, Mescid-i Nebevi'nin tarihi ve manevi önemini anlamak için geçmişteki ve bugünkü yapısal değişiklikleri değerlendirmek, İslam'ın evrensel mesajının ve Mescid-i Nebevi'nin toplumsal ve dini bir merkez olarak rolünün anlaşılmasına katkı sağlar.

2. 1. 4. Mescid-i Nebevi'nin ilk Yapılışı

İbn Battûta, Mescid-i Nebevi'nin ilk yapılışını şu şekilde ifade etmektedir: Peygamber Efendimiz, Hicret yolculuğunda Medine'ye yaklaştığında, Amr b. Avfoğulları kabilesinin yanında bir süre konaklamıştır. Farklı rivayetlere göre bu konaklama süresi yirmi iki, yirmi dört veya kırk gün olarak aktarılmıştır. Daha sonra ise Medine'ye giriş yaparak Neccâroğullarından Ebû Eyyûb el-Ensâri'nin evine misafir olmuştur. Mescid-i Nebevi ve kendi odaları yapılana kadar yedi ay boyunca bu evde kalmıştır. Mescid-i Nebevi'nin inşa edileceği arazi, Neccâroğullarından Sehl ve Süheyl'e aitti. Bu kardeşlerin babaları Râfi'nin vefatı sonucu yetim kalan Sehl ve Süheyl, Es'ad b. Zûrâre veya Ebû Eyyûb el-Ensâri tarafından yetiştirilmiştir. Peygamber Efendimiz veya Ebû Eyyûb el-Ensâri, arazinin bedelini ödeyerek yetimleri razı etmişlerdir (İbn Battûta, 2004, s. 170).

Bazı rivayetlerde, bu kardeşlerin araziye Allah rızası için Peygamber'e verdikleri belirtilir. Mescid-i Nebevi'nin inşası sırasında Peygamber Efendimiz, sahabileriyle birlikte çalışmış, duvarları yükseltmiş ancak çatı ve sütun koymamıştır. Mescid-i Nebevi kare şeklinde yapılmış ve boyu ile eni yüz arşın kadardır. İlk yapıldığında eni boyundan kısaydı, ancak Peygamber Efendimiz duvarın yüksekliğini bir adam boyuna kadar artırmıştır. Sıcaklığın artması üzerine, ashabı Mescid-i Nebevi'nin çatı ile örtülmesi gerektiğini önermiş, bunun üzerine hurma ağaçlarından çardak yapılmıştır. Ancak yağmur yağdığında su, çardaktan Mescid-i Nebevi'ye damlamaya başlayınca, Peygamber Efendimiz Mescid-i Nebevi'nin çamurla sıvanması gerektiğini belirtmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 171).

Mescid-i Nebevi'ye ilk olarak üç kapı yapılmış, ancak kible değiştirildiğinde güney tarafındaki kapı kapatılmıştır. Peygamber Efendimiz ve Ebû Bekir es-Sıddik'ın zamanlarında Mescid-i Nebevi bu hâlde kalmıştır. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Mescid-i Nebevi genişletilmiş, bu genişletme çalışmalarında Hz. Ömer, Peygamber

Efendimiz'in Mescid-i Nebevi'yi genişletme isteğini göz önünde bulundurmuştur. Hz. Ömer, Mescid-i Nebevi'yi sahraya kadar genişlettiğini belirtmiş, ancak yine de Mescid-i Nebevi'nin Peygamber Efendimiz'in Mescid-i Nebevi'si olduğunu vurgulamıştır. Hz. Ömer'in Mescid-i Nebevi'yi genişletme çabaları, tuğladan yapılmış sütunlar ve taş sütunlar ekleyerek, temelinin bir adam boyunu geçecek şekilde taşla örerek ve altı adet kapı ekleyerek devam etmiştir. Hz. Ömer, Mescid-i Nebevi'ye kadınların giriş çıkışına izin veren bir kapı yapılmasını önermiş, bu kapı ölümüne kadar açılmamıştır (İbn Battûta, 2004, s. 172).

Hz. Ömer bir defasında, Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesi durumunda bile Mescid-i Nebevi'nin hala Peygamber Efendimiz'in Mescid-i Nebevi'si olacağını ifade etmiştir. Ancak bu genişleme çalışmaları sırasında, Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesini istemeyen Hz. Abbâs'ın mülkiyeti altında bulunan bir alanın Mescid-i Nebevi'ye ilâve edilmesi konusunda yaşanan anlaşmazlık üzerine, Übeyy b. Ka'b'ın hakem olarak atanması üzerine çözüme kavuşturulmuştur. Hz. Ömer'in, Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesi ve iyileştirilmesi için gösterdiği çaba, Mescid-i Nebevi'nin kutsallığını ve tarihi önemini vurgulamaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 173).

Peygamber Mescid-i Nebevi'nin günümüzdeki büyük girişi, orijinal konumunda durmaktadır. Tarih boyunca çeşitli hükümdarlar tarafından yapılan eklemelerle Mescid-i Nebevi'nin mimari özellikleri değişiklik göstermiştir. Ömer b. Abdülaziz döneminde Mescid-i Nebevi'ye dört minare ekletilmiş ve bu minarelerden biri, Mervân'ın evine bakmaktadır. Süleyman b. Abdülmelik'in hac ziyareti sırasında yaşanan ilginç bir olayda, müezzinin ezan okurken kendisini gözlediğini fark etmiş ve bu durumu hoş karşılamamıştır. Bu nedenle, müezzinin gözleri önünde olan minare yıkılmıştır. Ömer b. Abdülaziz'in Mescid-i Nebevi'ye ilk mihrabı yerleştiren kişi olduğu bilinmektedir. Hatta mihrab geleneğinin başlatıcısı olduğuna dair söylentiler bulunmaktadır. Bu şekilde, Mescid-i Nebevi'nin tarihi ve mimari evrimi, çeşitli hükümdarların ve dönemlerin etkisi altında şekillenmiştir (N. Bozkurt & Küçükaşcı, 2004a, s. 282).

İbn Battûta'nın ifadesine göre, Velid'in genişletmesiyle Mescid-i Nebevi'nin boyu iki yüz arşına ulaşmıştı. Ancak Halife Mehdi, bu boyutu üç yüze çıkardı ve daha önce iki arşın yüksekliğinde olan maksûre adı verilen yer, Mehdi döneminde

zemin seviyesine indirilmiştir. Mehdi, Mescid-i Nebevi'nin birçok köşesine kendi ismini yazdırmıştır. Melik Kalâvûn daha sonra, Selâm Kapısı civarında abdest almak için bir şadırvan yaptırmıştır. Bu inşaatta görevlendirilen kişi, Akmar olarak bilinen Emir Sâlih Alâeddin'dir. Geniş bir avlu inşa edilmiş, avlunun etrafında odalar sıralanmış ve su getirilmiştir. Melik Kalâvûn, aynı şeyi Mekke'de yapmak istemiş ancak başarılı olamamıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda oğlu Melik Nâsır, Safâ ile Merve arasında benzer bir yapıyı gerçekleştirmiştir. Peygamber Mescidi'nin kıblesinin kesin olduğuna inanılır, çünkü Peygamberin kendisi tarafından belirlenmiştir. Bazı rivayetlere göre, Mescid-i Nebevi'nin kıblesini Melek Cebrâil tayin etmiştir. Ancak diğer bir rivayete göre Cebrâil sadece yönü göstermiş ve Peygamberimiz buna göre kibleyi belirlemiştir (N. Bozkurt & Küçükaşcı, 2004a, s. 283)

Peygamberimiz Medine'ye ilk geldiğinde kible Beyt-i Makdis yönüne doğruyken, bir rivayete göre on altı ay sonra, başka bir rivayete göre ise on yedi ay sonra Kâbe yönüne çevrilmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 175).

İnanç turizmi açısından bakacak olursak, şöyle değerlendirilebilir: Tarihi ve dini öneme sahip mekânların genişletilmesi ve geliştirilmesiyle ilgili bilgiler verilmektedir. Özellikle Peygamber Mescidi'nin genişletilmesi ve çevresine yapılan eklemeler, Müslüman ziyaretçilerin ve hacıların ilgisini çekmektedir. Mescid-i Nebevi'nin boyutlarının artırılması ve çevresine şadırvan gibi hizmetlerin eklenmesi, ziyaretçilerin daha rahat ve konforlu bir deneyim yaşamasını sağlamaktadır.

Peygamber Mescidi'nin tarihi ve mimari evrimi hem inanç turizmi açısından hem de bölgenin sosyo-kültürel dinamiklerini anlamak bakımından oldukça önemlidir. Mescid-i Nebevi, tarih boyunca çeşitli hükümdarlar ve yöneticiler tarafından yapılan eklemelerle sürekli genişlemiş ve değişime uğramıştır. Bu genişletme çalışmaları hem ziyaretçi sayısının artmasıyla hem de onların ihtiyaçlarının karşılanmasıyla doğru orantılıdır. Günümüzdeki ziyaretçi yoğunluğu ve modern ihtiyaçlar, Mescid-i Nebevi'nin sürekli olarak genişletilmesini ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Benzer şekilde, geçmişte de Mescid-i Nebevi'nin sürekli genişletilmesi ve iyileştirilmesi için çaba gösterilmiştir.

Örneğin, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesi ve bu genişletme çalışmalarında Peygamber Efendimiz'in istekleri göz önünde bulundurulmuştur. Hz. Ömer, Mescid-i Nebevi'yi sahraya kadar genişletmiş ve Mescid-i Nebevi'nin Peygamber Efendimiz'in Mescid-i Nebevi'si olarak kalmasına özen göstermiştir. Bu genişleme çalışmaları sırasında, Mescid-i Nebevi'nin genişletilmesini istemeyen bazı kişilerin mülkiyeti altında bulunan alanın Mescid-i Nebevi'ye ilave edilmesi konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ise geçmişte de yaşanmıştır.

Tarih boyunca, Mescid-i Nebevi'nin mimari özellikleri de değişiklik göstermiştir. Örneğin, Ömer b. Abdülaziz döneminde dört minare ekletilmiş ve daha sonraki dönemlerde yapılan eklemelerle Mescid-i Nebevi'nin mimari yapısı değişmiştir. Ancak bu değişimlerin ve genişletme çalışmalarının, Mescid-i Nebevi'nin kutsallığını ve tarihi önemini vurgulamak için yapıldığı da unutulmamalıdır. Bu süreç, Peygamber Mescidi'nin sadece bir yapıdan ibaret olmadığını, aynı zamanda İslam'ın tarihi ve manevi mirasının bir parçası olduğunu gösterir. Dolayısıyla, Mescid-i Nebevi'nin sürekli olarak genişletilmesi ve geliştirilmesi hem inanç turizminin hem de İslam'ın tarihi ve kültürel mirasının korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

2. 1. 5. Mescid-i Nebevi'nin Minberine Dair Rivayetler

İbn Battûta bu hususu şöyle izah ediyor: Hadislerde nakledildiğine göre, Peygamber Efendimiz, başlangıçta Mescid-i Nebevi'de bir hurma ağacının gövdesi üzerinde hutbe irad etti. Ancak daha sonra minber inşa edilince ve hutbeleri minberde vermeye başladı. Bu dönemde, daha önce hutbe irad ettiği hurma ağacının gövdesi, dişi devenin sütten kesilen yavrusunun ardından ağladığı gibi inlemişti. Rivayete göre Peygamber Efendimiz, bu durumu duyunca dayanamayarak minberden inerek hurma ağacını kucaklamış ve inlemesini durdurmuştur. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şu sözleri söylemiştir: *"Eğer o hurma kütüğünü kucaklamasam, kıyamete kadar ağlardı"* (İbn Battûta, 2004, s. 176).

¹ Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (1413/1992), *Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, Buyû', 32.

İbn Battûta'nın aktardığına göre, minberin yapımıyla ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Başka bir rivayete göre sahâbi Temim ed-Dâri tarafından yapılmıştır. Diğer bir rivayete göre ise Medine'de Peygamber'i karşılayan Ensâr'dan bir kadının kölesi tarafından yapılmıştır. Minberin malzemesiyle ilgili de farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre Gâbe'den getirilen ılgın ağacından yapılmıştır. Başka bir rivayete göre ise "*esil*" olarak bilinen sert bir ılgın türünden yapılmıştır. Bundan yapılmış olan minber üç basamaktan oluşmaktadır. Peygamber Efendimiz en üst basamağa çıkarak hutbeye başladılar. Hz. Ebû Bekir döneminde orta basamağa çıkılırken, Hz. Ömer birinci basamağa otururdu. Hz. Osman ilk olarak birinci basamağa oturmuş, ancak daha sonra en üst basamağa çıkmıştır. Muâviye döneminde minberin Şam'a taşınması talep edilmiş, ancak halkın itirazları ve yaşanan doğa olayları sonucunda bu karardan vazgeçilmiştir. Ayrıca Muâviye, minberin alt tarafına altı basamak daha eklemiştir, bu şekilde basamakların sayısı dokuz olmuştur (İbn Battûta, 2004, s. 176).

Bu değerlendirmelere inanç turizmi açısından bakıldığında, İslam'ın kutsal mekânlarına ve tarihine olan ilgiyi ve bu mekânların tarihi ve dini önemini vurguladığı görülmektedir. İslam'ın kutsal şehirlerinden biri olan Medine'nin tarihi ve dini önemi vurgulanmaktadır. Peygamber Efendimiz'in Medine'ye hicreti ve burada Mescid-i Nebevi'nin inşası, İslam'ın erken dönemlerindeki önemli olaylardan biridir. Ayrıca Mescid-i Nebevi'nin yapımında kullanılan malzemeler ve minberin yapımı gibi detaylar, İslam'ın tarihsel ve mimari mirasının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Peygamber Efendimiz'in hutbe okurken hurma ağacını kullanması ve sonrasında minberin inşa edilmesi gibi detaylar, İslam'ın ritüellerinin ve dini uygulamalarının tarihi evrimini gösterir. Ayrıca minberin farklı halifeler döneminde yapılan değişiklikleri, İslam toplumunun siyasi ve dini yapısının nasıl değiştiğini yansıtır. Muâviye'nin minberi Şam'a taşıma girişimi ve buna karşı yaşanan doğa olayları, İslam dünyasında kutsal mekânların ve yapıların korunması ve kutsal statülerinin sürdürülmesinin toplumsal ve dini önemini vurgular. İslam'ın kutsal mekânlarının ve yapılarının tarihi, dini ve kültürel önemini vurgulayarak inanç turizmi açısından bizlere bir değerlendirme sunar.

Medine'ye varıldığında, Peygamber Mescidi'nin imamı ve hatibi olarak görev yapan kişi, Mescid-i Nebevi'nin imamı olan Selâme b. Bahâeddin'di ki kendisi Mısır'ın önde gelen simalarındandı. Onun yardımcısı ise dünya işlerine önem vermemesiyle bilinen, pek çokları tarafından övgüyle anılan bilge İzzeddin Vâsıtı idi. Daha önce, Sirâceddin Ömer el-Mısri adlı bilgin, Medine'de kadılıkla beraber hatiplik görevlerini birlikte yürütüyormuş (İbn Battûta, 2004, s. 176).

Farklı bölgelerden gelen ve farklı etnik kökenlere sahip olan imam ve hatip kişilerin Peygamber Mescidi'nde görev yapması, İslam toplumunda tevhidin ve ırkçılığın aşıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. İslam inancında tevhid, Allah'ın birliği ve insanların eşitliği üzerine kurulmuş temel bir ilkedir. Dolayısıyla, Mescid-i Nebevi'nin imamı ve hatibi gibi önemli pozisyonlarda bulunan kişilerin farklı bölgelerden ve farklı etnik kökenlerden olmaları, İslam'ın bu temel prensiplerini pratiğe dökme çabasının bir yansımasıdır. Bu da bizlere, İslam toplumunda etnik köken veya coğrafi aidiyetin bir kişinin dini görevlerde yer almasında bir engel olmadığını gösterir. Bunun yerine, kişinin dini bilgisi, ahlaki karakteri ve İslam'ı doğru bir şekilde temsil edebilme kabiliyeti ön plandadır. İslam toplumunda herkesin eşit olduğu ve Allah katında sadece takva ve iyi niyetin önemli olduğu vurgulanır.

Bu durum aynı zamanda İslam toplumunun çok kültürlü ve çok çeşitli bir yapıya sahip olduğunu da gösterir. Farklı bölgelerden gelen ve farklı kültürel miraslara sahip olan bireylerin bir araya gelerek ortak bir amaç etrafında birleşmeleri, İslam toplumunun zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır. Dolayısıyla, Medine'de görev yapan imam ve hatip kişilerin farklı kökenlere sahip olmaları, İslam'ın evrensel mesajını ve insanlık birliğini vurgular.

2. 1. 6. Hatip Sirâceddin'in Hikâyesi

İbn Battûta'nın anlattıklarına göre, Sirâceddin, kırk yıl boyunca Medine'de imamlık ve hatiplik görevlerini üstlendikten sonra Mısır'a dönmeye niyetlenir. Ancak üç kez Peygamberi rüyasında görür ve her seferinde Medine'den ayrılmaması gerektiği, ölümünün yaklaştığı konusunda uyarılar alır. Ancak bu uyarılara rağmen Medine'den ayrılır ve Mısır'a gitmek üzere yola çıkar. Ancak Mısır'a ulaşmadan,

Süveyş yöresinde vefat eder. Bu talihsiz sonuçtan Allah'a sığınılır. Sirâceddin'in yardımcısı olan Ebû Abdullah Muhammed b. Ferhûn, Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Bugün Medine'de bulunan oğullarından biri olan Ebû Muhammed Abdullah, Mâlîki mezhebinin başhocası ve adliye müfettişinin başyardımcısıdır. Diğer oğlu olan Ebû Abdullah Muhammed ise adını taşımaktadır. Bu aile aslen Tunus kökenlidir ve Tunus'un asil ailelerindendir. Daha sonra Medine'de hatiplik ve kadılık görevi, önceden Kerek Kalesi kadılığı yapmış olan Cemaleddin Asyûti'ye verilir. Cemaleddin Asyûti, Mısır'ın Asyût yöresinden gelmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 177).

Sirâceddin'in yaşadığı olaylar, inanç turizmi açısından önemli bir perspektif sunar. Medine gibi kutsal bir şehirde, dini görevlerin yerine getirilmesi ve İslam toplumunun ruhani liderlik rolünün üstlenilmesi, ziyaretçiler için önemli birer manevi deneyimdir. Sirâceddin'in Medine'deki uzun süreli hizmeti inanç turizmi açısından çeşitli anlamlar taşır. Sirâceddin'in Peygamber Mescidi'nde yaptığı imamlık ve hatiplik görevleri, bu kutsal mekânın önemini vurgular. O, Medine'deki dini hizmetlerin merkezinde yer alarak, ziyaretçilere rehberlik etmiş ve ibadetlerini yerine getirmelerine yardımcı olmuştur. Onun uzun süreli hizmeti, Medine'nin dini kimliğinin ve tarihinin bir parçası haline gelmiştir.

Sonuç olarak, Sirâceddin'in hikâyesi, inanç turizmi açısından Medine'nin manevi zenginliğini ve tarihi derinliğini yansıtır. Ziyaretçilere, bu kutsal şehirde yaşanan deneyimlerin derinliklerinde dini öğretileri anlama ve yaşama fırsatı sunar.

2. 1. 7. Peygamber Mescidi'nin Hizmetkârları, Müezzinleri

İbn Battûta'nın aktardığına göre, Mescid-i Nebevi'nin kutsal mekânlarından biri olan Harem-i Şerif'in hizmetkârları ve muhafızları arasında, özellikle Habeşli gençler öne çıkmaktadır; ancak diğer etnik kökenlerden de personel bulunmaktadır. Bu hizmetkârlar, fiziksel görünüş açısından oldukça nezih ve giysileri itinalıdır. Liderleri, Şeyhu'l-Huddâm (Hizmetkârbaşı) olarak adlandırılan şahsiyet, genellikle büyük emirler gibi giyinmektedir. Hizmetkârların maaşları, Mısır ve Şam'dan sağlanmakta ve her yıl düzenli olarak ödenmektedir. Harem-i Şerif'in baş müezzini ise Cemaleddin Matari'dir. Matari, önemli bir hadis bilgini olup kökeni Mısır'ın

Matariyye kasabasına dayanmaktadır. Kendisinin izinden giden oğlu Afifüddin Abdullah da geleceğin yetkin bir müezzini dir. Şeyh Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed ise, Harem-i Şerif'in eski hizmetkârlarından biridir ve Gırnata kökenlidir. Terrac olarak bilinen bu şahsiyet, nefsin fitnesinden kaçınmak adına cinsel organını kesmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 178).

Bu tür bilgiler, inanç turizmi açısından değerlendirildiğinde, turistlerin ziyaret ettikleri kutsal mekânın yönetimi, personeli ve günlük işleyişi hakkında malumat sağlar. Mescid-i Nebevi'nin personeli ve liderleri hakkında bilgi verilmekte ve Harem-i Şerif'in başmüezzini hakkında detaylar sunulmaktadır. Özellikle turistlerin ziyaret ettikleri yerlerin bakımı, temizliği ve yönetimi ile bu yerlerde personelin etnik kökeni, giyim tarzı ve maaş gibi detaylar ilgi çekebilir ve ziyaretçilerin deneyimlerini şekillendirebilir. Ayrıca baş müezzinin hadis bilgini olduğu ve Mısır'ın Matariyye kasabasından geldiği bilgisi, ziyaretçilere Mescid-i Nebevi'iin dini önemi ve tarihi hakkında derinlikli bir anlayış sunabilir. Bu tür bilgiler, ziyaretçilerin Mescid-i Nebevi'nin kültürel ve dini bağlamını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir ve inanç turizmi deneyimlerini zenginleştirebilir.

2. 1. 8. Medine-i Münevvere'ye Gelip Yerleşenler

İbn Battûta'nın aktardıkları arasında, Medine'de yaşayan bazı dini liderlerin yaşamlarına dair ilginç gözlemler bulunmaktadır. Bu liderlerden biri Üstat Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Merzûk'tur. İbn Battûta, Üstat Ebu'l-Abbâs'ın ömrünün çoğunu Mescid-i Nebevi'de ibadetle, namaz ve oruçla geçirdiğini belirtmektedir (İbn Battûta, 2004, s. 179).

İbn Battûta devamında, dirençli bir kişiliğe sahip olan Ahmed'in tevekkül sahibi olduğunu ve bazı zamanlar uzun süre Mekke'de kaldığını söylemektedir. H.728 yılında Mekke'de ona rastlayan İbn Battûta, Ahmed'in sık sık Kâbe'yi tavaf ettiğini ve bu alanda diğerlerinden farklı olduğunu gözlemlemiştir. Tavaf alanının sıcak olmasına rağmen Ahmed'in dayanıklı olduğunu belirtir. Bir gün, Ahmed ile birlikte tavaf alanına giden İbn Battûta, yüksek sıcaklık altında bile Ahmed'in tavaf etmeye devam ettiğine şahit olmuştur. Ahmed'in tavaf etme sıklığı ve dayanıklılığı İbn Battûta'yı şaşırtmıştır. Hikâyenin devamında, Mekke'de yaşayan diğer önemli bir

kişiden bahsedilir: Vezir Ebu'l-Kasım Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Fakih Sehl b. Mâlik Ezdi. Bu kişinin de sık sık tavaf ettiği ancak güneşin altında tavaf yapmadığı belirtilir. Diğer bir dini lider olan Üstat Said Merrâkeşi Kefif, Medine-i Münevvere'ye gelip oradan ayrılmamıştır. Mekke'de kalanlardan biri ise Şeyh Ebû Mehdi İsa b. Harzûz Miknâsi'dir (İbn Battûta, 2004, s. 179).

Üstat Ebu'l-Abbâs'ın yaşam tarzı ve ibadet pratiği, İslam'ın derin inanç ve ritüellerine olan bağlılığın bir yansıması olarak görülebilir. Onun gibi dini liderler, inananlar için manevi rehberlik sağlar ve İslam toplumunda dini pratiklerin nasıl yaşandığına dair birer modeldir. İbn Battûta'nın bu tür figürleri kaydetmesi, dönemin İslam dünyasının dini pratiklerini ve kültürel zenginliğini keşfetmek isteyenler için bu tür detaylar çok değerlidir. İnanç turizmi açısından, bu tür liderlerin yaşamları ve ibadet pratiği, ziyaret edenler için dini bir deneyim sunabilir ve İslam'ın derinliklerini keşfetmelerine yardımcı olabilir.

2. 1. 9. Medine Dışındaki Ziyaret Yerleri

İbn Battûta Seyahatnâme'sinde bu konuyu şöyle anlatmaktadır: Medine'nin doğusundaki Bakiu'l-Garkad'a, Baki Kapısı'ndan erişilebilir ve çıkıldığında sol tarafta bulunur. Bu alanda Peygamberimizin halası ve Zübeyr b. Avvâm'ın annesi Safiye binti Abdülmuttalib'in kabri yer alır. Onun hemen önünde, Medine'nin önde gelen bilginlerinden Ebû Abdullah Mâlik b. Enes'in mezarı bulunmaktadır, üzerinde mütevazı ve sade görünümlü bir kubbe bulunur. Mâlik'in mezarının önünde ise Resûlullah'ın mübarek oğlu İbrâhim'in kabri bulunur, ak bir kubbe ile kaplıdır. Bu kubbenin sağında Abdurrahman b. Ömer b. Hattâb'ın kabri, bilinen adıyla Ebû Şahme'nin mezarı bulunmaktadır. Onun karşısında ise Akil b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Zülcenâheyn Ca'fer b. Ebû Tâlib'in mezarları bulunmaktadır. Bu mezarların karşısında ise Peygamber'in eşleri ve müminlerin annelerine ait mezarlık alanı bulunmaktadır. Buradan Baki Kapısı'na doğru ilerlendiğinde ise Peygamberimizin amcası Abbâs'ın ve Hz. Hasan'ın kabirlerinin bulunduğu bir başka mezarlık alanı bulunur. Burada kubbe altında Hz. Hasan'ın başı, Abbâs'ın ayaklarına yakın bir şekilde yer alır. Her iki mezar da, birbirlerine uyumlu bir şekilde süslenmiş pirinç kaplamalarla örtülmüştür. Baki Mezarlığı'nda Muhacirlerin, Ensar'ın ve diğer

sahabenin mezarları da bulunmakta ancak pek çoğunun yeri bilinmemektedir. Mezarlık alanının sonunda Ebû Ömer Osman b. Affân'ın mezarı bulunur ve üzerinde büyük bir kubbe yer alır. Yanında ise Hz. Ali'nin annesi Fâtıma binti Esed'in kabri bulunur (İbn Battûta, 2004, s. 179).

Kutsal ziyaretgâhlardan biri olan Kubâ, Medine'nin güney tarafında, yaklaşık iki mil mesafededir. Yol boyunca hurma bahçeleriyle çevrili olan bu Mescid-i Nebevi, Allah'ın hoşnutluğuna ve takvaya dayalıdır. Kare şeklinde olan Mescid-i Nebevi'nin uzaktan görülen en belirgin özelliği, bembeyaz ve yüksek bir minareye sahip olmasıdır. Mescid-i Nebevi'nin karşı tarafında ise Bi'r-i Aris ismi verilen bir kuyu bulunur. Önceden deniz suyuna benzer gibi acı bir su akıtan bu kuyunun, Peygamber Efendimizin ağız suyuyla temas etmesi sonucunda acılığı gitmiş ve içilir hale gelmiştir. Rivayete göre, Peygamberimizin yüzüğü Hz. Osman'ın parmağından bu kuyuya düşmüştür (İbn Battûta, 2004, s. 180).

Medine'nin dışında bulunan ziyaretgâhlardan biri Hacerü'z-Zuyût'tur, yani "*Zeytinyağı Taşı*"dır. Anlatılanlara göre, buradan Peygamberimizin bereketiyle zeytinyağı sızdığı rivayet edilir. Bu bölgenin kuzeyinde "*Bi'r-i Budâa*" adı verilen bir kuyu bulunurken, karşısında "*Cebelü's-Şeytân*", yani "*Şeytan Dağı*" yer alır. Uhud Savaşı sırasında İblis'in bu dağdan Peygamberi öldürdüm diye bağırdığı rivayet edilir. Ahzâb Harbi'nde kazılan hendek yakınında ise "*Hısn-ı Uzzâb*", yani "*Bekârlar Kalesi*" adıyla bilinen bir kale bulunur. Hz. Ömer'in Medine'deki bekârlar için yaptırdığı söylenir. Kale önünde batı yönünde "*Bi'r-i Rûme*", yani "*Rûme Kuyusu*" bulunur. Hz. Osman bu kuyunun yarısını 20.000 dinara satın almıştır. Bir diğer kutsal mekân ise Uhud Dağı'dır. Peygamberimiz bu dağ hakkında, "*Uhud öyle bir dağ ki, o bizi sever, biz de onu severiz*"² demiştir (İbn Battûta, 2004, s. 180).

İbn Battûta Medine'ye yaklaşık bir fersah uzaklıktaki bu dağın karşısında şehitlerin metfun olduğu bir alandan bahsetmektedir. Hz. Hamza'nın mezarı burada bulunurken, Uhud Savaşı'nda şehit olan diğer sahabilerin kabirleri de buradadır. Uhud dağına giden yol üzerinde Hz. Ali ve Selman-ı Farisi'ye nispet edilen iki Mescid bulunur. Ayrıca Peygamber Efendimize Fetih Sûresi'nin indirildiği

² Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (1413/1992), *Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, Cihâd, 71;74.

"Mescidü'l-Feth" adlı ibadet yeri de bu bölgededir. Medine'de dört gün kaldığımız bu seyahatte, her geceyi Mescid-i Nebevi'de geçirdim. Halk, Mescid-i Nebevi'nin ortasında halkalar oluşturarak büyük mumlar yakıyor, Kur'an-ı Kerim rahlelerinde bazıları okuma yaparken, bazıları Allah'ı anıyordu. Ravza-i Mutahhara'yı ziyaret etmek isteyenler bulunuyordu. Deve sürücüleri, Mescid-i Nebevi'nin her köşesinde Peygamberimizin methiyelerini seslendiriyorlardı. Bu mübarek gecelerde, toplumun geleneği haline gelmişti bu. Mescid-i Nebevi'de bulunanlar ve ihtiyaç sahipleri sadaka alırlardı. Şam'dan Medine'ye doğru yola çıktığım bu seyahatte, Medinelilerden biri olan erdemli Mansûr b. Şekl, yanımda seyahat etti ve beni evinde misafir etti. Daha sonra Mansûr ile Halep ve Buhara'da da bir araya geldik. Aynı şekilde, Zeydi mezhebi kadısı olan Şerefüddin Kasım b. Sinân ve Gırnatalı Derviş Ali b. Hucr Emevi de benim yol arkadaşlarımdan biriydi (İbn Battûta, 2004, s. 180).

Bu değerlendirmeler inanç turizmi perspektifinden önem arz eden Medine'deki kutsal yerler ve ziyaretgâhlar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Medine, İslam dünyası için ziyaret edilecek üç mescitten birini barındırdığı ve İslam peygamberinin yerleşip uzun süre hüküm sürdüğü bir şehir olduğundan dolayı dini turizmin gözde bir merkezidir. Bu tanıtılan mekânlar, Müslümanlar için önemli bir tarihi ve dini değere sahiptir. Öncelikle, Bakiu'l-Garkad, Hacerü'z-Zuyût ve Kubâ gibi ziyaretgâhlar, İslam inancına göre önemli olaylar veya kişilerle birlikte zikredilen yerlerdir. Örneğin, Bakiu'l-Garkad, birçok seçkin sahabinin kabirlerini barındırdığı gibi başta Peygamberin halası Safiye binti Abdülmuttalib'in, üçüncü halife Osman b. Affân'ın mezarını ve diğer birçok âlimin kabri gibi Medine'nin önde gelen bilginlerinden Ebû Abdullah Mâlik b. Enes'in mezarı da burada bulunur. Bu mezarlar, Müslümanlar için manevi birer ziyaretgâh olmanın yanında, tarihi ve dini birer mirastır. Ayrıca, Uhud Dağı gibi coğrafi noktalar, İslam tarihinde önemli olayların yaşandığı yerlerdir. Uhud Dağı, Uhud Savaşı'na ev sahipliği yapmış ve pek çok sahabinin şehit düştüğü bir yerdir. Bu dağ, Peygamber Efendimizin ve sahabenin mücadelelerini hatırlatmak ve manevi bir atmosfer sunmak amacıyla ziyaret edilmektedir.

Medine'deki tarihi ve dini mirası korumak adına yapılan çabalara da vurgu yapılmaktadır. Örneğin, Hısn-ı Uzzâb gibi yapılar inşa edilmiştir. Hz. Ömer

tarafından bekârlar için yaptırılmıştır. Bu tür yapıların yapılış amacının izah edilmiş olması, ziyaretçilere Medine'nin tarihini ve kültürünü daha iyi anlama fırsatı sunar. Belirtilen mekânların, inanç turizmi açısından Müslümanlar ve diğer ziyaretçiler için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu mekânlar, İslam'ın doğuşu ve yayılışıyla ilgili önemli birer simgedir ve bu nedenle İslam dünyasından gelen turistler için ilgi çekicidir. Bu ziyaretler, hem manevi bir deneyim sunmakta hem de tarih ve kültür hakkında bilgi edinme fırsatı sağlamaktadır.

2. 1. 10. Ali b. Hucr'un Hikâyesi

İbn Battûta bu hikâyeyi şöyle anlatır: Yüce Yaratıcı'nın inayetiyle Peygamber şehri olan Yesribe ulaştığımızda “o şehirde yaşayanlara selam olsun”, Ali b. Hucr rüya gördü. Rüyasında bir kişi, şu dizelerle müjde veriyordu:

"Ey ziyaretçiler!

Ey Peygamber sevgisiyle Peygamber kabrine gelenler!

Onun aracılığıyla kurtuldunuz kıyamet gününün sıkıntı ve kirinden,

Sevgilinin terazisine her yönden yüksek değer katmanızı sağladınız,

Mutluluğa ulaşın, huzura erin,

Burada sabahlayan, burada geceleyen!"

diyerek başlıyordu beyitleri söylemeye. Bu yaşananlar üzerine Ali b. Hucr, arkadaşlarından ayrıldıktan sonra bir süre Medine'de kaldı. Sonrasında, 743 yılında Hindistan'ın ana merkezi olan Delhi'ye varıp, yolculuğum sırasında yanımda misafir olarak konakladı. Hindistan Sultanı'na gördüğü rüyayı anlattığımda, huzura çağrıldı ve rüyasını detaylı bir şekilde tekrarladı. Sultan, büyük bir hayret içinde kaldı ve kendisine Farsça nazik kelimelerle hitap ederek yanında konaklamasını istedi. Sultan, misafirine altın para birimi olan Tenge'den üç yüz adet verdi. Tenge, Mağrip dinarı olan altının iki buçuk katı değerindedir. Ayrıca, değerli bir at ve şık bir hil'at hediye etti. Üstelik günlük harçlık verilmesini adamlarına emretti (İbn Battûta, 2004, s. 181).

İnanç turizmi açısından bunu şu şekilde değerlendirebiliriz: Medine'ye yapılan bir ziyaretin deneyimi aktarılırken, özellikle ziyaretçilerin dini motiflerle Peygamber'in kabrini ziyaret etmeleri ve bu ziyaretin kıyamet gününde kurtuluşlarına vesile olacağına dair bir inancın ifadesi bulunmaktadır. Bu, İslam'ın kutsal yerlerine yapılan ziyaretlerin dini önemine ve bu ziyaretlerin ruhani atmosferine odaklanan bir yaklaşımı temsil eder. Bir rüyanın Hindistan sultanına aktarılmasının sonuçlarına dair bilgi verilmektedir. Sultanın rüyayı duyduktan sonra, ziyaretçiye değerli hediyeler vererek misafirperverliğini göstermesi, dini bir rüyanın toplum içindeki etkisini ve ona verilen önemi yansıtır. Bu durum, ziyaret edilen kutsal mekânların, ziyaretçiler için sadece dini birer yer olmanın ötesinde sosyal ve kültürel açıdan da önemli olduğunu gösterir.

Dolayısıyla, inanç turizmi açısından incelendiğinde, ziyaretçilerin dini inançlarına dayalı olarak kutsal mekânlara duydukları derin saygı ve bu mekânların toplumsal etkileri üzerine odaklanan bir analiz yapılabilir. Bu tür analizler, inanç turizminin sosyal, kültürel ve dini boyutlarını anlamak ve değerlendirmek için önemlidir.

2. 2. Medine'den Çıkış, Mekke'ye Seyahat

İbn Battûta'nın aktardığına göre, Allah'ın lütuf ve ihsanına nail oldukları Medine'den hareketle Mekke'ye yönelerek seyahatlerini gerçekleştirmişlerdir. Resûlullah'ın ihram giydiği Zü'l-Huleyfe adlı mekânda konaklamışlardır. Bu mekân, Medine'den beş mil uzaklıkta olup, Medine'nin sınırını oluşturan bir bölgedir. Yakınında bulunan Akik vadisinde dikişli elbiselerini değiştirdikten sonra ihrama girerek hacca niyet edip ve Şı'b Ali olarak bilinen geçide ulaşana kadar sürekli olarak lebbeyk demeye devam etmişlerdir. Şı'b Ali'de bir gece konakladıktan sonra, Revhâ'ya seyahat etmişlerdir. Bu bölgede, Zâtü'l-Âlem adını taşıyan bir gölet bulunmakta ve burada Hz. Ali'nin cinlerle mücadele ettiği söylenmektedir. Daha sonra Safrâ'ya doğru hareket etmişlerdir. Safrâ, göz kamaştırıcı bir vadidir ve Hurma ağaçları ve evlerle doludur. Hz. Hasan soyundan gelenlere ayrılmış bir konak da bulunmaktadır. Ayrıca, büyükçe bir kale de burada yer almaktadır. Kale ardında diğer kalelerin ve birbirine bitişik köylerin olduğu görülür ve nihayetinde Bedir'e

ulaşılmıştır. Bedir, Allah'ın elçisine zafer verdiği ve müşrikleri mağlup ettiği yerdir (İbn Battûta, 2004, s. 181).

İbn Battûta özellikle Bedir'den bahsederken, bir kasaba olarak tanımlar ve etrafında birbirine bitişik hurma bahçeleri bulunduğunu söyler ve şöyle devam eder: Kaleye, dağlar arasında bir vadiden girilmektedir. Bu kasabada devamlı akan bir kaynak mevcuttur ve Allah'a karşı düşmanlık besleyen müşriklerin kovulduğu göletin yanında bir bahçe de bulunmaktadır. Bedir'de şehit olan ashaptan gelenlerin mezarları da burada yer almaktadır. Meleklerin inip-çıktığı rahmet dağı, kabristandan geçen ve Safrâ'ya yönelen kişinin solunda bulunur; hemen karşısında ise Tubûl dağı vardır. Bu dağ, uzun bir kum tepesini andırır ve kasaba halkı her cuma gecesi davul sesine benzeyen bir ses duyduklarını iddia ederler. Bedir Savaşı'nda Peygamberimizin dua ettiği çardak, Tubûl dağının eteğinde bulunmaktadır. Bedir ile Safra arasındaki mesafe yaklaşık dört fersah civarındadır ve bu yol, dağlar arasındaki bir vadi boyunca uzanır; vadide ise sıra sıra hurma bahçeleri yer alır. Bedir'den ayrılarak Bikaü'l-Bezvâ adlı çöle gittik. Bu sahra, kılavuzun bile yolunu şaşırabileceği ve insanın kendi canının derdinden dostunu unutabileceği bir alandır ve bu bölgeyi geçmek üç gün sürmektedir. Bu bölgenin sonunda Vâdi Râbîğ adı verilen bir vadi bulunmaktadır ve burada yağmur suyundan oluşan göletler meydana gelmekte ve uzun bir süre kurumamaktadır. Burası, Cuhfe'den önce gelmektedir ve Hulays'a kadar olan bölümde üç gün boyunca yolculuk yapılmaktadır. Hulays'a ulaşıldığında ise Mağrip ve Mısır'dan gelen hacılar ihrama orada girerler ve sevik adı verilen bir gıda tüketirler. Hac görevlileri bu gıdayı halka dağıtmak üzere kâselere doldurarak ve rivayete göre Peygamberimiz oradan geçerken yanında yiyecek ve içecek bulunmadığı için elini kuma daldırmış ve ashap bu gıdayı içmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 182).

İbn Battûta, Birketü'l-Huleys sonrasında mola verdiklerini ifade ederek anlatımların şöyle devam eder: Bu yer, zengin hurma ağaçlarına sahip düz bir alan olup dağın zirvesinde sağlam bir kaleye ev sahipliği yapar; ayrıca düzlükte harap bir kale bulunmaktadır. Hulays'ın emiri, Hz. Hasan soyundan gelmektedir ve köylüler, burada büyük bir pazar kurarak hurma, koyun ve azık satmaktadırlar. Usfân'a ulaştıklarını belirtir; burası dağlar arasında yayılan bir alandır ve gür kaynaklara

sahip kuyuları vardır, bu kuyulardan biri Hz. Osman'ın adıyla anılmaktadır. Usfân'dan Hulays'a yarım günlük mesafede, iki yüksek dağ arasında basamaklı bir yol uzanır; bu yolun bir bölümünde, merdiven şeklinde eski bir yapı zemini dikkat çeker ve burada Hz. Ali'nin açtığı söylenen bir kuyu bulunmaktadır. Usfân'da eski bir kale ve sağlam burçlar mevcuttur, ancak zamanla köhneleyip harap olmuş ve her yeri kaplayan kokulu bir ağaç olan Mukl adı verilen bir ağaçla çevrilmiştir. Usfân'dan yola çıkarak Batn-ı Merr'e ulaştıklarını belirtir. Bu yer aynı zamanda Merr-i Zahrân olarak da bilinir ve verimli bir vadi olup, hurma ağaçları ve bol kaynakla doludur; ayrıca Mekke'nin meyve ve sebzelerinin yetiştirildiği bir bölgedir (İbn Battûta, 2004, s. 182).

İnanç turizmi açısından oldukça önemli bir değere sahip olmasından dolayı, İslam'ın kutsal mekânları olan Medine ve Mekke'nin ziyaret edilmesi, Müslümanlar için büyük bir ibadet ve manevi değer taşımaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v) yaşadığı ve İslam'ın yayılmasında merkezi rol oynayan Medine ve Mekke'nin çeşitli yerlerine yapılan ziyaretlerin detaylı bir şekilde anlatımı yer alıyor. Medine'den Mekke'ye yapılan seyahat, Müslümanlar için kutsal bir ibadet olan hacılar tarafından gerçekleştirilen Umre ve Hac ibadetlerini hatırlatır.

Bu ziyaretler sırasında gerçekleştirilen ritüeller ve bu mekânların tarihi önemi vurgulanıyor. Özellikle Bedir ve diğer savaşların yaşandığı bölgelerin ziyaret edilmesi, İslam tarihinde önemli bir yer tutan ve Müslümanlar için büyük bir manevi değer ifade eden Hz. Peygamber'in ve onunla birlikte bulunan az sayıdaki sahabe topluluğunun Mekkeli müşriklere karşı kazandığı zaferi hatırlatmaktadır. Bu da Müslümanların inançlarını ve iradelerini kuvvetlendirici bir role sahiptir. Belirtilen Zül-Huleyfe gibi önemli mekânların tanımları, bu yerlerin manevi atmosferini yansıtır ve ziyaret edenlerin duygusal deneyimlerini canlandırır.

Özellikle Hz. Ali'nin cinlerle savaştığına dair rivayetler Hz. Ali'nin mücadeleleri ve İslam'ın ilk dönemlerindeki önemli figürlerin yaşadığı yerlerin ziyaret edilmesi, Müslümanlar için önemli bir manevi deneyim sunmaktadır. Bu gibi önemli yerlerin ve savaşların yaşandığı bölgelerin ziyaret edilmesi, Müslümanlar için tarihsel ve dini bağlamda büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, İslam'ın kutsal günlerinden biri olan Cuma günlerinin önemi vurgulanmaktadır. Tubûl dağı ve Bedir

Savaş'ının yaşandığı bölgelerin anlatımı, inanç turizmi açısından bu mekânların ziyaret edilmesinin dini ve tarihsel önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, inanç turizmi açısından bu mekânların ve onlarda yaşanan olayların değeri büyüktür. Çünkü İslam'ın kutsal mekânlarını ziyaret edenler için manevi bir yolculuk sunmaktadır ve Müslümanlar için büyük bir anlam ifade etmektedir.

2. 3. İnanç Turizmi Açısından Mekke

Mekke, İslam dünyasının en kutsal şehri olarak kabul edilir ve her yıl milyonlarca Müslüman, bu şehri ziyaret etmek için yola çıkar. Müslümanların kiblesi olan Kâbe'nin varlığıyla birlikte, İslam coğrafyacıları IX. yüzyıldan itibaren dünyayı Mekke'nin merkezinde bulunan Kâbe'ye göre bölümlere ayıran planlar geliştirmişlerdir (N. Bozkurt & Küçükaşcı, 2003, s. 572).

İbn Battûta'nın anlattığına göre Mekke, büyük ölçekli bir şehirdir ve binaları birbirine sıkıca bitişiktir. Şehir, bir vadi içine yerleşmiş olup, etrafı dağlarla çevrili olduğu için uzaktan gelen bir gözlemci, şehrin her yanını göremeyebilir. Bu dağlar, şehrin genelini kaplamış olsa da genellikle yüksek değildir. Ancak sadece iki tepe oldukça yüksektir: Güneydoğuda bulunan Ebû Kubeys ve batıda yer alan Kuaykîân dağı. Kuzeyde ise Ahmer dağı bulunmaktadır. Ebû Kubeys yönünde, Ecyâdü'l-Ekber ve Ecyâdü'l-Asgar adı verilen iki geçit yer alır. Bunun yanı sıra, bu bölgede daha sonra bahsedeceğimiz Handeme isimli bir dağ daha bulunmaktadır. İbadet yerleri olan Mina, Arafat ve Müzdelife gibi yerler ise Mekke'nin doğusunda yer almaktadır.

Mekke'nin üç temel giriş noktası mevcuttur. Bu girişlerden biri, şehrin üst kesiminde yer alan Bâbü'l-Muallâ'dır, diğeri ise şehrin alt kesiminde konumlanan Bâbü's-Şubeyke'dir. Bu kapı aynı zamanda Bâbü'z-Zâhir ve Bâbü'l-Umre olarak da bilinir ve batıya doğru uzanır. Mısır, Şam, Medine ve Cidde yolları da bu kapının doğrultusunda yer alır. İlerleyen aşamalarda açıklayacağımız gibi, Ten'im'e de bu girişten gidilir. Üçüncü giriş ise Bâbü'l-Mesfel adını taşır ve güneydedir. Mekke'nin fethinde Hz. Halid bin Velid bu girişten içeri girmiştir.

Mekke, Kur'an'da adı geçen İbrahim Peygamber'in dile getirdiği gibi tarıma uygun olmayan bir vadide kurulmuştur. Ancak, önceden dua edilmiş ve kutlu çağrıya muhatap olmuş olduğu için her türlü yeni olan ve olağanüstü nimetler, en güzel

meyveler buraya bolca gelmektedir. Mekke'de tattığım üzüm, incir, şeftali ve yaş hurma gibi meyveleri başka hiçbir yerde bulamadım. Ayrıca, getirilen kavunun kokusu ve tadı da eşsizdir. Bölgedeki etler de son derece yağlı ve lezzetlidir. Tâif'ten, Nahle Vadisi'nden ve Batn-ı Merr'den gelen meyve ve sebzeler, burada bulunur. Bu şekilde, Hak Teâlâ, bu güvenilir şehrin sakinlerine ve kadim evin komşularına lütufta bulunmaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 184).

İbn Battûta, Mekke şehrini coğrafi, tarihi ve kültürel açıdan detaylı bir şekilde ele alıyor. Bu, inanç turizmi açısından oldukça önemli bir konudur. Çünkü Mekke, İslam inancına göre kutsal kabul edilen bir şehirdir ve her yıl milyonlarca Müslüman, hac ibadeti için bu şehri ziyaret etmektedir.

Coğrafi olarak, Mekke'nin vadi içinde yer alması ve dağlarla çevrili olması, şehrin fiziksel özelliklerini ve çevresini açıklar. Tarihi açıdan, Mekke'nin İbrahim Peygamber döneminden beri kutsal kabul edilmesi ve Hz. Muhammed'in burada doğup büyümesi gibi önemli bilgiler verilmiştir. Kültürel açıdan ise, Mekke'nin İslam dünyasında önemli bir merkez olması, hac ibadetinin ve Kâbe'nin önemi vurgulanmıştır.

İnanç turizmi açısından Mekke'nin neden bu kadar önemli olduğunu ve Müslümanlar için niçin kutsal bir yer olduğunu açıklar. Ayrıca, Mekke'nin coğrafi özellikleri ve tarihi geçmişi, ziyaretçilere daha derin bir anlayış ve bağlantı sağlar, böylece onların manevi deneyimlerini zenginleştirir. Bu nedenle, inanç turizmi açısından önemli bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Bu başlığın alt başlıklarında, inanç merkezlerinden olan Mekke'nin inanç turizmi açısından önemli noktaları ele alınacak ve bu yerlerin manevi ve tarihi önemi incelenecektir.

2. 3. 1. Mescid-i Harâm

Mescid-i Harâm, şehrin tam merkezinde yer alan ve oldukça geniş bir alanı kaplayan kutsal bir ibadet mekânıdır. Ezraki'nin rivayetine göre, doğudan batıya doğru dört yüz arşın uzunluğunda, genişliği ise buna yakın bir ölçüdedir. Bu meydanın tam ortasında ise Kâbe bulunmaktadır. Mescid-i Harâm ifadesi, genellikle Kâbe'yi ve etrafındaki ibadet alanını ifade ederken, aynı zamanda Mekke veya

Mekke'nin kutsal bölgesi anlamına gelir. Harem-i Şerif terimi ise, Medine'deki Mescid-i Nebevi ve Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'yı da kapsayacak şekilde kullanılır. Mescid-i Harâm, dünya üzerinde bilinen en eski Mescit olarak kabul edilir (N. Bozkurt & Küçükaşcı, 2004b, s. 273).

İbn Battûta, Mescid'in dış görünümünün oldukça etkileyici ve sanatkârane bir tarzda inşa edildiğini belirtir. Duvarların yüksekliğinin yaklaşık olarak yirmi arşın olduğunu ve çatısının sağlam ve incelikle işlenmiş uzun sütunlarla desteklendiğini ifade eder. Mescidin uç koridorunun son derece düzgün oluşunun dikkat çekici olduğunu ve neredeyse tek bir koridora benzeyen bir yapıya sahip olduğunu aktarır. İçinde bulunan mermer sütunların toplam sayısının dört yüz doksan olduğunu, ancak bunların Kutlu Mescid'e eklenen Dârü'n-Nedve'deki alçı sütunları içermediğini vurgular. Dârü'n-Nedve'nin, kuzey tarafta bulunan avlunun içinde yer aldığını ve buradan Mescid'e ulaşılabilir olduğunu belirtir. Mescid'in farklı bölgelerinde mushaf yazan hattatlar, Kur'an hocaları ve terziler için ayrı alanlar bulunduğunu aktarır. Batı avlusunun duvarında Halife Muhammed Mehdi b. Ebû Ca'fer Mansûr'un Mescid-i Harâm'ı genişletme ve sağlamlaştırma çalışmalarını anlatan bir yazı olduğunu ifade eder. Bu yazıda, Müminlerin Emiri Abdullah Muhammed Mehdi'nin Mescid-i Harâm'ın genişletilmesini emrettiği ve bu işin yüz altmış yedi senesinde tamamlandığı belirtilmektedir (İbn Battûta, 2004, s. 185).

İnanç turizm açısından değerlendirirsek, inanç merkezlerinden biri olan Mekke, İslam'ın kutsal merkezi olarak kabul edilen ve Müslümanlar için büyük bir öneme sahip olan bir şehirdir. Mescid-i Harâm, şehrin tam ortasında bulunmakta olup, geniş bir alana yayılmıştır. Bu mabet, İslam inancında en kutsal yapı olan Kâbe'yi içermekte ve Müslümanlar için ibadetin merkezi konumundadır. Mescid-i Harâm'ın mimarisi ve fiziksel özellikleri, ziyaretçilere etkileyici bir manzara sunmaktadır. Yüksek duvarları ve sağlam çatısı, yapıya sağlamlık ve ihtişam katmaktadır.

İbn Battûta, Mescid-i Harâm'ın içinde bulunan mermer sütunların, yapıya zarafet ve estetik bir hava kattığını belirtir. Bu sütunların, Müslümanlar için önemli ritüellerin gerçekleştirildiği alanları belirlediğini ve ziyaretçilere yönlendirme sağladığını ifade eder. Ayrıca, Mescid'in içinde bulunan farklı bölgelerde, ibadetlerin

gerçekleştirilmesi için özel alanlar bulunduğunu aktarır. Kur'an muallimleri, mushaf yazan hattatlar ve terziler için ayrı peyke alanlarının, ziyaretçilere ibadetlerini rahatlıkla yerine getirebilecekleri ortamlar sunduğunu belirtir. Mescid-i Harâm'ın genişletme ve bakım çalışmalarının tarih boyunca çeşitli zamanlarda gerçekleştirildiğini ifade eder. Bu çalışmaların, yapıya zarar vermeden genişletme ve iyileştirme sağladığını vurgular. Özellikle, Müminlerin Emiri Abdullah Muhammed Mehdi'nin Mescid-i Harâm'ı genişletme emri ve bu çalışmanın başarıyla tamamlanmasıyla, Müslümanlar arasında büyük bir memnuniyet ve minnet duygusu oluştuğunu aktarır(İbn Battûta, 2004, s. 185).

Mekke'nin dini ve kültürel önemi, Müslümanlar için bir hac merkezi olarak ziyaret edilmesine neden olmaktadır. Her yıl milyonlarca Müslüman, Mekke'yi ziyaret ederek Kâbe'yi tavaf etmekte ve ibadetlerini gerçekleştirmektedir. Bu ziyaretler, İslam inancını yaşayanlar için derin bir manevi deneyim ve ruhsal bir arınma fırsatı sunmaktadır. Ayrıca, Mekke'nin dini, tarihi ve kültürel mirası, araştırmacılar ve akademisyenler için önemli bir alanı oluşturmakta ve inanç turizmi açısından ilgi çekici bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Kâbe, İslam'ın kutsal şehri Mekke'deki Mescid-i Harâm'ın tam merkezinde yer alan önemli bir yapıdır. İslam inancına göre, Kâbe, İbrâhim ve İsmail (aleyhisselam) tarafından Allah'ın emriyle inşa edilmiştir.

İbn Battûta anlatımlarına devam ederek şöyle demiştir: Kâbe'nin çevresi, çeşitli köşelerle belirlenmiştir. Irak Köşesi, Yemen Köşesi, Şam Köşesi gibi kısımlara denk gelir. Kâbe, kapkara ve son derece sağlam bir taştan yapılmıştır. Taşlar, sağlam bir şekilde birbirine eklenmiş olduğundan dolayı, zamanla bozulma riski yoktur. Kâbe'nin kapısı, Irak Köşesi ile Hacerü'l-Esved arasındaki cephede bulunmaktadır ve kapı ile Hacerü'l-Esved arasındaki mesafe on karıştır. Bu alana Mültezem denir ve dua edilen bir mekân olarak bilinir. Kâbe Kapısı'nın yerden yüksekliği on bir buçuk, genişliği sekiz, uzunluğu ise on üç karıştır. Kapının bulunduğu duvarın kalınlığı beş karıştır. Kapı, sanatkârane bir şekilde yapılmış gümüş levhalarla kaplıdır ve kapının kanatları ile yüksek eşiği de gümüş işlemeli levhalarla süslenmiştir. Ayrıca, kapının üzerine kilitlenen iki büyük gümüş köprücük de bulunmaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 186).

İnanç turizm açısından, Mekke'nin kutsal merkezi olan Kâbe, İslam inancında eşsiz bir öneme sahiptir. Mescid-i Harâm'ın tam merkezine yerleştirilmiş olan Kâbe, hacılar ve Müslümanlar için ibadetin odak noktasıdır. Kâbe'nin fiziksel özellikleri, İslam'ın kutsal metinlerinde ve hadislerinde ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir.

Kâbe'nin yüksekliği, genişliği ve çevresindeki önemli noktalar, hacıların ritüellerini gerçekleştirirken rehberlik eder ve bu ritüel, hac ve umre gibi önemli ibadetlerin bir parçasını oluşturur. Örneğin, Hacerü'l-Esved ile Yemen Köşesi arasındaki uzaklık, hacıların tavaf ritüelini yaparken referans alınır. Irak Köşesi'nden Hacer-i Esved'e kadar olan kısmın genişliği ve diğer tarafların ölçüleri, Kâbe'nin geometrik yapısını belirtir ve hacıların tavaf esnasında rotalarını belirlemelerine yardımcı olur.

Kâbe'nin kapısı da özel bir öneme sahiptir. Kapı ile Hacerü'l-Esved arasındaki mesafe, Mültezem olarak adlandırılan bölgedir ve dua edilen bir yer olarak kabul edilir. Kapının fiziksel özellikleri, hacıların ibadet sırasında odaklanmalarına ve ritüellerini yerine getirmelerine yardımcı olur. Kapının üzerinde bulunan gümüş levhalar ve süslemeler, yapıya estetik bir değer katarak ziyaretçilerin manevi deneyimini zenginleştirir. Kâbe'nin yapımında kullanılan malzemelerin dayanıklılığı ve taşların birbirine sağlam bir şekilde eklenmesi, yapıda zamanla bozulma riski olmadığını gösterir. Kâbe'nin binlerce yıldır süregelen kutsal bir yapı olarak varlığını koruduğunu ve inananlar için sürekli bir ziyaret noktası olarak hizmet verdiğini gösterir. Kâbe'nin fiziksel özellikleri ve mekânın kutsal atmosferi, inanç turizmi açısından büyük çekiciliğe sahiptir. Müslümanlar için hac ibadeti, Kâbe'yi ziyaret etmek ve ritüellerini gerçekleştirmek, manevi bir deneyim ve ruhsal bir yenilenme fırsatı sunar. Bu nedenle, Kâbe'nin fiziksel özelliklerinin ve mekânın ruhsal etkilerinin anlaşılması, inanç turizmi araştırmaları için önemli bir konudur.

İbn Battûta, Kâbe'nin açılış merasiminin Cuma namazları ve Peygamberimizin doğum günü olan Mevlid Kandili'nde gerçekleştirildiğini belirtir. Bu merasimde, tahtadan yapılmış basamakları ve minbere benzeyen bir kürsü kullanıldığını aktarır. Kürsü, ayaklarındaki dört makara sayesinde hareket ettirilerek en üst basamağı Kâbe duvarına dayatılır. Şeybe Oğulları kabilesinin reisinin elinde anahtarla gelerek hizmetkârların yardımıyla Kâbe'nin örtüsü olan Burkû perdesini

kaldırdığını ve kapıyı açtığını anlatır. Daha sonra mübarek eşiği öperek tek başına Kâbe'ye girdiğini ve kapıyı kapattığını ifade eder. Ardından diğer Şeybe Oğulları'nın da kapıyı kapatarak namazlarını kıldıklarını ve kapının halka açıldığını belirtir. Açılış merasimi sırasında cemaatin ellerini Allah için kaldırarak dua ettiğini ve tekbir getirdiğini ifade eder. Kâbe'nin içinin renkli mermerle zengin bir şekilde süslenmiş olduğunu ve duvarlarının da aynı detaylarla dekore edildiğini aktarır. Üç uzun sütunun "sac" adı verilen abanoz benzeri ağaçtan yapıldığını ve Kâbe'nin içini oluşturan alanın tam merkezinde yer aldığını ifade eder. Bu sütunlar arasındaki mesafenin dört adım olduğunu ve merkezi sütunun Şam Köşesi ile Irak Köşesi arasındaki cephede bulunan eninin yarısına eşit olduğunu anlatır. Kâbe'nin üzerini örten örtünün ipekten imal edildiğini ve üzerinde beyaz simli harflerle yazıların işlendiğini ifade eder. Bu örtünün, Kâbe'yi yukarıdan aşağıya kadar kapladığını aktarır. Kâbe'nin içinin açıldığında hüznü dolu bir atmosfere sahip olduğunu ve bu alanın gece gündüz boyunca tavaf edildiğini ve hiçbir zaman boş kalmadığını belirtir. Mekke'de görülen güvercinlerin ve diğer kuşların Kâbe'ye inmediğini ve inerse de ruhlarının gittiği inancının yaygın olduğunu ifade eder. Kâbe'nin yüceliği ve muazzam görüntüsünün, tüm yaratıkların üstünde olan Allah'ın varlığının ve kudretinin bir ifadesi olduğunu aktarır (İbn Battûta, 2004, s. 188).

Elbette, Kâbe'nin açılış merasimi, inanç turizmi açısından oldukça önemli ve etkileyici bir olaydır. Bu merasim, İslam'ın en kutsal yerlerinden biri olan Kâbe'nin her yıl milyonlarca Müslüman ziyaretçi tarafından ziyaret edilmesine ve dini ritüellerin gerçekleştirilmesine ev sahipliği yapar. Bu olay, inanç turizmi açısından bir dizi önemli boyuta sahiptir. Öncelikle, Kâbe'nin açılış merasimi, dini turizmin en yoğun olduğu zamanlardan biridir. Cuma namazları ve Mevlid Kandili gibi özel dini günlerde gerçekleştirilen bu merasimler, Müslümanlar için bir hedef ve ziyaret nedeni oluşturur. Bu dönemlerde Mekke, dünya genelinden gelen ziyaretçilerle dolup taşar, bu da inanç turizminin canlanmasına ve Mekke'nin turistik potansiyelinin artmasına katkıda bulunur.

İkinci olarak, Kâbe'nin açılış merasimi, dini bağlılığın güçlenmesine ve manevi tatminin artmasına olanak tanır. Müslümanlar için Kâbe'nin ziyareti, imanlarını pekiştirme ve Allah'a daha yakın hissetme fırsatı sunar. Bu merasimler

sırasında gerçekleştirilen dualar ve ibadetler, ziyaretçilerin manevi ihtiyaçlarını karşılar ve ruhsal bir deneyim yaşamalarını sağlar.

Üçüncü olarak, Kâbe'nin açılış merasimi, dini ve kültürel bir deneyim sunar. Ziyaretçiler, İslam'ın kutsal mekânlarını ziyaret etme fırsatı bulur ve bu mekânların manevi atmosferini yaşama şansını elde ederler. Ayrıca, bu merasimler sırasında gerçekleştirilen geleneksel ritüeller ve törenler, Müslümanların dini miraslarını ve kültürel kimliklerini korumalarına yardımcı olur.

Son olarak, Kâbe'nin açılış merasimi, inanç turizminin ekonomik ve sosyal etkilerine de katkıda bulunur. Bu etkinlikler, yerel ekonomiye canlılık getirir, turistik tesislerin ve hizmetlerin talebini artırır ve istihdamı teşvik eder. Ayrıca, ziyaretçiler arasında kültürel alışveriş ve etkileşim sağlayarak kültürel anlayışı artırır.

Tüm bu sonuçlara bakarak, Kâbe'nin açılış merasimi, inanç turizmi açısından büyük bir çekicilik ve öneme sahiptir, denilebilir. Bu merasimler, Müslümanlar için dini bir vecibe olmanın yanı sıra, kültürel bir deneyim sunar ve Mekke'nin turistik ve dini cazibesini artırır.

2. 3. 2. Altın Oluk

Altın Oluk olarak bilinen Kâbe'nin oluşu için daha çok "*mizâbü'l-Kâ'be*" (Kâ'be'nin oluk mizâbı) ve "*mizâbü'r-rahme*" (rahmetin oluk mizâbı) terimleri tercih edilmektedir. Türkçe ve Farsça'da "rahmet" kelimesinin mecazî olarak yağmur anlamını da taşıması, bu terimin bu dillerde çift anlamlı bir ifade kazanmasına neden olmuştur. Kutsal oluk, altın malzemeden üretilmiştir ve Hacerü'l-Esved cepheliğinin üst kısmında yer almaktadır. Bu oluk yaklaşık bir karış genişliğindedir ve duvardan iki karış dışarı taşmaktadır. Halk arasında, bu oluşun altında yapılan duaların kabul edildiğine dair yaygın bir inanç bulunmaktadır (Özel, 1989, s. 537).

İbn Battûta'nın gözlemlerine göre oluşun alt kısmında bulunan Hicr adlı alanda İsmail Peygamber'in kabri bulunmaktadır ve bu kabrin üzerinde mihrap şeklinde bir yeşil mermer bulunmaktadır. Bu mermer, yuvarlak bir şekilde yapılmış başka bir yeşil mermerle bitişiktir ve her ikisinin de genişliği bir buçuk karıştır. Bu şekil ve yapı, insanların dikkatini çeker ve estetik bir görünüm sergiler. İsmail Peygamber'in annesi olduğu rivayet edilen Hâcer validemizin mezarı, kabrin yan

tarafında bulunur ve Irak Köşesi'ne doğru olan tarafta yer alır. Mezarın işareti, bir buçuk karış genişliğinde yuvarlak bir yeşil mermerdir ve iki mezar arasındaki mesafe yedi karıştır (İbn Battûta, 2004, s. 189).

İnanç turizmi perspektifinden baktığımız zaman bu hususlar oldukça önemlidir. Kutsal mekânların ziyaret edilmesi ve bu mekânlarda gerçekleştirilen ritüeller, inanç turizminin temel unsurlarını oluşturur. Kâbe'nin çeşitli özelliklerinin detaylı bir şekilde açıklanması, inanç turizmi açısından ziyaretçilerin ilgisini çekecek ve onlara bu kutsal mekânın manevi önemini anlatmaya yardımcı olacaktır.

Özellikle duaların kabul edildiğine inanılan noktaların vurgulanması, ziyaretçilerin bu mekânlarda daha derin ve anlamlı bir deneyim yaşamasına olanak tanır. Ayrıca, İsmail Peygamber ve annesi Hâcer validemizin mezarlarının burada bulunması, Kâbe'nin sadece İslam'ın merkezi olmakla kalmayıp aynı zamanda Müslümanlar için değerli şahsiyetlerin kabirlerinin de olduğu bir yer olmaktadır. Bu tür detaylar, inanç turizmi açısından Kâbe'ye olan ilgiyi artırabilir ve ziyaretçilerin manevi tatmini için önemli rol oynar.

2. 3. 3. Hacerü'l-Esved

Hacerü'l-Esved, İslam'ın kutsal şehri Mekke'deki Kâbe'nin dış duvarında yer alan ve hacılar tarafından önemle ziyaret edilen bir taştır. İslam öncesi dönemde, Araplar Hacerü'l-Esved'e özel bir önem ve kutsallık atfetmekteydiler ve onu adeta Kâbe'nin kutsal sembolü olarak görmekteydiler. Bu taş, Hz. İbrâhim'den başlayarak devam eden hac ve tavaf ibadetinin önemli bir unsuru olmanın yanı sıra, bu dönemde Araplar arasında özellikle taşlara ve taşlardan yapılmış putlara tapınma geleneği ile ilişkilendirilmelidir. Bu kutsal taş, yerden altı karış yüksekliğinde olup, eni bir karışın üçte ikisi kadar ve boyu bir karışdır. Hacer-i Esved'in konumu, uzun boylular için kolayca öpebilecekleri bir yükseklikte bulunurken, kısa boyluların ulaşması biraz daha zor olabilir. Taşın köşeye ne kadarının girdiği kesin olarak bilinmemektedir, çünkü sağlam bir montajla duvara yerleştirilmiştir. Tarih boyunca, Karmatiler adlı bir grup tarafından taşın kırıldığına dair bazı rivayetler bulunmaktadır. Bu kutsal taş, hac ibadeti sırasında hacılar tarafından tavaf edilirken ve dualar edilirken önemli bir ritüel unsuru olarak kabul edilir. Bu olayın ardından,

Galeyâna halkı tarafından linç edilmeye çalışılmış ve bu arbede de birçok kişi yaşamını yitirmiştir. Hacer-i Esved'in çevresi, siyah taş üzerinde görsel olarak dikkat çekici bir beyaz gümüş levha ile çevrilidir. Bu gümüş levha, ziyaretçilere tatlı bir manzara sunar ve taşı öperken hoş bir tat deneyimi yaşamalarını sağlar. Bu durum, ziyaretçilerin bu kutsal noktadan ayrılmak istememelerine neden olabilir. Zira bu deneyim onlar için Allah'ın bir lütfu olarak algılanır (Öğüt, 1996, s. 433).

İbn Battûta'nın naklettiğine göre Peygamberimizin, "*Hacerü'l-Esved yeryüzünde Allah'ın sağ elidir*"³ şeklindeki sözü, bu taşta verilen değeri vurgular. Allah'ın lütfuyla oraya erişen herkesin nimetlendirilmesi ve bu kutsal taşı ziyaret edenlerin huzur bulması temenni edilir. Taşı öpenlerin sağ tarafında parlak küçük beyaz bir nokta bulunur ve bu noktaya dokunmak için tavaf esnasında kalabalık arasında rekâbet edilir. Ancak bu noktaya dokunmak nadirdir. Kâbe'ye girişte de benzer bir durum yaşanır. Tavaf ritüeli, hacıların Kâbe'nin köşelerini dolaşarak gerçekleştirdikleri önemli bir ibadettir. Bu ritüel, Hacer-i Esved'den başlayarak başlar ve tavaf eden kişi ilk köşe olan burada selam vererek, ardından, biraz geriye doğru çekilerek Kâbe'yi solunda bırakarak ve sırasıyla kuzeyde Irak Köşesi'ne, güneyde Yemen Köşesi'ne ve batıda Şam Köşesi'ne yönelir. Sonrasında ise tekrar doğuya dönerek Hacer-i Esved'e yönelir ve bu şekilde tavafın bir döngüsünü tamamlar. Bu ritüel, hacılar için kutsal bir eylem olup, İslam'ın önemli ibadetlerinden biridir (İbn Battûta, 2004, s. 190).

İnanç turizmi açısından önemli bir yer olan Kâbe'nin duvarında bulunan Hacer-i Esved'i ve ziyaret ritüellerini açıklamaktadır. Hacer-i Esved, İslam'ın kutsal mekânı Kâbe'nin bir köşesinde bulunan siyah bir taştır ve Müslümanlar için büyük bir manevi öneme sahiptir. Her yıl milyonlarca inanan, hac ve umre farizalarını yerine getirmek üzere Kâbe'yi ziyaret eder ve Hacer-i Esved'i öpmek suretiyle ibadetlerini tamamlarlar. Bu ritüel, inanç turizminin merkezlerinden biri olan Mekke'nin önemini vurgular ve Müslümanlar için bu şehri çekici kılan dini ve kültürel unsurların bir parçası olur. Hacer-i Esved'in tarihi ve manevi değeri, Müslümanlar için bu taşı özel kılar ve inanç turizmi açısından Kâbe'nin ziyaretçi

³ Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmam es-San'ânî (1403/1983), *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut, el-Meclisu'l-ilmî, c. 5, s. 38, 39.

çekme gücünü artırır. Bu nedenle, Hacer-i Esved'in tanımı ve ziyaret ritüelleri, inanç turizmi açısından Kâbe'nin önemini ve cazibesini anlamak için önemlidir.

2. 3. 4. Makâm-ı İbrâhim

Makâm-ı İbrâhim, Kâbe'nin yapıldığı zaman diliminde Hz. İbrâhim'in kullandığı ve davet görevini yerine getirdiği bir taştır. Bu taş, inşaat sürecinde bir iskele olarak kullanılmıştır ve Hz. İbrâhim tarafından üzerinde ibadet edilmiştir.

Kâbe'nin kapısı ile Irak Köşesi arasında, İbrâhim Peygamber'in zamanında "Makâm" olarak bilinen, oniki karış uzunluğunda, altı karış genişliğinde ve yaklaşık iki karış yüksekliğinde bir alan bulunmaktadır. Peygamber Efendimiz, bu Makâmı günümüzde namazgâh olarak kullanılan yere taşımıştır. Eski yer, şu anda çadır alanıdır ve Kâbe yıkandığında su buraya akar. Bu kutsal alan, halkın namaz kılmak için yoğun bir şekilde akın ettiği bir yerdir. Makâm'ın konumu, Irak Köşesi ile Kâbe Kapısı'nın karşısında ve kapıya doğru hafifçe eğilidir. Makâm'ın altındaki demir perde, iç kısma oldukça yakın olduğundan, parmaklarınızı sandığa dokunabilecek kadar yakındır. Bu demir ağ her zaman kilitli olsa da, arka tarafında tavaftan sonra iki rekât namaz kılınabilen bir alan bulunmaktadır (N. Bozkurt, 2003, s. 412).

İbn Battûta seyahatnamesinde der ki: Hz. Peygamber Mescid'e girdiğinde Allah'ın Evi'ne gelir, yedi kez tavaf eder ve ardından İbrâhim Makâmı'nı şerefliendirdiğini aktarmaktadır. Bu esnada, " *İbrâhim Makâmı'nı namazlık edinin!*" mealindeki ilahi emri hatırlatarak ayeti okur ve arkasından iki rekât namaz kılar. İbrâhim Makâmı'nın arkasındaki alanda ise "Hatim" adı verilen alan bulunur ve burası Şâfi mezhebine göre bir imamın namaz kıldığı mekândır (İbn Battûta, 2004, s. 191).

İnanç turizmi açısından önemli bir yere sahip olan Kâbe'nin fiziksel ve manevi özelliklerini ayrıntılı bir şekilde açıklıyor ve Müslümanlar için kutsal olan bu mekânın ziyaretini ve anlamını vurguluyor. Hacer-i Esved'in kutsallığı, açılış merasimi, tavaf ritüeli ve Kâbe'nin diğer önemli noktaları gibi konular ele alınıyor.

Ayrıca, İbrâhim Makâmı'nın tarihi ve dini önemi de vurgulanıyor. Hac ve umre ibadeti içinde İbrâhimin Makâmı'nda namaz kılınmasının istenmesi, bu ibadetleri Hz. İbrâhim'in hatırasına bağlayarak inanç turizmi açısından değerini daha

da yükseltmektedir. Böylece inanç turizmi açısından Kâbe'ye ve onun etrafında yer alan diğer mekânlara yönelik ziyaretlerin önemini ve Müslümanlar için bu mekânın ruhsal değerini vurgulamaktadır.

2. 3. 5. Hicr Köşesi ve Tavaf Edilen Yer

İbn Battûta'nın aktardığına göre, Hicr duvarı çevresi, dairenin içinden yirmi dokuz adım yani doksan dört karışlık bir mesafe ile ölçülür. Bu alan, birbirine sıkıca bağlanmış alaca renkli muhteşem mermerlerden oluşur. Duvarın yüksekliği beş buçuk karış, genişliği ise dört buçuk karıştır. Hicr'in iç kısmında ise mahirane bir biçimde yapılmış, renkli mermerlerle döşenmiş bir geçit bulunmaktadır. Kâbe'nin oluk altındaki duvarı ile karşı taraftaki Hicr duvarı arasındaki mesafe, kırk karışlık bir uzaklıkta yer almaktadır. Hicr'in iki girişi bulunmaktadır. İlk giriş, Hicr ile Irak Köşesi arasında bulunmakta olup altı arşın genişliğindedir. Bu alan, güvenilir kaynaklarda, Kureyş'in Kâbe'yi inşa ettiği zamanlarda Kâbe dışında bırakılan bir alan olarak belirtilir. İkinci giriş ise Şam Köşesi'nde yer almaktadır ve yine altı arşın genişliğindedir. Bu iki giriş arasındaki mesafe ise kırk sekiz karış olarak ölçülür. Tavaf ritüelinin gerçekleştirildiği Metâf adı verilen yer, sağlam siyah taşlarla döşenmiş ve sıkıca birbirine bağlanmıştır. Bu taşlar, Kâbe'den dokuz adım öteden başlayarak İbrâhim Makâmı'na kadar uzanmakta ve hatta onu da çevrelemektedir. Harem-i Şerif adı verilen ve tüm bu kutsal alanları içeren büyük mabedin diğer tarafları ve yan koridorları ise beyaz kumla döşenmiştir. Kadınların tavaf yeri ise bahsedilen siyah taşların sona erdiği noktada yer almaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 192).

Bu değerlendirmeler inanç turizmi açısından incelendiğinde oldukça önemli bir bilgi kaynağı sağlıyor. Harem-i Şerif, Müslümanlar için kutsal sayılan bir alandır. Kâbe'nin çevresinde bulunan Hicr ve Metâf gibi özel yerlerle birlikte, İslam'ın temel ibadetlerinin gerçekleştirildiği ve tarihsel öneme sahip mekânları içerir. Bu yerlerin fiziksel ve manevi özellikleri, inanç turizmi deneyimini derinleştiren unsurlardır.

Hicr, Kâbe'nin çevresindeki özel bir alan olarak belirtilir ve tarihsel olarak Kâbe'nin inşası sırasında önemli bir rol oynamıştır. Metâf ise tavaf ritüelinin

gerçekleştirildiği siyah taşlarla döşenmiş bir alandır. Burası, Müslümanlar için kutsal bir yoldur ve İbrâhim Makâmı'na kadar uzanır.

Harem-i Şerif'in yan koridorları ise beyaz kumla döşenmiştir ve bu da ziyaretçilere temizlik ve sadelik hissi verir. Kadınların tavaf yapabileceği özel bir alanın olması, ibadetin herkes için erişilebilir olduğunu ve cinsiyet eşitliğini gösterir.

Bu kutsal alanlar, Müslümanlar için inançlarını yaşamak ve derinleştirmek için önemli birer mekândır. Ziyaretçiler, bu yerlerde manevi bir deneyim yaşar ve inançlarının güçlenmesine katkıda bulunur.

2. 3. 6. Zemzem

Mescid-i Harâm'da, Hacerülesved'in tam karşısında, Kâbe'ye olan mesafesi 19 metre olarak ölçülmüştür. Zemzem adı verilen suyun kaynağı ve adı, çeşitli anlamlarla ilişkilendirilmiştir. Bunlar arasında bol ve akıcı olma, Cebrâil'in konuşma sesi, akarken çıkardığı ses, şimşek sesi ve nereden geldiği belli olmayan ses gibi anlamlar bulunmaktadır. Ayrıca, Hz. İsmâil'in annesi Hâcer'in, İsmâil'i bıraktığı yerde suyun kaynağından fışkırarak aktığını gördüğünde, suyun yayılmasını engellemek için etrafa kumla çevirmesi veya *"Yavaş yavaş ak, dur!"* demesiyle de bu adın ortaya çıktığı öne sürülmektedir. İbn Abbas, zemzeme terimine *"su sesi"* anlamını vermiştir. Bazı kaynaklar, kelimenin Farsça'da *"atların su içerken çıkardıkları ses"* anlamına gelen *"zemzeme"* kelimesinden türetildiğini iddia etmektedirler. Zemzem Kuyusu'nun kubbesi, Hacer-i Esved'in tam karşısında yer almaktadır ve bu iki kutsal nokta arasında yirmi dört adımlık bir mesafe bulunmaktadır. Ayrıca, kubbenin sağında İbrâhim Makâmı bulunmakta olup, bu Makâm ile kubbe arasında on adımlık bir mesafe vardır. Zemzem Kuyusu, İslam inancına göre son derece kıymetli bir su kaynağıdır ve Mekke şehrinin merkezinde bulunması yönüyle de önemlidir. Bu kuyunun tarihi, Hz. İbrâhim ve oğlu İsmail'e dayanır ve İslam inancına göre, Hz. İsmail'in ayakları ile vurduğu yerde sular kaynamıştır. Zemzem suyunun kutsal kabul edilmesi ve hacılar tarafından içilmesi, İslam'ın önemli bir geleneğidir ve hacılar nezdinde büyük bir anlam taşır. Bu suyun kaynağı ve bereketi, inananlar arasında büyük bir saygı ve hayranlıkla karşılanır (Küçükbaşcı, 2013, s. 242).

İbn Battûta'nın naklettiğine göre, Kubbenin iç kısmı, muhteşem bir estetikle beyaz mermer ile kaplanmıştır. Zemzem Kuyusu'nun ağzı, kubbenin merkezine yerleştirilmiş olup, bu konumlandırma Kâbe'nin karşısındaki duvara doğru bir hafif eğimle tasarlanmıştır. Kubbenin içerisinde kullanılan mermerler ustalıkla yerleştirilmiş ve üst kısmı kurşun kaplama ile korunmuştur. Kuyunun etrafı, titizlikle yapılan planlamada kırk adım aralıklarla oluşturulmuş bir daire şeklinde düzenlenmiş ve bu dairenin yüksekliği dört buçuk karış bulmaktadır. Derinliği ise on bir adımdır ve rivayete göre, Zemzem suyunun seviyesi her cuma gecesi artmaktadır. Kubbenin girişi, geleneksel olarak doğuya yöneliktir ve içerisinde bulunan yuvarlak kanal, bir karış çapında ve bir karış derinliğindedir. Bu kanal, abdest almak için suyun doldurulduğu ve çevresinde oturarak abdest almanın mümkün olduğu bir düzenleme sunar. Zemzem Kubbesi'nden sonra, Hz. Abbâs'a ait olduğuna inanılan içim kubbesi bulunmaktadır ki bu, kuzeydeki bir kapı aracılığıyla erişilen bir alandır. Günümüzde, içim kubbesi, Davârik adı verilen kulplu büyük testilerle doldurulmuş Zemzem suyunun saklandığı bir mekândır. Bu testilerdeki su soğutulularak halka sunulmaktadır. Ayrıca, Kutsal Ev'e ait Mushaf ve diğer kutsal kitaplar da içim kubbesinde korunmaktadır. Kütüphanede, Peygamber Efendimizin vefatından 18 yıl sonra Zeyd b. Sabit tarafından istinsah edilen bir Mushaf bulunmaktadır. Kıtık veya diğer felaket durumlarında, Mekkeliler bu Mushaf'ı alıp Kâbe'nin kapısına ve daha sonra İbrâhim Makâmı'na bırakırlar, baş açık bir şekilde çevresinde dua ederler ve Allah'tan yardım dilerler. Allah'ın rahmeti ihsan ettiğinde dua sona erer. Abbâs kubbesinden biraz uzaklaşıldığında ise, Yahudi kubbesi olarak anılan bir alan yer alır (İbn Battûta, 2004, s. 194).

İnanç turizmi açısından kritik öneme sahip olan Mekke'deki kutsal alanları ve bu alanların ziyaretçilere sağladığı deneyimleri ele alıyor. Öncelikle, Zemzem Kuyusu'nun fiziksel özelliklerine değiniliyor. Kubbe ve çevresindeki yapıların boyutları, malzemesi ve konumu ziyaretçilerin dikkatini çeken detaylar arasında. Zemzem Kuyusu'nun haftalık su artışı da inananlar arasında büyük bir öneme sahip, çünkü bu durum kutsal suyun bereketi ve mucizevî niteliğine işaret eder. Ardından, Hz. Abbas'a ait olduğu kabul edilen şarâb (içecek) kubbesi ve içinde saklanan Zemzem suyu, ziyaretçilere sunulan hizmetler arasında öne çıkıyor.

Bu kubbe aynı zamanda Mushaf ve diğer kutsal nesnelerin korunduğu bir alan olarak işlev görür. Özellikle, Peygamber Efendimizin vefatından sonra Zeyd b. Sabit tarafından yazılan Mushaf'ın burada bulunması önemlidir ve inananlar için büyük bir manevi değer taşır. Ayrıca İslam'ın ilk neslinden kalan bu Mushaf, günümüzde duruyorsa Kur'an-ı Kerim'in istinsah edilen ilk nüshalarından birini görmek ve incelemek açısından hem inanç turizmi hem de araştırmacılar açısından önem arz etmektedir.

Son olarak, Yahudi kubbesi olarak bilinen alan, Mekke'nin dini ve tarihsel çeşitliliğine işaret eder. Bu alan, farklı dini inançların ve kültürel mirasın bir araya geldiği bir noktayı temsil eder.

Tüm bu alanlar, inanç turizmi açısından büyük bir çekiciliğe sahiptir ve her yıl milyonlarca Müslüman, bu kutsal mekânları ziyaret etmek için Mekke'ye gelir. Bu ziyaretler sadece dini bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda inananlar için derin bir manevi tatmin ve ruhsal zenginlik kaynağıdır. Bu nedenle, Mekke'deki kutsal alanlar, inanç turizmi açısından dünyanın en önemli ve yoğun ziyaret edilen yerlerinden biri haline gelmiştir.

2. 3. 7. Mescid-i Harâm'ın Kapıları ve Etrafında Bulunan Ziyaretgâhlar

İbn Battûta'nın anlattığına göre, Mescid-i Harâm adı verilen Kutlu Mabed'in 19 kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların birçoğu başka kapılara açılmaktadır. Bu kapılardan biri olan Bâbü's-Safâ, beş kapıya açılan bir kapıdır ve eskiden Bâb-ı Beni Mahzûm olarak bilinmekteydi; günümüzde ise kapıların en büyüğüdür. Buradan Safâ ile Merve arasındaki alana çıkılmaktadır. Mekke'yi ziyaret edenlerin, Mescid-i Harâm'a Bâb-ı Beni Şeybe'den girmeleri ve tavaftan sonra Bâbü's-Safâ'dan çıkmaları tavsiye edilmektedir. Peygamberimizin Safâ'ya gelişi sırasında yürüdüğü yolu göstermek amacıyla Halife Mehdi'nin diktiği iki sütun arasından geçilir. Diğer kapılar arasında;

- Bâb-ı Ecyâdü'l-Asgar adlı kapı, iki kapıya açılmaktadır.
- Bâbü'l-Abbâs adı verilen kapı, üç kapıya açılmaktadır.
- Bâb-ü'n-Nebi adı verilen kapı, iki kapıya açılmaktadır.

- Bâb-1 Beni Şeybe olarak bilinen kapı, üç kapıya açılmakta olup doğu duvarının kuzey köşesinde bulunmaktadır.

- Üç kapıya Bâb-1 Nedve adı verilmiştir. İkisi yan yana, üçüncüsü ise Dârü'n-Nedve diye bilinen yerin batısında bulunmaktadır. Dârü'n-Nedve, mescit haline getirilerek Kutlu Mabet'e eklenmiştir.

- Bâbü's-Sidre Kapısı tek çıkışıdır.

- Bâbü'l-Umre adı verilen kapı da tek çıkışlı olup Kutlu Mabet'in kapılarının en güzeli olarak kabul edilmektedir.

- Bâbü'l-Hazvere adlı kapı, iki kapıya açılmaktadır.

- Bâb-1 Ecyâdü'l-Ekber adını taşıyan kapı da iki kapıya açılmaktadır.

- Bâbü'l-Ecyâd adı verilen başka bir kapı da iki kapıya açılmaktadır.

- Üçüncü olarak bir çıkış vardır ki iki kapıya açılmaktadır ve bu nokta Safâ Kapısı'na bitişiktir.

Kutlu Mabet'in beş minaresi bulunmaktadır. Bunlar, Safâ Kapısı yakınında Ebû Kubeys Köşesi'nde, Şeybeoğulları Kapısı'nın bulunduğu köşede, Dârü'n-Nedve Kapısı'nın bulunduğu yönde, Sidre Kapısı Köşesi'nde ve Ecyâd Köşesi'nde yer almaktadır. Umre Kapısı yakınında, Yemen'de sultan olan ve Melik Muzaffer olarak bilinen Yusuf b. Resûl tarafından yaptırılan bir medrese bulunmaktadır. Bu medrese, "*Muzafferiye*" olarak adlandırılan dirhemlerin de yapımcısıdır.

İbrâhim Kapısı'nın dışında büyük bir zaviye yer almaktadır. Mâliki mezhebinin imamı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman'ın evi olarak bilinen bu zaviye, Halil olarak da bilinmektedir. İbrâhim Kapısı'nın üzerinde büyük ve yüksek bir kubbe bulunmaktadır. Bu kapının karşısında, Şeyh Celâleddin Muhammed b. Ahmed Akşehri'nin evi bulunmaktadır. İbrâhim Kapısı'nın dışında, Şeyh Danyal Acemi'nin evi de bulunmaktadır. Kutlu Mabet'in etrafında birçok ev bulunmaktadır ve bu evlerin balkon ve teraslarından Mabet'in tараçalarına çıkılmaktadır. Bazı evlerin kapıları doğrudan Kutlu Mabet'e açılmaktadır.

Bunlar arasında, Halife Harun Reşid'in eşi Zübeyde'nin evi, Dârü'l-Acele ve Dârü's-Şarâbi gibi evler bulunmaktadır. Mabet'in çevresinde bulunan önemli

yerlerden biri Vahiy Kubbesi ve Hadice validemizin evidir. Peygamber Kapısı civarında bulunan Yüce Hadice'nin evinin ortasında küçük bir kubbe bulunmaktadır. Hz. Fâtıma'nın burada doğduğu söylenmektedir. Hz. Ebû Bekir'in evinin yan tarafında, duvarın içine gömülü mübarek bir taş bulunmaktadır ki bu taşın, Peygamber Efendimize selam verdiği rivayet edilmektedir (İbn Battûta, 2004, s. 195).

Bu bölümde, Mescid-i Harâm'ın farklı kapıları ve çevresindeki önemli yerler hakkında bilgi verilmektedir. İncanın önemli bir unsuru olan bu mekânlar, Müslümanlar için kutsal ve ziyaret edilmesi gereken yerlerdir. İnanç turizmi açısından değerlendirildiğinde, Mescid-i Harâm ve çevresindeki yerler, Müslümanlar için önemli bir hedef haline gelmektedir. Mescid-i Harâm'ın farklı kapıları, tarihi ve dini önemleriyle ziyaretçilere farklı deneyimler sunmaktadır. Bu kapılar arasında yapılan ziyaretler, İslam'ın kutsal mekânlarını daha yakından tanımak ve manevi bir deneyim yaşamak için önemlidir. Özellikle Peygamberimizin hayatında önemli bir yere sahip olan Safâ ve Merve arasındaki alanın ziyareti, hacılar için özel bir ritüeldir ve İslam inancının temel taşlarından birini oluşturur.

Ayrıca, Mescid-i Harâm'ın çevresinde bulunan diğer kutsal yerler de inanç turizmi açısından büyük önem taşır. Örneğin, Hz. İbrâhim'in evi ve Vahiy Kubbesi gibi yerler, İslam inancının köklerine yönelik derinlemesine bir deneyim sunar. Bu mekânlar, Müslümanlar için manevi bir yolculuk ve ruhsal bir yenilenme fırsatı sağlar. Sonuç olarak, Mescid-i Harâm ve çevresindeki kutsal mekânlar, inanç turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Müslümanlar için bu mekânları ziyaret etmek, dini inançlarını güçlendirmek ve manevi bir bağ kurmak için önemli bir fırsattır. Bu mekânlar, İslam'ın zengin kültürel ve dini mirasını keşfetmek isteyen ziyaretçiler için de büyük bir çekim merkezi oluşturur.

2. 3. 8. Safâ ile Merve

Safâ, Mescid-i Harâm'ın kuzeydoğusunda, Ebû Kubeys Dağı'nın eteklerinde bulunan ve Merve'den biraz daha yüksek olan bir tepe konumundadır. Merve ise Safâ'nın tam karşısında yer almakta olup Harem-i Şerif'in kuzeybatısında, Kuaykiân Dağı'nın eteklerinde bulunur. Safâ terimi, *"sert, başka bir kütleye karışmayan, toprak*

ve çamurdan arınmış taş" anlamına gelirken, Merve terimi "yumuşak ve esmer, kırmızımtırak volkanik kökenli, parçalanıp etrafı incelmış sert ya da yumuşak her türlü taş" anlamına gelmektedir. Hac ve umre tavaflarından sonra gerçekleştirilen sa'y ibadeti, Kâbe'ye daha yakın olan Safâ'dan Merve'ye dört gidiş ve üç gelişten oluşur ve bu sebeple bu iki tepe önem kazanmıştır; Merveteyn adı da verilir. Kur'an-ı Kerim'de Safâ ile Merve'nin Allah tarafından sembollerden biri olarak konulduğu ve hac ile umre ibadetlerinin gerçekleştirildiği yerler olduğu belirtilir (el-Bakara 2/158). Safâ ile Merve arasında yapılan sa'y ibadeti, Hz. İbrâhim'in eşi Hâcer'in oğlu İsmâil ile Mekke vadisinde yalnız kaldıktan sonra oğluna su araması hadisesine dayanmaktadır (Küçükaşcı, 2008, s. 441).

İbn Battûta'nın naklettiğine göre, Kutlu Mabet'in kapılarından biri olan Bâbü's-Safâ'dan, Safâ'ya ulaşmak için yetmiş altı adımlık bir mesafe bulunmaktadır. Safâ'nın genişliği on yedi adımdır ve on dört basamağı vardır. En üstteki basamak oturağa benzer bir yapıdadır. Safâ ile Merve arasındaki mesafe dört yüz doksan üç adımdır. Safâ'dan Mil Ahdar'a olan mesafe doksan üç adımdır, Mil Ahdar'dan Mileyn Ahdarayn'a olan mesafe yetmiş beş adımdır ve Mileyn Ahdarayn'dan Merve'ye olan mesafe üç yüz yirmi beş adımdır. Merve, beş basamağı olan büyük bir kavis oluşturur ve genişliği on yedi adımdır. Mil Ahdar, Kutlu Mabet'in doğu köşesinde bulunur ve Merve'ye giden kimsenin sol tarafında yer alan minareye dikilmiş bir direğe işaret eder. Mileyn Ahdarayn ise Mabet'in kapılarından Bâb-ı Ali'nin karşısında dikilmiştir. Bir tanesi Mabet duvarında ve söz konusu kapıdan çıkıldığında sol tarafta, diğeri ise tam karşısındadır. Mil Ahdar ile Mileyn Ahdarayn arasında gidip gelmek için yürünen bir alan vardır, buna remel denir. Safâ ile Merve arasında bir su kanalı bulunur ve bu kanal etrafında çeşitli malzemelerin satıldığı bir pazar kurulur. Ancak, Safâ ile Merve arasında koşanlar, esnaf dükkânları önünde toplananlar yüzünden bazı zorluklar yaşayabilirler. Mekke'nin Şeybeoğulları Kapısı civarında bulunan kumaş ve attar dükkânları hariç olmak üzere, düzenli bir çarşı yoktur. Safâ ile Merve arasında Hz. Abbâs'ın evi bulunur ve günümüzde bir ribat olarak kullanılmaktadır. Bu ribatta, Mekke'de uzun süre kalan yabancılar oturur. Melik Nâsır tarafından yedi yüz yirmi sekiz yılında tamir edilen bu ribatın yanında, Safâ ile Merve arasında abdest almak için uygun bir alan da inşa edilmiştir. Buraya

iki kapı eklenmiş olup, biri yukarıdaki çarşıya, diğeri ise attarlar çarşısına açılmaktadır. Üst katta, abdest evinin hizmetkârlarına ait bir kulübe bulunmaktadır. Bu inşaat, Emir Alâeddin b. Halil tarafından gözetim altında gerçekleştirilmiştir. Merve'nin sağında, ileride anlatılacağı gibi Mekke emiri Seyfeddin Utayfa b. Ebi Nümeyy'in evi bulunmaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 196).

Mekke'deki Mescid-i Harâm, İslam inancının en kutsal mekânlarından biridir ve her yıl milyonlarca Müslüman hacı tarafından ziyaret edilmektedir. Hac ibadetinin bu önemli merkezi hacılar için manevi bir yolculuğun başlangıç noktasıdır. Bu manevi deneyim, hacıların inançlarını güçlendirir ve İslam'ın temel prensiplerini yaşayarak hayata geçirmelerini sağlar.

Mescid-i Harâm'ın kapılarından biri olan Bâbü's-Safâ, hac ibadeti sırasında Safâ ve Merve arasındaki ritüeli başlatan noktadır. Bu ritüel, Hz. İbrâhim'in eşi Hz. Hacer'in çaresizlik içinde çocuğu Hz. İsmail için su ararken yaşadığı deneyimi anlatır ve Müslümanlar için bir manevi sembolizm taşır.

Hacılar, Safâ ve Merve arasında gidip gelerek bu önemli olayı hatırlarlar ve İslam'ın Hz. Muhammed'den önceki tarihine de yakından bağlanırlar. Safâ ve Merve arasındaki mesafe, hac ibadeti sırasında önemli bir rol oynar. Bu mesafe, hacıların fiziksel ve manevi bir çaba sarf ederek Allah'a yaklaşma ve tevazu içinde dua etme fırsatı bulduğu bir yolu temsil eder. Hacılar, bu mesafeyi kat ederken Hz. Hacer'in inancını ve Allah'a olan teslimiyetini örnek alır ve İslam'ın temel değerlerini yaşamak için çaba sarf ederler.

Mescid-i Harâm'ın çevresindeki diğeri önemli yerler de inanç turizmi açısından büyük bir değere sahiptir. Hz. Abbas'ın evi gibi tarihi ve manevi öneme sahip mekânlar, Müslümanlar için önem arz etmektedir. Bu mekânlar, hacıların İslam'ın köklerini ve tarihini daha yakından tanımalarını sağlar ve manevi bir bağ kurmalarına yardımcı olur.

Sonuç olarak, Mescid-i Harâm ve çevresi, inanç turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu mekânlar, Müslümanlar için kutsal bir ziyaret noktası olmanın yanı sıra, İslam'ın temel değerlerini yaşamak ve manevi bir deneyim yaşamak için bir fırsat sunar. Hac ibadeti sırasında ziyaret edilen bu mekânlar,

Müslümanların inançlarını güçlendirir ve İslam'ın birliği ve kardeşliği üzerine derin düşüncelere ve önemli etkilere yol açar.

2. 3. 9. Mekke Dışında Bulunan Bazı Ziyaretgâhlar

İbn Battûta eserinde bizlere, Mekke'nin çeşitli ziyaret yerlerine dair anlatılanları, hacılar tarafından sıklıkla ziyaret edilen ve özel bir anlama sahip olan yerleri tanıtır. Bu ziyaretgâhlar arasında Hacûn ve Muhassab gibi mekânlar bulunmaktadır. Mekke'nin çevresindeki diğer yerlerin yanı sıra Hashâs ve Kedâ tepesi gibi önemli alanlar da vurgulanır. Hz. Peygamber ve sahabe Abdullah b. Ömer'in bu mekânlarda vakit geçirdiği ve ritüellerini gerçekleştirdiği ifade edilir. Ayrıca, Mekke'nin çevresindeki manevi öneme sahip olan yerler arasında Beydâ tepesi ve Ten'im gibi noktalar da belirtilir. Ten'im'de Peygamber'in eşi Aîşe'nin umresinin başladığına dair bir rivayet aktarılırken, Zâhîr ve Zû Tuvâ gibi yerlerin hacılar arasında önemli ziyaretgâhlar olduğu vurgulanır. Bu bölgelerin ziyaret edilmesiyle ilgili uygulamalar ve halkın bu mekânlara verdiği önem de açıklanır (İbn Battûta, 2004, s. 197).

İnanç turizmi, dini inançları, gelenekleri ve kutsal yerleri ziyaret etmek amacıyla gerçekleştirilen bir tür turizm olarak tanımlanır. Bu tür turizm genellikle dini bir deneyim arayanlar veya dini tarih ve kültüre ilgi duyanlar tarafından tercih edilir. Mekke dışındaki ziyaretgâhlar da bu tür turizmin önemli bir parçasıdır ve Müslümanlar için özel bir anlam taşır.

Mekke dışındaki ziyaretgâhlar, İslam'ın doğuşu ve erken dönemlerine dayanan tarihsel ve dini öneme sahip yerlerdir. Hacılar tarafından sıklıkla ziyaret edilen bu mekânlar, Peygamber Efendimiz ve sahabe gibi İslam'ın öncüleri tarafından ziyaret edilmiş veya önemli olaylara sahne olmuştur. Bu yerler, ziyaret edenler için manevi bir deneyim sunar ve inançlarının derinleşmesine katkıda bulunur. Özellikle, Mekke'nin çevresindeki bu ziyaretgâhlar, İslam'ın doğuşuyla ilgili önemli olayları hatırlatır ve Müslümanlar için tarihsel bir bağlam sunar.

Bu yerlerin ziyaret edilmesi, dini bağları güçlendirir ve inananlar arasında birlik ve dayanışmayı teşvik eder. Ayrıca, bu ziyaretgâhların çevresinde gelişen uygulamalar ve halkın bu mekânlara verdiği önem, inanç turizminin sosyal ve

kültürel boyutunu da yansıtır. Bu yerler, sadece dini bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda bir toplumun dini ve kültürel kimliğinin bir parçası haline gelir.

2. 3. 10. Mekke'yi Kuşatan Dağlar

İbn Battûta hac seyahatini anlatırken Mekke'nin çevresindeki dağlarla ilgili detaylar verir. Öncelikle Ebû Kubeys Dağı'nın coğrafi konumu ve önemini belirtmiştir. Onun anlatımına göre, Hacerü'l-Esved köşesine karşılık gelen bu dağ, Mekke'ye hâkim bir konumdadır ve şehrin güzelliklerini, Kutlu Mabe'd'in genişliğini ve Kâbe'yi izlemek için ideal bir noktadır. Rivayetlere göre, bu dağın Hakk'ın yeryüzünde ilk yarattığı dağ olduğu ve tufan sırasında Hacerü'l-Esved taşını koruduğu belirtilir. Ebû Kubeys Dağı'nın tarihi ve manevi önemi üzerinde durulurken, çeşitli rivayetler de aktarmaktadır. Daha sonra diğer önemli dağlar olan Kuaykîân ve Ahmer Dağı'na değinilmiştir. Kuaykîân, ikinci büyük dağ olarak nitelendirilirken, Ahmer Dağı'nın Mekke'nin kuzeyinde bulunduğu ve önemli bir konuma sahip olduğu ifade edilir. Ardından, Ecyâdü'l-Ekber ve Ecyâdü'l-Asğar olarak bilinen iki geçidin yakınında bulunan Handeme Dağı'na atıfta bulunulur. Cebel-i Tayr ve Hirâ Dağı'nın önemi de vurgulanır. Cebel-i Tayr, Ten 'im yolunun iki tarafında dört tepeye sahiptir ve İbrâhim Peygamber'in kuşların parçalarını bıraktığı mevkiler olarak kabul edilir. Hirâ Dağı ise Mekke'nin kuzeyinde, Minâ'ya hâkim bir konumda yer alır ve Peygamber Efendimizin vahiy almadan önce ibadet ettiği ve vahiyin başladığı yer olarak tanımlanır. Peygamberlik sürecinin başladığı ve ilk vahyin alındığı bu dağın manevi önemi üzerinde durulur. Son olarak, Sevr Dağı ve Mağarası'nın anlatıldığı kısım belirtilir. Sevr Dağı'nın, Hz. Peygamber'in Mekke'den hicret ederken sığındığı mağaraya ev sahipliği yaptığı ve burada Allah'ın mucizelerinin yaşandığı aktarılır. Peygamber Efendimizin ve Hz. Ebû Bekir'in mağaraya sığındığı sırada yaşananlar ve müşriklerin bu olayı öğrenme çabaları da rivayet edilir. Mağaranın ziyaret edilmesinin zorluklarına ve manevi önemine de vurgu yapılır. Bu zorlukların bir hacı üstad tarafından anlatıldığı belirtilmiştir (İbn Battûta, 2004, s. 198).

Mekke'yi kuşatan dağlar, inanç turizmi açısından önemli bir rol oynar ve Müslümanlar için manevi bir derinlik sunar. Bu dağlar, İslam'ın doğuşu ve

Peygamber Efendimiz'in hayatıyla bağlantılı önemli olaylara sahne olmuştur. İslam inancına göre kutsal sayılan Mekke'nin çevresindeki dağlar, İslam'ın tarihinde ve manevi dokusunda önemli bir yer tutar. Bu dağlar, pek çok önemli olaya ve manevi deneyime sahne olmuştur. İslam inancının temel kaynaklarından olan hadislerde ve İslam tarihindeki çeşitli olaylarda bu dağların isimleri ve özellikleri sıkça geçer.

Ebû Kubeys Dağı, Hacerü'l-Esved köşesine hâkim bir konumda bulunmasıyla dikkat çeker. Şehrin genişliğini ve Kutlu Mabet'in görkemini izlemek için ideal bir nokta olması, ziyaretçilerin bu dağa olan ilgisini artırır. Rivayetlere göre, bu dağın Hacerü'l-Esved taşı koruduğu inancı, ona ayrı bir manevi önem kazandırır. Diğer dağlar da benzer şekilde önemlidir. Kuaykîân ve Ahmer Dağı gibi diğer dağlar, Mekke'nin coğrafi ve manevi dokusuna katkıda bulunur. Handeme Dağı, Cebel-i Tayr ve Hirâ Dağı gibi diğer dağlar ise Peygamber Efendimiz'in hayatında önemli roller oynamıştır. Özellikle Hirâ Dağı, vahiy alma sürecinin başladığı yer olarak büyük bir manevi öneme sahiptir. Sevr Dağı ve Mağarası, Peygamber Efendimiz'in Mekke'den hicret ederken sığındığı yer olarak bilinir. Bu mağara, Müslümanlar için tarihsel bir simge haline gelmiştir. Ziyaretçiler, bu mekânları ziyaret ederek Peygamber Efendimizin hayatındaki önemli olayları hatırlar.

2. 3. 11. Sevr Dağı'yla İlgili Bir Olay

İbn Battûta eserinde Sevr Dağı ile ilgili şöyle bir olay anlatmaktadır: İki arkadaş, Ebû Muhammed Abdullah İfriki ve Ebu'l-Abbâs Ahmed Endelûsi, Mekke'de bulundukları sırada mağarayı ziyaret etmek istemişlerdir. Ancak bir rehber olmadan yola çıktıkları için yolunu kaybedip başka bir yöne gitmişlerdir. Yaz sıcağının etkisiyle su kaynakları tükenmiş ve mağaraya ulaşamamışlardır. Mekke'ye geri dönmek için farklı bir yöne sapmışlar, ancak başka bir dağa ulaşmışlardır. Hararet ve susuzlukları nedeniyle Ebû Muhammed Abdullah İfriki kendini yere bırakmıştır. Diğer arkadaşı ise daha sağlam bir yapıya sahip olduğundan kurtulmuştur. Bu arkadaş, Ecyâd'a ulaşan bir yol keşfederek Mekke'ye geri dönmüştür. Durumu öğrenen bir tanıdıkları, yardım için harekete geçmiştir. Ancak Ebû Muhammed Abdullah İfriki, susuzluktan kıvranırken büyük bir taşın gölgesine

sığınmıştır. Gece boyunca zorluklarla mücadele eden İfriki, sabahın serinliğinde güç kazanmış ve uzak bir vadiye ilerlemiştir. Yolda bir hayvanı takip ederek bir bedevi çadırı bulmuş, ancak gücü tükenmiş ve yerde kalmıştır. Çadır sahibi ve karısı, İfriki'ye su ve yardım sunmuşlardır. Bedevi, onu eşeğe bindirerek Mekke'ye götürmüştür. İkinci gün, İfriki, zayıf ve bitkin bir şekilde şehre ulaşmıştır (İbn Battûta, 2004, s. 199).

Bu olay, inanç turizmi açısından dini bağlamda bir derinlik ve insanlık hikâyesi sunmaktadır. İki arkadaşın, Mekke'deki mağarayı ziyaret etme niyeti, dini bir deneyim arayışlarını ve bu kutsal mekânlara duydukları saygıyı yansıtır. Ancak yolculuklarında karşılaştıkları zorluklar, insanın doğaya ve kendi sınırlarına olan bağımlılığını ve yoksunluklar karşısında yaşadığı zorlukları gözler önüne serer.

Bu olay, inanç turizminin pratik yönünü de vurgular. İki arkadaşın yolculukları, rehber olmadan doğru yolu bulmalarının ne kadar önemli olduğunu gösterir. Aynı zamanda, su kaynaklarının tükenmesi gibi doğal zorluklar, inanç turizmi açısından pratik düzenlemelerin önemini vurgular. Bu tür ziyaretlerde, güvenliğin sağlanması ve sağlığın korunması için dikkatli planlama ve hazırlık gereklidir. Ebû Muhammed Abdullah İfriki'nin yaşadığı zorluklara rağmen, onun inancı ve azmi, onu ayakta tutmuş ve sonunda bir bedevinin yardım eli uzanmış onu kurtarılmıştır.

2. 3. 12. Mekke Ahalisinin Özellikleri

İbn Battûta eserinde Mekke halkının özelliklerini şöyle tasvir eder: Onlar, cömertlikleri ve güzel ahlakları ile tanınmıştır, bu özellikleriyle diğer insanlardan ayrılmışlardır. Fakir ve çaresizlere yardım eli uzatmada diğerlerinden ileri gitmişlerdir. Düğün ziyafetleri düzenlendiğinde, öncelikle Mekke'de bulunan fakirler, çaresizler ve dervişler çağrılarak onlara iyi davranılır ve en iyi yemekler sunulur. Fakirler, fırınların önünde bekleyerek müşterilerin ekmek alması durumunda arkalarından gidip ekmeği paylaşır. Bu durumda, aldıkları ekmekten bir kısmını hemen arkalarındaki fakire verirler ve bu esnada herhangi bir bıkınlık veya isteksizlik belirtisi göstermezler. Mekke'de, annesi babası olmayan küçük yetimler, çarşıda otururlar ve yanlarında bir büyük ve bir küçük olmak üzere iki küfe bulunur.

Bu küfeye "*miktel*" denir. Müşteriler tahıl, et ve sebze alırken, bunları çocuklara verir ve çocuklar bu malzemeleri evlerine götürerek yemek hazırlıklarına başlarlar. Bu adette, hiçbir yetim çocuğun emanete hıyanet ettiği görülmemiştir. Hepsi kendilerine verilen eşyayı tarif edilen yere götürür ve belirli bir ücret alırlar. Mekke halkının giysilerinde zarafet ve temizlik dikkat çeker. Çoğu beyaz giyinir, güzel kokular sürer ve gözlerine sürme çekerler. Dişlerini misvak adı verilen yeşil erak dallarından yapılmış fırçalarla temizlerler. Mekke kadınları güzel ve namuslarına düşkünlüdürler, her zaman esans kullanırlar. Bazıları, yiyecek parasını kokuya harcar. Her Cuma gecesi, en güzel giysilerini giyer ve en güzel takılarını takarak Allah'ın Evi'ni ziyaret ederler. Sürdükleri esansın nefis kokusu, Kutlu Mabe'd'in her yanına yayılır, bu sayede bir kadının geçtiği yerleri koklayarak onun varlığını anlamak mümkündür (İbn Battûta, 2004, s. 200).

Bu değerlendirme, inanç turizmi açısından önemli çıkarımlar sağlamaktadır. Mekke halkının cömertlikleri, yardımseverlikleri ve güzel ahlakları, dini inançlarının bir yansıması olarak görülebilir. Dini metinlerde vurgulanan insanlık değerlerini yaşama biçimleri, Mekke'nin inanç turizmi açısından çekiciliğini artırır. Düşün ziyaretlerinde fakirlerin ve çaresizlerin öncelikli olarak davet edilmesi ve onlara en iyi şekilde hizmet edilmesi, dinin dayandığı adalet ve yardımlaşma prensiplerini yansıtır.

Ayrıca, Mekke'deki yetimlerin topluma entegrasyonu ve bakımı, toplumun merhamet ve sorumluluk duygularını yansıtan bir uygulamadır. Ziyaretçilerin, Mekke'yi ziyaret etmeleri durumunda şehrin sosyal dokusunu ve dini değerlerin günlük yaşamdaki yansımalarını gözlemleyebilecekleri bir fırsat sunar.

Mekke halkının giyim tarzı ve kişisel bakımları da inanç turizmi açısından önemlidir. Geleneksel giyim tarzları ve günlük bakım ritüelleri, ziyaretçilere İslam kültürünün ve değerlerinin bir parçası olarak sunulabilir. Bu, dini turistlerin Mekke'yi ziyaret ederken yerel kültürü deneyimlemelerini ve inançlarının günlük hayata nasıl yansıdığını görmelerini sağlar.

Sonuç olarak, Mekke'nin inanç turizmi açısından çekici bir destinasyon olduğunu ve ziyaretçilere dini inançların günlük yaşamdaki uygulamalarını

gözlemlene fırsatı sunduğunu vurgular. Bu, Mekke'nin dini ve kültürel önemini gösteren bir perspektif sunar.

2.3.13.Mekke'nin Kadısı, İmamı, Hatibi, Büyükleri ve Bilginleri

İbn Battûta eserinde bölgenin ileri gelenlerinden bahsederken, Mekke kadısı olarak ün kazanan isimlerden birinin Necmeddin Muhammed İbnü'l-İmam Âlim Muhyiddin Taberi olduğunu söylemektedir. O, Mekke çevresindeki misafirlere cömertçe yardımda bulunurdu. Özellikle Peygamberimizin doğum gününde, Kutlu Mabel'in hizmetçileri ve şehrin ileri gelenlerini doyuracak kadar yemek hazırlatırdı. Mısır sultanı Melik Nâsır, ona büyük saygı gösterirdi ve kendisi dâhil bütün vali ve kumandanlarının sadakasını dağıtması için ona güvenirdi. Necmeddin Muhammed'in oğlu Şihâbeddin ise günümüzde Mekke kadısı olarak görev yapmaktadır. Mekke'nin hatibi olarak tanınan Bahâeddin Taberi, İbrâhim Makâmı'nda imamlık yapar ve etkileyici konuşmalarıyla ünlüdür. Özellikle her cuma günü verdiği hutbeleri, açık ve etkileyici tarzıyla dikkat çeker. Hac mevsiminde imamlık yapan kişi ise Kutlu Mabel'in Mâliki imamlarından Ebû Abdullah Muhammed'dir. Babası büyük fıkıh âlimi Ebû Zeyd Abdurrahman'dır ve ailesi İfrıkıyye'de Cerid ahalisindendir. Ebû Abdullah Muhammed, Mekke'nin saygın büyüklerinden biridir ve tüm zamanını ibadete ayırırken, kapısına gelen herkese yardımcı olur (İbn Battûta, 2004, s. 201).

Mekke'nin kadısı, hatibi, hac mevsimindeki imamı ve diğer büyükleri, inanç turizmi açısından önemli figürlerdir çünkü bu kişiler, ziyaretçilere rehberlik eder, ibadetlerini yönlendirir ve onlara manevi liderlik sağlarlar. Muhammed İbnü'l-İmam Âlim Muhyiddin Taberi gibi Mekke'nin kadısı, şehirdeki misafirlere cömertçe yardım etmek ve Peygamberimizin doğum günü gibi özel günlerde topluluğu doyuracak yemekler hazırlamak gibi görevleri üstlenir. Bu, ziyaretçilere hoşgörü ve misafirperverlik gösterirken, aynı zamanda Mekke'nin sosyal ve dini yapısını korumaya yardımcı olur.

Bahâeddin Taberi gibi Mekke'nin hatibi, haftalık hutbeleriyle topluluğu bilgilendirir ve manevi rehberlik sağlar. Özellikle cuma günleri verdiği etkileyici hutbeler, ziyaretçilerin dini deneyimini derinleştirmeye ve inançlarını pekiştirmeye yardımcı olur. Hac mevsiminde imamlık yapan kişiler, ziyaretçilerin hac ibadetini

yönlendirir ve rehberlik ederler. Bu büyükler, Mekke'nin dini ve kültürel kimliğinin korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunurlar. Onların liderliği ve örnek alınacak davranışları, ziyaretçilerin Mekke'deki dini deneyimlerini derinleştirmelerine ve inançlarını güçlendirmelerine yardımcı olur.

2. 3. 14. Mekke Halkının Namaz Kıldırmada Takip Ettiği Öncelik Sırası

İbn Battûta, Mekke halkının namaz kıldırmada takip ettiği öncelik sırası ile ilgili olarak şöyle der: Namazın kıldırılması sürecinde, öncelikle Şâfiî mezhebine mensup imam namazı yönetir ve hükümdar tarafından ona öncelik tanınır. İbrâhim Makâmı'nın arkasındaki Hatim adı verilen bölgede namaz kılınır. Mekkelilerin çoğunluğu Şâfiî mezhebindendir. Hatim, iki tahtadan oluşan bir yapıdır. Tahtaların belirli bir düzene göre birbirlerine bağlandığı ve sıralandığı anlatılmaktadır. Karşılıklı olarak yerleştirilen tahtalar alçı ile desteklenir ve üstlerine başka bir tahta yerleştirilerek kandiller asılır. Namaz kılan imamlar, belirli bir sıraya göre namazlarını kıldırırlar. Şâfiî mezhebine mensup imam Yemen Köşesi'nin karşısındaki mihrapta, Mâlikî mezhebine mensup imam Yemen Köşesi ile Kara Taş arasında, Hanbelî mezhebine mensup imam Yemen Köşesi ile Kutsal Oluk arasında ve Hanefî mezhebine mensup imam Kutsal Oluk karşısındaki Hatim'in altında namaz kıldırır. Akşam namazında ise her imam kendi cemaatiyle namaz kılarken, diğer mezheplere mensup cemaatler aynı anda namazlarını kılarlar. Bu durumda, ziyaretçiler hangi cemaate katılacaklarını veya hangi imama uyacaklarını şaşırabilirler, çünkü herkes aynı anda namaz kılmaktadır. Mâlikî mezhebine mensup olanlar, Şâfiî imamının rükûuna gidebilirler; Hanefî olanlar ise Hanbelî imamının secdesine katılabilirler (İbn Battûta, 2004, s. 202).

Bu açıklama, Mekke'de namaz kılma sürecinin tarifini sunarak, inanç turizmi açısından dini uygulamaların ve ibadetlerin nasıl gerçekleştirildiğini anlatır. Mekke'nin dini ve kültürel kimliği, Şâfiî mezhebine mensup olma ve bu mezhebin namaz kılma usullerini benimseme gibi belirli dini pratikler üzerine şekillenmiştir.

Namazın kıldırılması sürecinde, öncelikle Şâfiî mezhebine mensup imam tarafından namaz yönetilir ve hükümdar tarafından ona öncelik tanınır. Bu, Mekke'nin dini liderliğinin ve ibadetin düzenlenmesindeki hiyerarşik yapıya işaret

eder. İbrâhim Makâmı'nın arkasındaki Hatim adı verilen bölgede namaz kılınması, bu alanın manevi önemini ve ziyaretçilerin bu alana olan ilgisini vurgular.

Namazın dört vakitlik sırayla kılınması, Mekke'deki ibadetlerin düzenlenmesindeki sistematik bir yaklaşımı yansıtır. Aynı anda kılınan akşam namazı, farklı mezheplere mensup cemaatlerin aynı anda ibadet etmesini sağlar, bu da Mekke'nin dini birlik ve hoşgörüsünü gösterir.

2. 3. 15. Hutbe ve Cuma Namazındaki Âdetleri

İbn Battûta'nın anlattığına göre; Cuma günlerinde hutbe verildiğinde, minber Hacerü'l-Esved ile Irak Köşesi arasındaki Kâbe duvarına yaslanır ve hatip, İbrâhim Makâmı'na doğru yönelerek kürsüye ilerler. Siyah elbise giyer ve başına siyah taylasanlı sarık sarar. İki müezzîn, tuttukları siyah sancaklar arasında sakin ve vakur bir şekilde hatibin arkasında yürür. Önde, bir cami hizmetkârı, elindeki ferkaa ile yürür. Ferkaa, ince bir kıvrık kayışla sonlanan ve vurulduğunda ses çıkaran bir değnektir. Bu ses, Kutlu Mabed'in içinde ve dışında bulunan herkes tarafından duyulur ve hatibin kürsüye çıktığını bildirir. Hatip, Hacer-i Esved'i öperek, dua eder ve minbere doğru ilerlerken, başmüezzînlik görevini yürüten müezzîn-i zemzemi, siyahlar içinde ve omzundaki kılıçla hatibin önünde yürür. Daha önce bahsedilen sancaklar minberin her iki yanına dikilir. Hatip, her basamağı çıkarken müezzîn, kılıcıyla basamaklara vurur. Son basamağa çıkıldığında, hatip Kâbe'ye döner, ayakta sessiz dua eder, ardından cemaate selam verir ve oturur.

Müezzînler, Zemzem Kubbesi'nin üzerinden ezan okumaya başlarlar. Ezanın ardından hutbe okunur. Hatip, Peygamberimize salâtü selâm getirir ve ona hayır ve esenlik diler. Hutbe sırasında önce mukaddes evi tavaf edenlerin ve ardından Arefe'de bekleyenler için esenlik ve destek istenir. Daha sonra, dört halife, diğer ashab, Peygamberimizin amcaları, torunları, Hz. Fatıma ve Hz. Hatice'ye esenlik ve rahmet diler. Melik Nâsır ve diğer devlet yetkililerine, mücahit sultan Nûreddin b. Ali b. Melik Müeyyed'e, Mekke şeriflerinden olan iki emir Seyfeddin Utayfa'ya ve Esedüddin Rumeysse'ye dua edilir. Hutbe sonunda hatip, namazı da kıldırır ve minber kaldırılarak asıl yerine taşınır (İbn Battûta, 2004, s. 203).

Bu değerlendirmeler inanç turizmi açısından önemli bir perspektif sunmaktadır. Cuma hutbelerinin Kâbe'nin çevresindeki ritüellerle nasıl ilişkilendirildiği ve bu ritüellerin nasıl organize edildiği ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Hutbe verme süreci, Kâbe'nin kutsallığına bağlı olarak özenle planlanmıştır. Minberin Kâbe duvarına yaslanması, hutbenin önemini vurgulamakta ve ibadetin merkezi olan Kâbe'ye yakınlık hissiyatını pekiştirmektedir. Hatibin giyimi ve minberdeki konumu, ibadetin kutsal ve saygın niteliğini vurgulamak için dikkatle seçilmiştir. Ayrıca, hutbe sürecinde kullanılan semboller ve ritüeller, ziyaretçilere Mekke'nin dini ve kültürel dokusunu daha derinlemesine anlama ve deneyimleme fırsatı sunar. Mekke'deki dini uygulamaların zenginliğini ve derinliğini vurgulayarak, inanç turizminin Mekke'ye olan çekiciliğini ve ziyaretçilerin dini deneyimlerini zenginleştiren unsurları açıklanmıştır.

2.3.16. Mekke Halkı Recep Ayında Ne Yapar

İbn Battûta der ki: Recep ayının hil li görüldüğü zaman, Mekke emiri, bu haberi duyurmak için davul ve zurna alınmasını emreder. İlk gün Mekkeliler, yaya veya atlı olarak emirin etrafını sarmakta, emir ise at üzerindedir. Herkes elindeki silahla önünde oynamaktadır. Süvariler at koştururken, yayalar mızraklarını havaya fırlatıp yere düşmeden yakalamaktadırlar. Emir Rumeyse, Emir Utayfa ve onların oğulları, Muhammed b. İbrâhim gibi kumandanlar, Sabih'in iki oğlu Ahmed ve Ali, ayrıca Ali b. Yusuf, şedd d b. Ömer, Amir şerik, Mansûr b. Ömer ve Musa Muzrik gibi Hz. Hasan soyundan gelen nüfuzlu kişiler ve askerler de törende bulunmaktadır. Cemaatin önünde sancak, davul ve k s bulunmaktadır. Hepsinin vakur bir şekilde Mikat denilen noktaya doğru ilerledikleri, ardından aynı sırayla Mescid'e döndükleri belirtilmektedir. Böylece Mekke emiri Kâbe'yi tavafa başlar. Müezzin-i zezemi, her tavafta Zemzem Kubbesi'nin üstünde dua eder, daha önce bahsedildiği gibi. Emir, tavafı tamamladıktan sonra Mültezem'de ve İbrâhim Makâmı'nda ikişer rekât namaz kılar, Makâm'a el sürer ve bereketlenmek için dua eder. Daha sonra sa'y'a başlar. Kumandanları etrafında, mızraklı askerler önünde kendisi de at üzerindedir. Böylece evine döner. Recebin ilk günü Mekkelilerin bayramı olduğundan, o gün insanlar en güzel elbiselerini giyerler; şıklıkta birbirleriyle yarış ederler (İbn Battûta, 2004, s. 204).

Recep Ayında Gerçekleşen Umre: Mekkeliler, bu aya özel bir önem vererek umre ibadetini yerine getirirler. Bu ibadet, gece gündüz devam eder ve özellikle Recep ayının ilk günü ile 15. ve 17. günleri tamamen ibadete ayrılır. Bu hazırlıklara Mekkeliler birkaç gün önceden başlarlar.

İbn Battuta, 27. gününü şehirde geçirdiği zaman, sokaklar en güzel kıyafetlerini giymiş insanlar ve ipek ile ince ketenle örtülü sedirlerle doluydu. Develer, ipek atkılarla sarılmış ve süslenmişti. Tahtirevanlar, geniş ve uzun örtüleriyle adeta minyatür kubbeler gibiydi. Tüm halk bir araya gelir, Ten'im adı verilen bir bölgeye çıkar ve tahtirevanlar Mekke vadilerinde bir sel gibi akar. Yolun iki tarafında ateş yakılırken, develerin önünde mum ve meşaleler görülüyordu. "*Lâ ilâhe illallah*" haykırırları dağlarda yankılanıyor, kalpler hüznle titriyor, gözlerden yaşlar akıyordu.

Umre ibadetinde, halk Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Safâ ile Merve arasında sa'y yapardı. Mes'â, meşale ve kandillerin ışığıyla aydınlanmış, o zamanlar mahşer gibi dolmuştu. Kadınlar, tahtirevanlar üzerinde bu mesafeyi katederlerdi. Kutsal Mescid-i Nebevi'nin etrafı ışık saçıyordu, sanki nur yayıyordu. Mekkeliler, Hz. Aişe'nin secdegâhına bir ok atımı mesafede bulunan ve Hz. Ali'nin ismiyle bilinen mescidin yakınındaki tümsekte ihrama girdikleri için bu umreye Umretü'l-Ekemiyye denirdi.

Bu umrenin başlangıç hikâyesi, Kâbe'nin tamirinden sonra Abdullah b. Zübeyr'in Mekkelilerle birlikte, Recebin 27'sinde umre yapmak için o tümseğe çıkmasıyla başlar ve ihram giyerek bu niyetini belirtir. Ardından Hacûn tepesinden geçerek Muallâ Kapısı'na gider. Mekke'nin fethi gününde ise Müslümanlar, şehre bu kapıdan girerler. Abdullah b. Zübeyr'in gerçekleştirdiği umre, Mekkeliler arasında benimsenir ve o günden itibaren devam eder. Bu sebeple "Abdullah b. Zübeyr Günü", unutulmayan ve her zaman hatırlanan bir gün olarak kalır. (İbn Battûta, 2004, s. 205).

Recep ayında yapılan umre ve Mekke'deki dini merasimlerin detayları aktarılmıştır. İnanç turizmi açısından bu tür detaylar, dini ve kültürel turizmin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin dini ritüelleri gerçekleştirmek için

Mekke'ye gelmeleri, onların manevi deneyimlerini zenginleştirir ve dini bağılıklarını pekiştirir. Ayrıca, Recep ayında gerçekleştirilen umre ibadeti, Mekke'deki dini ve kültürel hayatın önemli bir bileşenidir ve bu ayda gerçekleştirilen ibadetler, dini ve tarihsel bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla, bu tür etkinliklerin turizm açısından önemi, hem dini açıdan manevi bir deneyim sunmaları hem de Mekke'nin tarihi ve kültürel mirasını ziyaretçilere aktarmalarıyla ilgilidir.

2.3.17. Mekke Halkı Mübarek Ramazan'da Ne Yaptı?

İbn Battûta eserinde, Ramazan ayının girişiyle birlikte Mekke'de çeşitli dini ritüeller ve merasimler gerçekleştiğini, Mescid'in bakımının yapıldığını, mum ve kandil sayısı artırıldığını, manzaranın büyüleyici bir hale geldiğini şöyle ifade eder: Farklı mezheplere mensup imamlar, kendi cemaatlerine liderlik ederler. Mâliki mezhebine mensup kişiler, dört hafızın etrafında toplanıp Kur'an okurken, diğer mezheplere mensup imamlar ise ibadetlerini normal şekilde yerine getirirler. Hafızların melodik sesleri, Mescid'i doldurarak cemaatin manevi deneyimlerini zenginleştirir. Bazıları sadece tavaf ederken ve bazıları da Hicr-i İsmail'de namaz kılmakla yetinirlermiş. Özellikle Şâfiî mezhebinden imamlar daha fazla ibadet ederler. Teravih namazı sonrasında, imamlar cemaatle birlikte yedi defa şavt ederler. Daha sonra, her iki rekâta bir olmak üzere yedi şavt daha yapılır. Vitr namazının ardından ibadetler sona erer. Sahur vaktinde, müezzin minareden sahur vaktini duyurur ve insanları sahura kalkmaya teşvik eder. Diğer minarelerde de müezzinler arasında iletişim kurulur. Güneşin doğuşuna yaklaştıkça, kandiller indirilir ve müezzinler ezan okumaya başlarlar. Ramazan'ın son on gününde, özellikle tek sayılı gecelerde Kur'an hatmi yapılır. Hatim merasimine önemli kişiler katılır ve hatmi yapacak kişinin babası hutbe okuduktan sonra cemaati evine davet eder ve ikramlarda bulunur. Mekkeliler için bu gecelerin en kıymetlisi 27. gecedir. İbrâhim Makâmı'nın arkasında Kur'an-ı Kerim hatmedilir. İmam öncülüğünde yapılan bu merasimde, tüm imamlar İbrâhim Makâmı'nda toplanır ve hatim tamamlanır. Ardından hutbe okunur ve cemaat dağılır. 29. gecenin hatmi ise Mâliki Makâmı'nda sakin bir şekilde gerçekleştirilir ve aynı şekilde hutbe okunur (İbn Battûta, 2004, s. 207).

Mekke'deki Müslümanların Mübarek Ramazan ayında gerçekleştirdikleri ibadet ve dini etkinliklerin detaylı bir tanıtımını yapar. Bu, inanç turizmi açısından dini uygulamaların ve ritüellerin nasıl organize edildiğini ve yaşandığını anlatır.

Ramazan ayının girişiyle birlikte, Mekke'deki mescitlerde çeşitli dini ritüeller gerçekleşir. Mescid'in bakımı yapılır, mum ve kandil sayısı artırılır ve manzara görsel olarak büyüleyici bir hale getirilir. Bu, ziyaretçilere dini bir atmosfer sunarak onların manevi deneyimlerini zenginleştirir.

Farklı mezheplere mensup imamlar, kendi cemaatlerine liderlik ederler ve ibadetleri gerçekleştirirler. Bu, Mekke'nin dini çeşitliliğini ve hoşgörüsünü yansıtırken, ziyaretçilerin de kendi mezheplerine uygun bir ibadet düzeni bulabileceklerini gösterir.

Hafızların melodik sesleriyle yapılan Kur'an okumaları, cemaatin manevi deneyimlerini derinleştirir. Özellikle Ramazan'ın son on gününde yapılan Kur'an hatmi merasimleri, bu dönemin kutsiyetini ve önemini vurgular. Mekkeliler için Ramazan'ın en kıymetli gecesi 27. gecedir. Bu gece, özel bir Kur'an hatmi merasimiyle kutlanır ve tüm imamların İbrâhim Makâmı'nda bir araya gelerek hatmi tamamlaması, bu geceye ayrı bir manevi değer katar.

Sonuç olarak, bu açıklama Mekke'deki Müslümanların Mübarek Ramazan ayında gerçekleştirdikleri dini etkinlikleri ve ritüelleri detaylı bir şekilde anlatarak, inanç turizmi açısından ziyaretçilere sunulan dini deneyimlerin nasıl organize edildiğini ve yaşandığını açıklar. Bu dini merasimler, inanç turizmi açısından Mekke'yi ziyaret edenler için önemli bir deneyim ve manevi bir değer taşır.

2.3.18. Mekkelilerin Şevval Ayındaki Âdetleri

İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde Mekkelilerin Şevval ayındaki adetleri şöyle anlatmaktadır: Hac ibadeti için bilinen aylardan ilki olan Şevval'ın ilk gecesinde, Ramazan'ın 27. gecesinde olduğu gibi, Kutlu Mabel'in çevresinde ve Ebû Kubeys Dağı'nın tepesindeki küçük mescidin avlusu, mum ve kandillerle aydınlatılır. Minarelerin her tarafına asılan kandiller, ibadetin ve zikrin gece boyunca devam etmesini sağlar. Müezzinler, geceyi tekbirler, tehliller ve tespihlerle ihyâ ederler. Halkın bir kısmı namaz kılar, bir kısmı tavaf eder, diğer bir kısmı da zikir ve dua ile

vakit geçirir. Sabah namazından sonra bayramlaşma merasimi başlar. Herkes en güzel elbiselerini giyerek Harem-i Şerif'e yönelir. Kutlu Mabet'in bulunduğu Harem-i Şerif, bayram namazının kılındığı en mübarek yer olarak bilinir (İbn Battûta, 2004, s. 208).

Mescid'e en erken gelenlerden biri Beni Şeybe kabilesidir. Kâbe'nin eşiğine oturarak emir gelene kadar beklerler, diğer üyeleri ise onun önünde durur. Emir geldiğinde yedi defa şavt yaparlar. Zemzem Köşesi'nde müezzin, kubbenin üzerinde emir ve kardeşi için dua eder. Daha sonra, siyah sancaklar ve ferkaa eşliğinde, siyah bir elbise giymiş olan hatip, İbrâhim Makâmı'nın arkasında namaza başlar. Namaz sonrasında minbere çıkarak etkileyici bir hutbe verir. Hutbe sonrasında cemaat birbirleriyle selamlaşır, kucaklaşır ve Allah'tan bağışlanma diler. Ardından, Kutlu Ev'e yönelerek içeri girerler. Muallâ Kapısı civarındaki mezarlığa giderek sahabe ve selef büyüklerinin kabirlerinden feyz ve bereket alıp dönerler (İbn Battûta, 2004, s. 209).

İbn Battûta, Mekkelilerin Şevval ayındaki gelenek ve adetlerini detaylı bir şekilde aktararak, inanç turizmi açısından dini uygulamaların ve ritüellerin nasıl organize edildiğini ve yaşandığını anlatır. Şevval ayının ilk gecesi, Mekke'de özel bir dini ritüelin gerçekleştirildiği bir zaman dilimidir. Bu gece, Kutlu Mabet'in çevresi ve Ebû Kubeys Dağı'nın tepesindeki küçük Mescid-i Nebeviin avlusu, mum ve kandillerle aydınlatılarak özel bir atmosfer oluşturulur. Bu, ziyaretçilere manevi bir deneyim sunarak ibadet ve zikrin gece boyunca devam etmesini sağlar.

Müezzinlerin tekbirler, tehliller ve tespihlerle geceyi ihyâ etmeleri, dini ritüellerin önemini ve sürekliliğini vurgular. Namaz kılanlar, tavaf edenler, zikir ve dua ile vakit geçirenler, farklı ibadet formlarını tercih ederek manevi deneyimlerini zenginleştirirler. Sabah namazından sonra başlayan bayramlaşma merasimi, topluluğun bir araya gelerek sevinçlerini ve birliklerini kutlamalarını sağlar. Bu, sosyal bir etkinlik olarak dini deneyimi tamamlar ve toplumun bir arada olma ve dayanışma duygusunu güçlendirir. Beni Şeybe kabilesinin Kâbe'nin eşiğinde beklemesi ve namaz öncesinde ritüeller gerçekleştirmesi, Mekke'nin dini ve kültürel dokusunu yansıtan geleneksel uygulamalardan biridir. Bu ritüeller, toplumun ortak bir inanç ve kültürel kimlik etrafında bir araya gelmesini sağlar.

Sonuç olarak, bu açıklama Mekke'deki Müslümanların Şevval ayındaki gelenek ve adetlerini detaylı bir şekilde anlatarak, inanç turizmi açısından ziyaretçilere sunulan dini deneyimlerin nasıl organize edildiğini ve yaşandığını açıklamaktadır.

2. 3. 19. Haccın Usûlü ve Hac'da Yapılan İşler

İbn Battûta'nın ifade ettiğine göre, Zilhicce ayının ilk günü, hac ibadetinin başlangıcını belirten dini ritüeller gerçekleştirilir. Bu günlerde sabah, akşam ve beş vakit namazlarında, kutlu vaktin başlangıcını selamlamak amacıyla davullar çalınır ve kösler vurulur. Bu uygulama Arafat'a çıkıncaya kadar devam eder. Zilhicce'nin yedinci gününde, Hatip öğle namazının ardından bir hutbe okuyarak hac ibadetinin yapılışı sırasındaki ritüelleri ve vakfeyi açıklar. Ertesi gün, halk Minâ'ya erkenden çıkar. Mısır, Irak ve Şam'dan gelen kumandanlar ile bilginler o geceyi Minâ'da geçirirler. Bu süreçte, çeşitli bölgelerden gelen yöneticiler ve bilginler, Minâ'da bir araya gelirler. Bu ülkelerin halkı, kandil ve mum yakma konusunda birbirleriyle yarışır, ancak genellikle Şamlılar öndedir. Dokuzuncu gün sabah namazından sonra hacılar Minâ'dan Arafat'a giderler. Yolda Muhassar Vadisi'nden geçilirken Peygamber geleneğine uygun olarak koşulur. Muhassar Vadisi, Müzdelife ile Minâ arasındaki sınırdır. Müzdelife, iki dağ arasında düz bir alandır ve çevresi su havuzları ve sarnıçlarla çevrilidir (İbn Battûta, 2004, s. 209).

İbn Battûta anlatımlarına şöyle devam eder: Arafat'a varışın ardından, hacılar vakfeyi yapmışlardır. Arafat geniş ve düz bir alandır, etrafı dağlarla çevrilidir. Rahmet Dağı, Arafat meydanının bir ucunda yer alır ve çevresinde vakfe yapılan yer bulunur. Rahmet Dağı'nın önünde Hill ve Haram bölgeleri arasındaki sınırı gösteren işaretler bulunur. Rahmet Dağı, diğer dağlardan ayrı ve tek başına yükselen bir dağdır. Dağın tepesinde Ummü Seleme'ye nispet edilen bir kubbe bulunur Arafat'ı takiben Batn-ı Urne Vadisi başlar. Güneş batmadan önce Mekke'ye varmak için acele etmekten kaçınılmalıdır. Deve sürücülerini, dönüşte kalabalık olacağı gerekçesiyle hacıları Urne'ye kadar yürümeye zorlarlar, ancak bu, hac ibadetini bozar. Arafat'ta yapılan vakfe sonrasında, hacılar Minâ'ya geri dönerler. Minâ'ya varışlarının ardından, akâbe cemresi için taşlama işlemine başlarlar. Daha sonra kurban keserler,

tıraş olurlar ve ihramlarını çıkararak hac yasaklarından çıkarlar. Ancak cinsel münasebet ve güzel koku yasağı, ifâda tavafı yapılmadığı sürece devam eder. Akâbe cemresi, Kurban Bayramı'nın sabahında güneş doğarken taşlanır. Taşlama işlemi tamamlandıktan sonra, hacılar ifâda tavafı'na giderler. Hacıların büyük bir kısmı üçüncü günü Mekke'de geçirir ve bu gün içinde kırk dokuztaş atmış olurlar (İbn Battûta, 2004, s. 210).

Zilhicce ayının ilk günü, hac ibadetinin başlangıcını simgeleyen dini ritüellerin gerçekleştirilmesi, inanç turizmi açısından büyük öneme sahiptir. Sabah, akşam ve beş vakit namazda, kutlu vaktin girişini tebrik etmek amacıyla davulların çalınması ve köslerin vurulması gibi gelenekler, hacıların manevi yolculuklarını daha anlamlı hale getirir. Bu uygulamaların, Arafat'a varışlarına kadar devam etmesi, hac ibadetinin adım adım heyecan verici bir yolculuğa dönüşümünü gösterir.

Zilhicce'nin yedinci gününde gerçekleşen hutbe ve ibadet öğretimi ise, hacıların ibadetlerini daha derinlemesine anlamalarına ve ruhsal bağlarını güçlendirmelerine yardımcı olur. Bu öğretiler, hac ibadetinin yapılışını ve vakfenin önemini anlamak için kılavuzluk eder. Ertesi gün, hacıların Minâ'ya erken saatlerde gitmeleri, inanç turizmi açısından büyük bir buluşma ve topluluk deneyimi sunar. Farklı coğrafyalardan gelen liderler ve bilginlerin Minâ'da bir araya gelmesi, islam âlemindeki sorunları konuşma ve çözüm arama gibi önemli konulardaki birlikteliği sağlama şeklinde kültürel ve dini alışverişi teşvik eder ve hac ibadetinin evrensel bir deneyim olduğunu vurgular. Hacıların Minâ'dan Arafat'a geçişleri sırasında, Muhassar Vadisi'nden geçilmektedir ki bu, hac ibadetinin coğrafi ve manevi bir sınırını temsil eder. Arafat'taki vakfeler, hacıların manevi yoğunluğunu ve bağlılığını ifade ederken, Rahmet Dağı'nın eteklerinde gerçekleştirilen dualar, hac ibadetinin derinliğini artırır.

Minâ'ya geri dönüş ve akâbe cemresinin taşlanması gibi ritüeller, hac ibadetinin adımlarının dikkatlice izlenmesini sağlar. Bu ibadetler, hacıların manevi arayışlarına derinlik katarken, kurban kesimi ve tıraş olma gibi adımlar, hacıların ibadetlerini tamamlamalarına ve yeniden doğuşlarına işaret eder. Bu süreç, hac ibadetinin inanç turizmi açısından kutsal ve öğretici bir deneyim olduğunu gösterir.

2. 3. 20. Kâbe'nin Örtüsü

Kurban Bayramı'nda, Kâbe'nin örtüsü, Mısır kervanı tarafından getirilir ve Ulu Ev'in üzerine yerleştirilir. Kurban Bayramı'nın ardından üçüncü gün, Beni Şeybe tarafından örtü Kâbe'nin üzerine sarkıtılır. Örtünün astarı keten malzemeden yapılmıştır ve siyah ipekten yapılmış dış kısmı üzerine beyaz harflerle ayetler işlenmiştir. Bu yazılar, siyah zemin üzerinde parlayan bir ışık etkisi oluşturur. Örtü, Kâbe'nin üzerine tamamen yerleştirildiğinde, etekleri biraz bükülerek ellerden korunmak amacıyla yukarı doğru kaldırılır. Eski dış örtü indirilmez, yerinde bırakılır ve yeni gelen örtü üstüne asılırdı, bu şekilde Kâbe'nin üzerinde birçok katmanlı örtü oluşurdu (Ünal, 2001, s. 24).

İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde bu husus şöyle anlatılmaktadır: Kâbe'nin örtüsü, genellikle devlet başkanı Melik Nâsır tarafından hazırlatılır. Melik Nâsır, Mekke'nin kadısı, hatibi, imamı, müezzini, temizlik görevlileri ve diğer personelin maaşlarını, ayrıca Kutlu Mabel'in ihtiyaçları olan mum ve zeytinyağı gibi malzemeleri her yıl düzenli olarak sağlar. Bu dönemde Kâbe, Irak kervanıyla gelen Horasan ve Irak halkı için her gün ziyaret edilebilir durumdadır. Bu bölgelerin halkı, Şam ve Mısır kervanlarının ayrılmasından sonra dört gün daha Mekke'de kalır ve Kutlu Mabel'in sakinleri ile yoksullarına sadaka dağıtır. Geceleyin, Mekke'nin yerlileri ve Kutlu Mabel'in sakinleriyle karşılaşır ve onlara gümüş para ve giysiler verirler. Kâbe'yi ziyaret edenlere de yardımcı olurlar. Hatta uyuyan birini gördüklerinde nazikçe yaklaşıp ve ağzını altın ve gümüşle doldurarak uyandırır. 728 yılında Irak'a dönüşüm sırasında, Mekke'de bu tür sadakaların bolluğuna şahit oldum. Bu kadar fazla sadaka dağıtıldığı için altının değeri Mekke'de düştü. O yıl, Irak hükümdarı Sultan Ebû Said'in adı minberde ve Zemzem Kuyusu başında anıldı ve ona dualar edildi (İbn Battûta, 2004, s. 212).

İbn Battûta'nın anlattıkları, inanç turizmi açısından önemli bir dönemi ve ritüelleri vurgular. Kâbe'nin örtüsünün getirilmesi, Kurban Bayramı'nın sembolik ve dini önemini yansıtır. Beni Şeybe'nin Kâbe üzerine örtüyü sarkıtması ise hac ibadetinin tamamlanmasıyla ilgili bir adımdır ve hacıların ziyaretini işaret eder. Bu ibadetler, hacıların ve Müslümanların dini duygularını ve bağlarını güçlendirir.

Devlet başkanı Melik Nâsır'ın örtünün hazırlanması ve Kâbe'nin bakımı için sağladığı destek, inanç turizminin ekonomik boyutunu vurgular. Mekke'yi ziyaret edenlerin sayısının artmasıyla, Kâbe'nin ve çevresindeki tesislerin idaresi ve bakımı önemli hale gelir. Bu, inanç turizminin ekonomik ve sosyal etkilerini gösterir.

Ayrıca, Kâbe'yi ziyaret edenlerin sadaka dağıtması ve Mekke'nin yerlilerine yardım etmesi, inanç turizminin sosyal ve insani boyutunu vurgular. Bu tür yardımlar, dini duygularla birleşerek ibadetin ruhani boyutunu güçlendirir ve hacıların Mekke ziyaretini daha anlamlı hale getirir.

Son olarak, Irak hükümdarı Sultan Ebû Said'in adının anılması ve dua edilmesi, siyasi liderlerin ve yöneticilerin hacıların ziyaretini ve ibadetlerini önemseyişini ve desteklediğini gösterir. Bu da inanç turizminin politik ve kültürel boyutlarını vurgular.

SONUÇ

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi, kendi dönemindeki kültürel, dini ve ticari ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlayan önemli bir kaynaktır. Bu çalışma, İbn Battûta'nın seyahatlerini inanç turizmi açısından değerlendirmeyi amaçlamış ve bu alandaki literatüre yeni bir bakış açısı sunmayı hedeflemiştir. İbn Battûta'nın seyahati, ziyaret ettiği yerlerdeki farklı inançlar arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerin doğasını derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır. Onun ziyaret ettiği yerlerdeki dini pratiklerin ve ritüellerin karşılaştırmalı analizi, çeşitli konusunda önemli bilgiler sağlamıştır.

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'nde ele alınan inanç turizmi, geçmişteki inanç merkezlerinin nasıl bir çekim merkezi olduğunu ve bu merkezlere olan ziyaretlerin nasıl bir dini ve kültürel deneyim sunduğunu göstermektedir. Ayrıca, onun seyahatlerinde tanık olduğu farklı inanç ve uygulamalar, o dönemin dini çeşitliliğini ve etkileşimini yansıtarak, inanç turizminin tarihsel bir panoramasını sunmaktadır. Özellikle, inanç merkezlerinden Mekke ve Medine'ye yaptığı ziyaretler ve Hac ibadeti ile ilgili gözlemleri, inanç turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Onun ziyaret ettiği bölgelerdeki dini ritüeller, kültürel gelenekler ve inançlar üzerine yaptığı gözlemler, bizlere inanç turizminin çok yönlü etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

İbn Battûta'nın seyahatleri sırasında tanıklık ettiği inanç merkezleri ve kültürel etkileşimler, inanç turizminin evrimini ve toplumlar arası ilişkilerin dinamiklerini anlamak için zengin bir kaynak sunar. Seyahatnâmenin incelenmesi, inanç turizminin sürdürülebilirliği, kültürel mirasın korunması ve turizm politikalarının yönlendirilmesi açısından önemlidir. Yeni yapılacak araştırmalarda, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'nin sunduğu bilgilerin daha derinlemesine analiz

edilmesi ve günümüzdeki inanç turizmi pratiklerine nasıl uyarlanabileceği konusunda çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların, inanç turizminin sürdürülebilirliği ve kültürel etkileşimlerin teşviki için etkili stratejilerin belirlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, araştırmacıların İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'ni daha derinlemesine incelemesi ve bu eserin inanç turizmi alanındaki değerini daha iyi anlaması önem arz etmektedir. İbn Battûta'nın seyahatlerinin günümüzdeki inanç turizmi alanına nasıl katkı sağlayabileceği konusunda yeni çalışmaların yapılması yararlı olacaktır. Ayrıca, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'nin günümüzdeki seyahat endüstrisine ve kültürel turizme nasıl bir perspektif sunabileceği üzerine de yeni araştırmalar yapılabilir.

İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi'nin inanç turizmi alanında değerli bir kaynak olduğu ve gelecek araştırmalara ilham kaynağı olabileceği açıktır. Onun seyahatleri, farklı inanç toplulukları arasındaki etkileşimi ve kültürel alışverişi anlamak için önemli birer referanstır. Bu nedenle, İbn Battûta'nın Seyahatnâmesi üzerine yapılan araştırmaların devam etmesi ve bu eserin inanç turizmi alanındaki öneminin daha da vurgulanması gerekmektedir. Onun Seyahatnâmesi üzerine yapılacak incelemelerin, inanç turizmi alanında yapılan araştırmalara bir kaynak teşkil eder ve bu alanda yeni bir perspektif sunar.

Bu çalışma, Seyahatnâmelerin inanç turizmi alanındaki rolünü ve özellikle İbn Battûta'nın Seyahatnâmesinde yer alan inanç merkezlerinden olan Mekke ve Medine'de inanç turizmi üzerinden sağladığı katkıları incelediğinden, onun bu mekânlara seyahatlerinin detaylı bir analizi ve değerlendirmesi olup, inanç turizmi alanında geleceğe yönelik bakış açısı ve öneriler kazandırabilir.

Bu tür çalışmalar sürdürülüp alan genişletilerek İbn Battûta'nın seyahatlerinin etkileri üzerine daha kapsamlı analizler yapılabilir. Böylece XIV. Yüzyılın hem Osmanlı coğrafyası hem Ortaçağ'ın tarihi hem de Anadolu bölgesinin kültürü, örf-âdeti ve inancı daha detaylı incelenebilir. Özellikle, İbn Battûta'nın seyahatlerinin Ortaçağ'daki kültürel etkileşimleri nasıl şekillendirdiği ve farklı inanç toplulukları arasında nasıl bir etkileşim sağladığı incelenebilir. Ayrıca, onun Seyahatnâmesi'nin günümüz inanç turizmi alanındaki uygulamaları ve etkileri üzerine araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk Ebu Bekir b. Hemmam es-San'âni (1403/1983), *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zami, Beyrut, el-Meclisu'l-İlmi.

Akpınar, A. (1998). *Kur'an Aydınlığında Seyahat*. Diyanet Vakfı Yayınları.

Aksoy, M. (1998). *Türkiye'de inanç turizmi ve seyahat acentelerinin inanç turizmine olan ilgilerine yönelik bir uygulama*. Gazi Üniversitesi.

Ay, E. (2014). *Bir Mekân Olarak Kutsal Mimarinin Ortaya Çıkışı, Hac İbadetinin Doğuşu ve İnanç Turizmi Üzerine*. S. 3, 181.

Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Tek Cilt)*. Kubbealtı Yayıncılık.

Baranaydin, D., & Baranaydin, F. (2019). Apokaliptik Kiliseler. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17), Article 17.

Berktaş, F., & Atasoy, E. (2007). Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18), Article 18.

Botton, A. D. (2021). *Seyahat Sanatı* (A. S. Bayer, Çev.). Sel Yayıncılık.

Bozan, O. (2015). Osmanlı Döneminde Amerikan Misyonerlerinin Diyarbakır Vilayeti'ne Gelişi Ve Faaliyetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, Article 13.

Bozkurt, E. (2017). *Din ve İnanç*. 1, 34-55.

Bozkurt, N. (2003). Makâm-ı İbrâhim. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*: C. 27. (ss. 412-413). <https://islamansiklopedisi.org.tr/makam-i-ibrahim>

Bozkurt, N., & Küçükbaşcı, M. S. (2003). Mekke. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*: C. 28. (ss. 572-575). <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekke>

Bozkurt, N., & Küçükbaşcı, M. S. (2004a). Mescid-i Nebevi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 281-290).

Bozkurt, N., & Küçükbaşcı, M. S. (2004b). Mescid-i Harâm. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 273-277).

Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1413/1992), *Sahih*, İstanbul, Çağrı Yayınları.

Coşkun, A. (Ed.). (2013). *Din, Toplum ve Kültür*. İz Yayıncılık.

- Coşkun, M. (2009). Seyahatnâme (Türk Edebiyatı). İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C. 37, s. 13). TDV Yayınları.
- Çakmak, T. F. (2014). *İnanç Turizminin Turistik Destinasyon Pazarlamasındaki Yeri Ve Önemi: Göbekli Tepe Örneği*.
- Çelik, A. (2008). *Kültür Turizmi Çerçevesinde İnanç Turizmi, Diyarbakır İli Örneği*.
- Çelikoğlu, Ş. (2016). *Bartın Şehrini Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Varlıklarına Göre)*. Pegem Akademi.
- Çiçek, D. (2023). Seyyah, Şehir ve Yemek. *Düşünen Şehir Dergisi*, 92.
- Dankoff, R. (2012). *Seyyah'ı Alem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı* (M. Günay, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Demircan, A. (2010). *Arap Edebiyatında Seyahatname Türü ve Seyahatnameler* [Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=IbZIfOyO1WeIySGdOSFJnw&no=3YGa8rRwMFC4xWRi5pxJA>
- Doğan, A. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Doğan, D. M. (2011). *Büyük Türkçe Sözlük (2 Cilt Takım)* (11. bs, C. 2). Yazar Yayınları.
- Doğan Gök, D. (2023). İbn Battuta Seyahatnamesinde Tespit Edilen İnanç ve İnanış Unsurları. *International Language, Literature and Folklore Researchers Journal*, 47-50. <https://doi.org/10.12992/TURUK1379>
- Doğaner, S. (2009). *Din ve Turizm: Türkiye'de İnanç Turizmi*.
- Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*. Doğu Kitabevi.
- Dumortier, B. (2011). *Dinler Atlası: İnançlar, İbadetler ve Ülkeler* (3. bs). NTV Yayınları.
- Dunn, R. E. (2004). *İbn Battuta'nın Dünyası* (Y. Sezdirmez, Çev.). Klasik Yayınları. <https://www.nadirkıtap.com/ibn-battuta-nin-dunyasi-ross-e-dunn-kitap15202656.html>
- Erbaş, A. (2002). İslam Dışı Dinlerde Hac. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(5), Article 5. <https://doi.org/10.17335/suifd.64833>
- Erkoçoğlu, F. (2023). *İbn Battuta'nın Yolunda 1*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Erul, B. (2007). *İslam'a Giriş—Ana Konulara yeni Yaklaşımlar* (3. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Et-Tanci, M. (1983). *İbni Batûta Seyahatnâmesi (Tuhfetu'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Ernsar): C. I-II* (M. Çevik, Çev.). Üçdal Neşriyat. <https://www.nadirkıtap.com/ibni-bat-ta-seyahatn-mesi-tuhfetu-n-nuzz-r-fi-garaibi-l-ems-r-cilt-cild-1-2-tek-kitapta-takim-muhammed-et-tanci-kitap14324637.html>

- Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. B. (2012). *Tourism: Principles, practices, philosophies* (12th ed). John Wiley & Sons.
- Göka, Ş. (2001). *İnsan ve Mekan*. Pınar Yayınları.
- Gökçek, F., & Nemutlu, Ö. (Ed.). (2013). *Ahmet Metin ve Şirzat*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göksoy, İ. H. (2002). *İbn Battuta'ya Göre Güneydoğu Asya Ülkeleri*. sy. 49-77.
- Gündüz, Ş. (2007). *Yaşayan Dünya Dinleri* (6. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Güzel, Ö. (2016). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), Article 2.
- Hatiboğlu, İ. (2008). Rihle. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 35, s. 106). TDV Yayınları.
- Hornby, a. s. (2000). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of current english sixth* (sally Wehmeier, Ed.). oxford university press. <https://www.nadirkita.com/oxford-advanced-learner-s-dictionary-of-current-english-sixth-edition-a-s-hornby-edited-sally-wehmeier-kitap34068692.html>
- İbn Battûta. (2004). *İbn-i Battuta Seyahatnamesi* (A. S. Aykut, Çev.; 2., C. 1). Yapı Kredi Yayınları.
- Jackowski, A. (2000). *Religious Tourism – Problems with Terminology*.
- Kadhim, S. T. (2008). “History of Tourism in Islam”, *Islamic Tourism, Issue 34*. 34, 54-58.
- Kağan, M. usta. (2005). *İnanç Turizmi Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*. Balıkesir Üniversitesi.
- Kapar, M. A. (2019). İki Seyyah Bir Kültür: Broquière ve İbn Battûta Seyahatnâmelerine Göre Türklerde Yemek Kültürü. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 427-444. <https://doi.org/10.21497/sefad.586682>
- Kaya, H. (1999). *İnanç turizmi: Üçüncü bin yıla girerken Anadolu'da inançların buluşması*. F. Özsan Matbaacılık.
- Koçyiğit, T. (2009). İbn Battuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), Article 1.
- Kodaş, B. (2023). *Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Tutumu, Turizm Gelişim Desteği ve Öznel İyi Oluş İlişkisi: Mardin Örneği*. Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Köksal, A. (2011). *Gezi Özel Sayısı, “Tebdil-i Mekân: Seyahatin Anlamı Üzerine”*.
- Kurşun, Z. (2012). “Seyyah-ı Alem Evliya Çelebi”, Evliya Çelebi Atlası. *Bahçeşehir Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları Merkezi*, 86.

Kurt, A., & Göler, M. (2017). Anadolu'da İlk Tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 1107-1138. <https://doi.org/10.18505/cuid.334942>

Küçük, M. A. (2013). İnanç Turizminde Tercan. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, Article 1.

Küçükaşcı, M. S. (2003). *Cahiliye'den Emevilerin Sonuna Kadar Haremeyn*. İrcica.

Küçükaşcı, M. S. (2008). Safâ Ve Merve. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi: C. 35*. (ss. 441-442). <https://islamansiklopedisi.org.tr/safa-ve-merve>

Küçükaşcı, M. S. (2013). Zemzem. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi: C. 44*. (ss. 242-246). <https://islamansiklopedisi.org.tr/zemzem>

Lubenau, R., Noyan, T., & Lubenau, R. (2012). *Reinhold Lubenau seyahatnamesi: Osmanlı ülkesinde 1587-1589* (1. basım). Kitap Yayınevi.

Macit, Y. (2012). Seyahatnamelerde Hadis Kültürü İbn Battûta Örneği. *Journal of Turkish Studies, Volume 7 Issue 3(7)*, 2815-2836. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3725>

Maden, S. (2010). Türk Edebiyatında Seyahatnameler Ve Gezi Yazıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(37), Article 37.

Mazaheri, A. (1972). *Ortaçağ'da Müslümanların Yaşayışları* (B. Üçok, Çev.). Varlık yayınları. <https://www.kitapsahaf.net/ali-mazaheri/ortacagda-muslumanlarin-yasayislari441629>

Mill, R. C. (1990). *Tourism the International Business*. 29-32.

Nevius, W. N. (1941). *Religion as Experience and Truth: An Introduction to the Philosophy of Religion*. Westminster Press.

Ok, B. (2016). *İbn Battûta Seyahatnamesi: Sosyolojik Bir Çözümleme*. Selçuk Üniversitesi.

Okuyucu, A., & Somuncu, M. (2013). *Türkiye'de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek*.

Olsen, D. H. (2003). Managing sacred sites by Myra Shackley. Continuum, London and New York, 2001. No. of pages: 206 (including index). (paperback). ISBN 0-8264-5141-1 (hardback), 0-8264-5140-3 (paperback). *International Journal of Tourism Research*, 5(6), 462-463.

Öğüt, S. (1996). Hacerülesved. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi: C. 14*. (ss. 433-435). TDV Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacerulesved>

Özel, A. (1989). Altın Oluk. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: C. 2*. (ss. 537-538). TDV Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/altin-oluk>

Öztürk, N. (2010). *Fotoğraflarla kutsal topraklar: Hicaz albümü* (A. Özel, Ed.; 6. baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı.

Pişkin, H. N. (2013). *17. Yüzyıl Akdeniz Dünyasında Seyyah Olmak: İngiltere Seyahatnamelerine Göre Seyahat Kavramı ve Seyahat Etme Koşulları, Geçmişten Günümüze Seyahatler ve Seyahatnameler* (M. A. Beyhan, Ed.). Kitabevi Yayınları.

Raj, R., & Morpeth, N. D. (Ed.). (2007). *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals Management: An International Perspective*. CABI. <https://doi.org/10.1079/9781845932251.0000>

Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51-67. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90106-Y](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90106-Y)

Sipahioğlu, K. B. (2004). *Houari Touati. Ortaçağ'da İslam ve Seyahat: Bir Âlim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*. (A. Berktaş, Çev.; 2. bs). Yapı Kredi Yayınları,.

Stausberg, M. (2011). *Religion and tourism: Crossroads, destinations, and encounters*. Routledge.

Stoddard, R. (1994). *Major Pilgrimage Places of the World*.

Süt, A. (2014). *İslam ve Turizm İlişkisi*. <https://doi.org/10.52835/19maysbd.1351409>

Şahin, V. (2019). Kültürel Coğrafya Bakımından Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Ders Programlarına Bir Yaklaşım. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), Article 222.

Şeker, M. (2001). *İbn Batutaya Göre Anadolunun Sosyal Kültürel Ve İktisadi Hayatı İle Ahilik—Doç.dr. Mehmet Şeker | Nadir Kitap*. Kültür Bakanlığı. <https://www.nadirkita.com/ibn-batutaya-gore-anadolunun-sosyal-kulturel-ve-iktisadi-hayati-ile-ahilik-doc-dr-mehmet-seker-kitap9322679.html>

Talebi, H. (2017). Tourism: Principles, practices, philosophies. *Anatolia*, 28(1), 113-115. <https://doi.org/10.1080/13032917.2016.1276698>

Tanrıkulu, M. (2014). *Coğrafya ve Kültür* (1. Baskı). Edge Akademi.

Tezcan, N. (2009). Seyahatnâme. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 37, s. 16). TDV Yayınları.

Türker, N., Akça, E., & Uçar, M. (2019). Dini Mekanları Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları: Kastamonu İlinde Bir Uygulama. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), Article 1.

Uludağ, S. (2005). *İslam Gelenğinde Seyahat Kavramı*, “Keşkül Sufi, Gelenek ve Hayat Dergisi”. 4, 5-11.

Ünal, S. (2001). Kâbe. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*: C. 24. (ss. 23-26).

Yazıcı, H. (2009a). Seyahatnâme. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 37, ss. 9-11). TDV Yayınları.

Yazıcı, H. (2009b). Seyahatnâme. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*: C. 37. (ss. 13-16). <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname>

Yeğin, H. İ. (2012). Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekân İnsan İlişkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(27), Article 27.

Yenipınar, U. (2002). 2.Turizm Şurası Bildirileri. *İnanç Turizmi ve Anadolu*, 1.

Yiğit, Y. (2021). İslam Hukuk Ekollerinin Mina’da Gecelemenin Hükmüne İlişkin Görüşlerin Analitik Bir Değerlendirmesi. *Ulum*, 4(1), Article 1.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mehmet DEDECAN
Yabancı Dili	Arapça
Orcid Numarası	0000-0001-6754-2435
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10441973
Lise	Şanlıurfa İmam Hatip Lisesi
Lisans	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Önlisans Açıköğretim Fakültesi Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	
Mesleki Deneyim	Diyanet İşleri Başkanlığı
Akademik Çalışmalar	1. 2.